

ISSN 2413-0117

Ministry of Education and Science
of Ukraine

Міністерство освіти і науки
України

BULLETIN

ВІСНИК

of the Kyiv National
University of Technologies
and Design

Київського національного
університету технологій
та дизайну

№ 3 (111), 2017

Журнал розміщено в міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, WorldCat, РИНЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor, Google Scholar

Шановні колеги!

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

серед

ТОП-100

кращих дизайнерських університетів світу*

* *CEOWORLD MAGAZINE (Сполучені Штати Америки)*

CEOWORLD MAGAZINE

РЕЙТИНГ ШКІЛ МОДИ ТА ДИЗАЙНУ, 2017

Цим засвідчує те, що
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

вул. Немировича-Данченка, 2, Київ 01011, Україна

посів 75-те місце серед найкращих світових шкіл
моди та дизайну за результатами дослідження CEOWORLD Magazine у 2017 році

Щорічний рейтинг "Топ-100 найкращих шкіл моди та дизайну у світі"
не тільки засвідчує високий статус університету, а також визнає його
вагомий внесок у освітню співдружність

CEOWORLD Magazine
276 Fifth Avenue, Suite 704, New York, NY, 10001, United States
Tel: +1 347.983.5101 (USA) | Tel: +44 20 8123 4833 (UK) | Email: info@ceoworld.biz

CEO AND PRESIDENT
Dr. Anandendra Bhushan Dhiraj

CHAIRMAN OF THE MANAGEMENT BOARD
Enterprise Research, Development, and Promotion
Date: April 25, 2017

www.knutd.com.ua
01011, м. Київ,
вул. Немировича-Данченка, 2, тел.:
+38 (044) 256-29-86

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

№3 (111), 2017

Серія «Економічні науки»

Наукове фахове видання

Періодичність виходу: 6 разів на рік

Дата заснування: грудень 1999 р.

Київ 2017

Засновником журналу «ВІСНИК Київського національного університету технологій та дизайну» є

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Науковий фаховий журнал є правонаступником видання «Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности», який видавався з березня 1958 року у Київському технологічному інституті легкої промисловості (СРСР).

№3 (111), 2017 Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:серія КВ №19330–9130 ПР від 08.08.2012р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 993 від 24.07.2002 р.

Журнал входить до переліку наукових фахових видань.

Наказ МОН України від 13.07.2015 № 747 (додаток 17, рішення щодо подовження) – фаховість із технічних та економічних наук.

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України – 91443

ISSN 2413-0117 Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Париж, Франція) 22.12.2004р.

Журнал реферується та індексується у наступних міжнародних базах даних: Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, WorldCat, РИНЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor, Google Scholar

---

Засновник і видавець: Київський національний університет технологій та дизайну
Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2

Головний редактор: **Грищенко І.М.**, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.

Заступник головного редактора: **Ганущак-Єфіменко Л.М.**, д.е.н., професор, декан факультету підприємництва та права

Київський національний університет технологій та дизайну є членом Асоціації університетів текстильного профілю (Autex) з 2006 року

Київський національний університет технологій та дизайну – повний індивідуальний член Асоціації Європейських університетів (EUA) з 20 жовтня 2005 року

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також науково-практичних працівників і фахівців відповідних галузей промисловості.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 252

тел./факс: +38 (044) 256-29-86

e-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knutd.edu.ua>

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету технологій та дизайну, протокол № 10 від 24.05.2017 р.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за переклад, достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Передруки та переклади статей дозволяються лише за згодою автора (-ів) та редакції.

**The owner of «BULLETIN of the Kyiv National University of Technologies and Design» is
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN**

This Scientific Specialized Journal is the successor of the edition «Proceedings of Higher educational establishments. Technology of the light industry», which was published by Kiev Technological Institute of Light Industry from March, 1958 (USSR)

№3 (111), 2017 The state registration of print media is KB № 19330-9130 ПП, originating date 08.08.2012

License for publishing activity is ДК №993, originating date 24.07.2002

The journal is listed & reregistered in Higher Attestation Commission of Ukraine: № 747, originating date 13.07.2015. Fields: technological, economical.

The journal is in the Catalogue of subscription editions of Ukraine – 91443

ISSN 2413-0117 The journal is registered in ISSN International Centre, Paris, originating date is 22.12.2004

The journal is abstracted and indexed by Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, WorldCat, ПИИЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor, Google Scholar

---

Owner and Publisher: Kyiv National University of Technologies and Design
Ukraine, 01011, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str.

Editor-in-Chief: **Ivan M. Gryshchenko** – Dr., professor, academician National Academy of Pedagogical Sciences Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in science and technology.

Deputy Editor: **Liudmyla M. Ganushchak-Yefimenko** – Dr., professor

---

Kyiv National University of Technologies and Design is the member of the Association of Universities for Textiles (AUTEX) since 2006

Kyiv National University of Technologies and Design is the general member of European University Association (EUA) since 20 October, 2005

Economics & Business Management. Higher Education: progress, problems and prospects.

The journal is aimed at a wide range of researchers, professors, students, and graduate students and to bring the results of scientific research carried out under a variety of intellectual traditions and organizations of procedures to the attention of a specialized readership.

EDITORIAL OFFICE:

01011, Ukraine, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str., office 1-252

Tel./fax: +38 (044) 256-29-86

e-mail: econ-vistnyk@knutd.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knutd.edu.ua>

Recommendations from Science Council of Kyiv National University of Technologies and Design, Protocol № 10, of 24.05.2017

Articles are published in the original language. The authors are responsible for the translation, authenticity of facts, quotations, proper names, geographic names, names of enterprises and other information. The Editorial Office and author's consent needed prior to republishing or translating the articles.

ВІДОМОСТІ ПРО ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ
наукового фахового журналу
«Вісник Київського національного університету технологій та дизайну,
Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design»
СЕРІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Грищенко Іван Михайлович – головний редактор, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.

Ганущак-Єфіменко Людмила Михайлівна – заступник головного редактора, доктор економічних наук, професор, декан факультету підприємництва та права

Члени редакційної колегії

Денисенко Микола Павлович – доктор економічних наук, професор.

Куклін Олег Володимирович – доктор економічних наук, професор.

Крахмальова Ніна Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент.

Матюх Сергій Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент.

Георгій Гавтадзе – Повний професор Державного університету Акакія Церетелі, Повний професор Кутаїського університету економіки та права (Грузія).

Ольшанська Олександра Володимирівна – доктор економічних наук, професор.

Чубукова Ольга Юріївна – доктор економічних наук, професор.

Щербак Валерія Геннадіївна – доктор економічних наук, професор.

Музиченко Анатолій Степанович – доктор економічних наук, професор.

Герасимчук Наталія Андріївна – доктор економічних наук, доцент

Denis Ushakov – PhD, професор (Бангкок).

Dietmar Vahs – PhD, професор (Німеччина).

Hendrik S. Doss – PhD, професор (Німеччина).

Grzegorz Ostasz – DSc, PhD Vice-Rector for International Relations Rzeszow University of Technology (Poland).

William H. Meyers – Emeritus Professor of Agricultural & Applied Economics Food and Agricultural Policy Research Institute (USA)

Мазур Наталія Петрівна – відповідальний секретар редакційної колегії.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 252

тел./факс: +38 (044) 256-29-86

e-mail: econ-vistnyk@knu.edu.ua

<http://econ-vistnyk.knu.edu.ua>

ЗМІСТ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ

- 1 **Кірієнко Д.О.**
Стандарти вищої освіти в умовах ринкової економіки 7
- 2 **Тарасенко І.О., Нефедова Т.М., Тарасенко О.С.**
Методичні засади оцінювання економічного потенціалу ВНЗ
в контексті управління економічною безпекою 19

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

- 1 **Герасимчук Н.А., Мірзоєва Т.В.**
Економічна ефективність виробництва соняшнику та основні фактори
її забезпечення в сільськогосподарських підприємствах 31
- 2 **Єршова О.О.**
Сучасні індикатори впливу малого бізнесу на економічний,
інноваційний та соціально-культурний розвиток держави 41
- 3 **Паризький І.В.**
Вплив інноваційності економіки на національну ідентичність
в умовах глобалізації 50

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

- 1 **Шевченко О.О.**
Ресурсозберігаючий підхід щодо управління розвитком
підприємницького потенціалу інтегрованих структур бізнесу 58

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

- 1 **Гаджієва А.М. кизи**
Методичний підхід до обґрунтування виду портфеля проектів
капітальних вкладень 68
- 2 **Ганущак-Єфіменко Л.М.**
Моделювання розвитку інноваційно-інвестиційних процесів
як основи збалансування діяльності підприємств 75
- 3 **Геселева Н.В., Гнідковська Т.І.**
Аналіз інвестиційного середовища в Україні 82
- 4 **Гончаренко І.М.**
Вектори розвитку процесу товарної інновації в підприємстві 90

TABLE OF CONTENTS

MODERNIZATION OF EDUCATION

- 1 **Kiriienko D.O.**
Higher education standards in the market economy context 7
- 2 **Tarasenko I.O., Nefedova T.M., Tarasenko O.S.**
Methodological framework for evaluating economic potential of higher education institutions in the context of economic security management 19

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ECONOMY

- 1 **Gerasymchuk N.A., Mirzoeva T.V.**
Economic effectiveness of sunflower production and main factors of its provision at agricultural enterprises 31
- 2 **Yershova O.O.**
Contemporary indicators of small businesses' influence on economic, innovative and sociocultural development of the state 41
- 3 **Paryzkyi I.V.**
Influence of the economy's innovation on the national identity in the conditions of globalization 50

MODERN TENDENCIES AND MANAGEMENT PROBLEMS

- 1 **Shevchenko O.O.**
Resource-saving approach to managing the development of the entrepreneurial capacity of integrated business structures 58

INNOVATIVE-INVESTMENT POLICY

- 1 **Hajiyeva A.M. kyzy**
Methodological approach to grounding a portfolio type for capital investment projects 68
- 2 **Ganushchak-Yefimenko L.M.**
Modelling of the innovation-investment processes' development as the basis for enterprises' activities' balancing 75
- 3 **Geseleva N.V., Hnidkovska T.I.**
The analysis of investment environment in Ukraine 82
- 4 **Goncharenko I.M.**
Development vectors for the process of product innovation in entrepreneurship 90

УДК 378:006.44.034](045)

Дар'я О. Кірієнко

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України
СТАНДАРТИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проведено теоретичний аналіз поняття «стандартизація» та «стандартизація послуг вищої освіти». Розкрито роль і значення стандартизації послуг освіти. Визначено особливості стандартизації освітніх послуг вищої освіти. Запропоновані пропозиції щодо впровадження стандартів послуги вищої освіти з урахуванням її якості.

Ключові слова: стандарти, стандартизація послуг вищої освіти, якість послуг вищої освіти.

Дарья А. Кириенко

Інститут вищого образования Национальной академии педагогических наук Украины
**СТАНДАРТЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ**

В статье проведен теоретический анализ понятия «стандартизация» и «стандартизация услуг высшего образования». Раскрыты роль и значение стандартизации услуг образования. Определены особенности стандартизации образовательных услуг высшего образования. Предложены варианты по внедрению стандартов услуги высшего образования с учетом их качества.

Ключевые слова: стандарты, стандартизация услуг высшего образования, качество услуг высшего образования.

Daria O. Kiriienko

Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
HIGHER EDUCATION STANDARDS IN THE MARKET ECONOMY CONTEXT

The paper offers a theoretical analysis of the concepts of "standardization" and "standardization of higher education services ". The role and the importance of standardization of education services has been revealed. Specific features in the process of standardization of higher education services have been identified. Particular patterns for the implementation of standards of higher education services are suggested subject to their quality.

Keywords: standards, standardization of higher education services, quality of higher education services.

Постановка проблеми. Показник валового коефіцієнту охоплення населення¹ України вищою освітою склав 82% проти 65% у Німеччині, 56% у Сполученому Королівстві, 64% у Франції, 63% в Італії, 89% Іспанії, 87% США, 73% у Бельгії, 71% у Республіці Польща. Як свідчать наведені дані, за показниками освітньої діяльності, які розраховані Програмою розвитку ООН у 2016 році, Україна знаходиться на рівні відповідних показників найрозвиненіших країн світу. У цьому зв'язку слід вказати на вражаюче слабкий взаємозв'язок між високими показниками масштабів освітньої діяльності України та низьким значенням валового національного доходу (ВНД) на душу населення України за паритетом купівельної спроможності у доларах США, який у 2015 р. в Україні був у рази меншим, ніж у розвинених країнах: 7,4 тис. дол. в Україні проти 45,0 тис. дол. у Німеччині; 53,2 тис. дол. у США; 37,9 тис. дол. у Сполученому Королівстві; 38,1 тис. дол. у Франції; 32,8 тис. дол. в

¹ відсоток населення в офіційному віці вищої освіти 2010–2015 (дані відносяться до останнього року зазначеного періоду за який доступна статистика).

Іспанії; 33,6 тис. дол. в Італії; 41,2 тис. дол. у Бельгії; 24,1 тис. дол. у Республіці Польща [7]. За рівнем життя населення – Україна посідає 63 місце серед 133 країн світу. Про це свідчать дані Індексу соціального розвитку (далі «ІСР»), розробленого американською неурядовою організацією Social Progress Imperative за підтримки компанії «Делойт». ІСР визначає рейтинги країн на базі показників, що мають безпосередній вплив на якість життя людей. Порівнюючи за цими критеріями країни зі співставним рівнем ВВП, Social Progress Imperative доводить, що економічний розвиток країни не гарантує високу якість життя населення. Незважаючи на соціальні, політичні та економічні складнощі, Україна за рівнем ІСР випередила усі країни СНД. Так, Білорусь посіла 66 місце, Вірменія – на 67, а Росія – 75. Натомість екс-учасниця СНД Грузія суттєво зміцнила свої позиції у сфері освіти, охорони здоров'я та захисті прав людини, що вкупі з іншими досягненнями дозволило їй посісти 54 сходинку. Україна традиційно демонструє відносно високі показники у сфері доступу до вищої освіти та до базових знань, де посіла 31 та 28 місця відповідно. У звіті відзначається, що Україна за цими показниками випереджає більшість країн з аналогічним рівнем ВВП на душу населення [15].

На наше переконання, однією із основних причин зазначеного вище слабкого взаємозв'язку є низька якість освітньої діяльності закладів вищої освіти України, яка у сучасних умовах має вимірюватись лише за обов'язковим використанням стандартів освіти взагалі і стандартів вищої освіти зокрема, так як фактично остання перетворилась на масову та загальнодоступну. Це дає нам підстави вважати, що однією з основних проблем сучасної вищої освіти України є відсутність стандартів вищої освіти, які дали б можливість визначити вартість послуги освіти за кожним рівнем вищої освіти та за кожною спеціальністю з урахуванням її якості.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми стандартизації вищої освіти в Україні перш за все досліджуються представниками педагогічної науки (Т. Фініков, С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєв та ін.) у філософському аспекті (В. Андрющенко, В. Кремень, К. Корсак, С. Курбатов, С. Терепищій, З. Самчук та ін.) і з позиції освітньої політики (Я. Болюбаш, Л. Луговий, М. Степко, Ж. Таланова, В. Ковтунець) при очевидній недостатній увазі з боку економістів. Напевно, це можна пояснити тим, що деякі з них розглядають освітню діяльність як складову частину «невиробничої сфери», і на цій підставі ґрунтовні наукові дослідження основних економічних категорій (наприклад таких як, «власність», «вартість», «товар», «дохід», «прибуток», «послуга», «конкурентоспроможність», «попит», «пропозиція» тощо) стосовно освіти практично не здійснювались. Крім того, навіть більш «молоде» покоління представників інших наук, досліджують проблеми стандартизації вищої освіти, продовжує дещо зверхньо ставитись до спроб економістів розглянути зазначені проблеми відповідно до вимог сучасної ринкової економіки.

Метою статті є розробка пропозицій щодо впровадження стандартів послуги вищої освіти з урахуванням її якості.

Виклад основного матеріалу. Безальтернативною метою видів економічної діяльності в умовах ринкової економіки (у тому числі освітньої діяльності ЗВО) є виробництво і реалізація товарів і послуг (у тому числі виробництво і реалізація послуг освіти) за цінами, які дозволяють виробникам відшкодувати здійснені витрати, оплачувати працю працівникам, отримувати дохід (прибуток), як основне джерело інноваційного розвитку виробництва.

З метою захисту інтересів суспільства та його членів (кінцевих споживачів товарів і послуг) сучасні держави та їх національні громадські організації формулюють та у багатьох випадках затверджують відповідні вимоги (стандарти), які постачаються виробниками на відповідні ринки товарів і послуг (у тому числі і на ринок послуг вищої освіти). У свою

чергу, виробники товарів і послуг із метою забезпечення виконання сформульованих і офіційно затверджених вимог (стандартів) до якості товарів і послуг можуть встановлювати вимоги (стандарти) на процес виробництва та вимоги (стандарти) на методи контролю за ходом виробництва і оцінки завершених результатів виробництва (товарів і послуг).

Прикладом можуть слугувати документи Міжнародної організації зі стандартизації (International Organization for Standardization) (далі – ISO) – міжнародна організація, метою діяльності котрої є ратифікація розроблених спільними зусиллями делегатів від різних країн стандартів. ISO займається питаннями стандартизації в усіх галузях (в тому числі й освіті) та сертифікацією продукції. Україна є повноправним членом ISO з 1993 року.

Вихідний термін стандарту ISO – «постачальник». Під постачальником розуміється організація, що поставляє продукцію чи надає послугу. У контексті проблем загального управління якістю термін «постачальник» можна замінити терміном «організація». Стандарти ISO допускають уживання терміна «організація» у відношенні й самостійних установ, і її підрозділів.

Ще одним дуже важливим терміном, уведеним міжнародними стандартами якості, є термін «споживач». Їм позначається одержувач продукції або послуг, наданих постачальником (в нашому випадку – споживач послуг освіти).

Розширеного тлумачення вимагає центральний термін міжнародних стандартів сімейства ISO – «якість». У діючих стандартах ISO серії 9000:2000 якість визначається як сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти потреби. Термін «процес» у стандартах ISO трактується як сукупність взаємозалежних ресурсів (кадрових, фінансових, матеріально-технічних, методичних і т. д.) Сфері освіти притаманне і таке поняття, як послуга (або послуга освіти). За визначенням стандартів ISO послуга – це результат безпосередньої взаємодії постачальника (виконавця) та споживача і внутрішньої діяльності постачальника із задоволення потреб споживача. Послуга освіти з погляду внутрішнього споживання характеризується не тільки внутрішньою діяльністю викладачів як постачальників послуги, але також і внутрішньою діяльністю студентів із засвоєння знань, самовдосконалення, саморозвитку тощо. Освітній процес (ОП) – основний у сфері освіти. Результати освітнього процесу різноманітні і не зводяться тільки до послуги. Вони – підсумок діяльності з навчання, розвитку, методичної роботи, самореалізації учасників ОП, удосконалювання багатобічної взаємодії школи з її соціальним оточенням.

У міжнародних стандартах ISO розрізняються поняття «забезпечення якості» й «управління якістю». Під забезпеченням якості розуміються всі заплановані та систематично здійснювані види діяльності в рамках системи якості, необхідні для досягнення впевненості в тому, що вимоги до якості будуть виконані. Основна відмінність управління якістю від забезпечення якості полягає в тому, що управління припускає активний вплив на процес, його коректування з метою одержання запланованого результату із запрограмованими властивостями, характеристиками, параметрами. Тому його можна вважати активним способом впливу на якість [12].

Поліпшення якості у відповідності зі стандартами ISO має на увазі вживання заходів на всіх рівнях організації для підвищення ефективності та результативності різних видів діяльності або процесів, що дає додаткову вигоду як організації, так і її споживачам. Поліпшення якості – це те, що присутнє в будь-якій організації, установі з моменту початку їх діяльності й до її формального припинення.

Наведене вище, вказує на те, що об'єктами стандартизації мають і повинні виступати послуги освіти і саме на послуги освіти повинні розробляти державні стандарти. З зазначеного об'єктивно випливає необхідність законодавчого визначення терміну «послуга освіти», зокрема «послуга вищої освіти» та «стандарт послуги вищої освіти». Проте, на

сьогодні такі визначення у державних нормативно – правових актах відсутні, як відсутні вони і у новому Законі України «Про вищу освіту» (ст. 1 основні терміни та їх визначення) [1].

Так, зокрема, у документі «Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)», ухваленому Міністерською конференцією в Єревані, 14–15 травня 2015 р., у розділі «Сфера дії та ключові поняття» наголошується, що «ESG зосереджені на забезпеченні якості стосовно навчання і викладання у вищій освіті, включаючи навчальне середовище та відповідні зв'язки з дослідженнями та інноваціями», тобто, головним об'єктом стандартизації розглядається процес «...навчання і викладання...», а не результат навчання і викладання – послуга освіти, як економічна категорія, виробництво якої неможливе без залучення відповідних матеріально-технічних, трудових, інформаційних і т.п. ресурсів, які на момент залучення до виробництва послуг освіти мають конкретний вартісний вираз. На це звертається увага і у зазначеному вище документі у підрозділі 1.6. «Навчальні ресурси і підтримка студентів» у сформульованому наступному стандарті: «Заклади повинні мати відповідне фінансування для навчальної та викладацької діяльності, забезпечуючи адекватні та легкодоступні навчальні ресурси для підтримки студентів», проте жодних методичних рекомендацій щодо розрахунку обсягів «відповідного фінансування» не надається, що, на наш погляд, перетворює запропонований стандарт на декларативне побажання [14].

Законом України «Про стандартизацію» встановлено, що стандарт – нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [2, ст. 1 п. 20]. Закон України, який дає це досить ґрунтовне визначення, не поширюється на освіту [2, ст. 2 п. 2] в тому числі і вищу.

В Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» визначає, що «державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій» [3, ст. 1]. Відповідно до положень статті 12, що стосується сфери освіти, [3, ст. 12] до державних соціальних нормативів у сфері забезпечення навчальними закладами включаються:

- перелік та обсяг послуг, що надаються державними і комунальними закладами дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти;
- нормативи граничного наповнювання класів, груп та співвідношення вихованців, учнів, студентів і педагогічних працівників у навчальних закладах;
- норми матеріального забезпечення навчальних закладів та додаткових видів соціального і матеріального забезпечення учнів.

Законом України «Про вищу освіту» встановлено, що стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності [1, ст. 10 п. 1]. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів (наукових установ) [1, ст. 10 п. 2].

На наш погляд, є достатньо підстав вважати, що головною метою стандартизації послуг освіти – не допустити на ринок послуг освіти неякісні послуги освіти та запобігати появі таких. Головним завданням перед науковцями по розробці стандартів вищої освіти є розвиток прозорої рамки забезпечення якості вищої освіти, яка відповідала б як процесу

національного реформування вищої освіти, так і інтеграції України в Європейський освітній простір. Отже, стандарт послуг освіти повинен виконувати роль зразка, мірила – якщо результат виробництва і надання послуг освіти не відповідає зразку (мірилу), він не має права на існування. У зв'язку з викладеним, пропонуємо наступне визначення:

Стандарт послуги вищої освіти – це сукупність характеристик змін в інтелектуальному стані осіб, які мають відбутися в результаті освітньої діяльності кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікації, і які є основою разом із стандартами освітньої діяльності та вищої освіти для визначення її якості та розрахунку її вартості [6]. Переконалим аргументом на користь сформульованого терміну є те, що в Законі України «Про вищу освіту» у ст. 1 «Основні терміни та їх визначення», відсутнє поняття «стандарт послуги вищої освіти», що робить його практично недіючим у відповідній частині, та не відповідає концептуальним засадам сучасної ринкової економіки. Хочемо привернути увагу, що визначення також формулювалось відповідно до положень Системи національних рахунків 2008 [16].

Підтвердженням незадовільної якості освітньої діяльності українських ЗВО можуть слугувати і їх місця у провідних світових рейтингах. Протягом останніх 10–15 років у різних країнах світу почали розроблятися і широко застосовуватися різноманітні методології та підходи до визначення рейтингів університетів, або, як їх називають у Великобританії, «таблиць ліг» (league tables). Така робота поступово стала виходити за межі національних рамок і набувати регіонального й міжнародного характеру. Визначення певного інтегрального показника якості діяльності закладів вищої освіти, яким є їхній рейтинг, у першу чергу обумовлене необхідністю взаємного визнання навчальних програм і університетів у Болонському просторі.

Високий рівень наукової та ділової активності дає підставу констатувати появу нового різновиду міжнародної бюрократії, яка буквально живе рейтингами і оцінками вишів та інших соціальних систем. У світі навіть вже з'явилася нова професія – ренкер, тобто укладач рейтингів. Гільдія національних і міжнародних оцінювачів вищих навчальних закладів (ВНЗ) поступово зміцнює свої професійні позиції, в тому числі за рахунок інтенсифікації зв'язків з представниками наукометрії. Деякі експерти навіть вважають, що в найближчому майбутньому відбудеться конвергенція рейтингових систем, розроблених для оцінки ВНЗ, з наукометричними системами. Таку мету, зокрема, переслідує розробка багатовимірних, картографічних і персоніфікованих рейтингів [8]. Діяльність ренкера активно підтримується органами державного і наддержавного управління (наприклад, Єврокомісією, ООН і ЮНЕСКО). Наявність різних національних та глобальних рейтингів призвела до спроб їх стандартизації та оцінки ступеня узгодженості. Так, у 2004 році в Бухаресті Європейським центром з вищої освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES) було створено Інститут стратегії в області вищої освіти в Вашингтоні та Міжнародна експертна група по ранжируванню (IREG). А у 2006 році в Берліні відбулась Друга нарада (IREG) для вироблення принципів та стандартів ранжирування вищих навчальних закладів – Берлінських принципів ранжування вищих навчальних закладів. Результатом цієї ініціативи стала розробка основ створення та поширювання загальнонаціональних, регіональних та світових рейтингів. Ці основи відображено в таких напрямках: а) визначення цілей та задач ранжирування, б) розробка показників та їх ваг, в) збір та обробка даних, г) презентація результатів ранжирування. Враховуючи неоднорідність використовуваних методик, прийняті принципи ранжирування створили умови до появи системи постійного покращення та вдосконалення методик, використовуваних у проведенні таких рейтингів, сприяли вдосконаленню ранжирування та оцінки якості освіти [5]. Таким чином, глобальні рейтинги університетів вже щільно вплетені

в життя університетів та національну політику багатьох країн, ставши помітним чинником ринку послуг освіти.

У вересні 2015 року британською компанією Quacquarelli Symonds опубліковані результати міжнародного рейтингу вищих навчальних закладів QS World University Rankings 2015/16, що визначає результати діяльності університетів світу за основними академічними показниками.

Рейтинг World University Rankings виходить дванадцятий рік поспіль та отримав світове визнання, як інструмент оцінювання якості університетської освіти [13]. При укладанні рейтингу розробники використовують декілька основних критеріїв діяльності університету: репутація в академічному середовищі, цитованість наукових публікацій представників університету, співвідношення кількості викладачів і студентів, ставлення роботодавців до випускників, а також відносна чисельність іноземних викладачів та студентів.

До рейтинг-листа QS World University включено понад 800 університетів світу. До нього потрапило лише шість українських вищих навчальних закладів, два з яких посіли місця у Top-500 списку [10]. Зокрема, Київський національний університет ім. Шевченка посів 421 позицію. Іншим українським університетом, що включений до Top-500 престижного світового рейтингу, став Харківський національний університет ім. Каразіна, отримавши позицію 491; НТУУ «Київський політехнічний інститут» посів 601 позицію. Донецький національний університет та НТУ «Харківський політехнічний інститут», які вже другий рік поспіль розташовуються у категорії 701+. Шостим українським навчальним закладом і на жаль останнім у рейтингу представлено Сумський державний університет, який також потрапив до категорії 701+. Перше ж місце у світовому рейтинг-листі, отримав американський Massachusetts Institute of Technology. Друге місце в глобальній десятці посів американський Harvard University, третє – британський University of Cambridge [13].

Загалом, світовими лідерами за показниками університетської освіти традиційно залишаються американська та британська освітні системи, що мають 30 та 18 своїх представників у Top-100 світового рейтингу.

Сучасним, найбільш серйозними і недержавним проектом в галузі розроблення університетських рейтингів, що спираються на світові підходи та стандарти, є рейтинг «ТОП 200 Україна», який виходить з 2007 року. Рейтинг «ТОП 200 Україна» був ініційований кафедрою ЮНЕСКО «Вища технічна освіта, прикладний системний аналіз та інформатика» НТУ «КПІ», а його результати друкуються тижневиком «Дзеркало тижня». Чергову, версію рейтингу (за 2016 рік) було представлено Центром міжнародних проектів «Євроосвіта» за погодженням із Міжнародною наглядовою радою [11]. Рейтинг спирається на інтегральний показник діяльності університету, який, у свою чергу, складається з трьох комплексних індикаторів: 1) якість науково – педагогічного потенціалу (при розрахунку цього індикатора велику вагу мають показники науково – дослідної роботи викладачів, що вимірюють через частки членів державних академій наук і професорів серед професорсько-викладацького складу, а також кількості отриманих співробітниками державних премій України та патентів) (10 індикаторів); 2) якість навчання (4 індикатори); 3) міжнародне визнання (6 індикаторів). Крім того, враховується експертне оцінювання якості освітньої діяльності та інформаційне забезпечення. При цьому 80% інтегрального показника становлять індикатори прямого вимірювання; 15% – результати експертного оцінювання якості випускників представниками роботодавців та академічного співробітництва; 5% – результати, отримані з міжнародних науко метричних та веб-метричних даних [4]. Щоб досягнути кінцевої мету ранжування – побудови об'єктивної системи рейтингового оцінювання замало формального запровадження її принципів. Застосовуються прозорі та зрозумілі методології та технології. Обов'язковим вважається наявність внутрішніх та зовнішніх державних і громадських систем контролю за

достовірністю, об'єктивністю та точністю оцінювання результатів, що буде адекватно віддзеркалювати досягнутий рівень якості вищої освіти, який надається вищим навчальним закладом. Розглянемо на прикладі табл. 1 рейтинг кращих університетів за версією «ТОП 200 Україна» 15/2016 р.

Таблиця 1

Кращі університети за версією «ТОП 200 Україна» 15/2016 р.

№	ВНЗ	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу Інп	Оцінка якості навчання ІН	Оцінка міжнародного визнання ІМВ	Оцінка інтегрального показника діяльності ВНЗ, ІЗ
1	Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут"	37,1584719	24,2733571	24,38991	85,8217352
2	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	37,69866054	20,8091084	23,19028	81,6980532
3	Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	19,72389684	14,6311752	15,05826	49,4133336
4	Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"	18,19243329	9,44538221	18,11854	45,7563526
5	Національний університет "Львівська політехніка"	10,07411838	15,5719037	20,00258	45,6486064
6	Національний гірничий університет	20,23740583	9,55270568	14,88076	44,6708729
7	Національний медичний університет імені О.О. Богомольця	28,01541416	7,3430677	9,247945	44,606427
8	Національний університет "Киево-Могилянська академія"	13,03020291	17,3656142	14,1555	44,551315
9	Львівський національний університет імені Івана Франка	10,47689444	14,6627164	18,25808	43,3976934
10	Національний університет біоресурсів і природокористування України	16,31640102	14,8704249	11,00018	42,1870072

Джерело: [17].

На наш погляд в українському суспільстві відбуваються якісні зміни, становлення нової економіки, яка є наслідком переходу до електронно-цифрової стадії розвитку. Це важливо для вищої освіти України, яка за своєю якістю та конкурентоспроможністю поки не підкорила елітних, світових університетських вершин і не має аргументованих рекомендацій щодо проектування і створення в Україні університетів світового класу. Важливим є те, як вищу освіту перетворити в якісну, або випускати конкурентоспроможних випускників які розбудовуватимуть українську державу. Нині відсутні завершені системні дослідження вищої освіти, які дали б кінцеву і переконливу відповідь на питання про якість пропонованих

послуг освіти вищими навчальними закладами України на національному рівні. Проте, якість української вищої освіти не відповідає сучасним вимогам у суспільстві визнавали давно, про що може свідчити поява у новому законі України «Про вищу освіту» окремого розділу «Забезпечення якості вищої освіти» [1, розділ V]. Але, на жаль, у «кращих» радянських традиціях, головним інструментом підвищення якості вищої освіти було визнано створення чергової структури – Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), якому присвячено практично весь розділ. У той же час, головні інструменти підвищення якості вищої освіти – стандарти вищої освіти, але на жаль, на наш погляд, у новому законі їх змінили не в найкращу сторону.

Проте в Законі України «Про вищу освіту» мають місце деякі нечітко прописані норми щодо функціонування НАЗЯВО. Зокрема, у ст. 16 Закону вказано, що «система забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її відповідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти». Але чинна в Україні інституціональна владна система є такою, що будь-яка можливість делегування або акредитації повноважень передбачає можливість корупційних діянь. Тому доцільним було б обмежити права акредитованих незалежних установ лише інспекційними та рекомендаційними функціями, залишивши за НАЗЯВО право остаточного рішення [9].

Національне агентство з якості також ліцензує спецради з захисту. Новим у Законі є те, що ці спецради будуть як постійно діючими, так і одноразовими, до яких увійдуть лише обізнані в темі захисту фахівці. Саме така система є розповсюдженою у світовій практиці.

Згідно зі ст. 6 Закону [1] такою постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою ВНЗ чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, здійснюється атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Здобувач ступеня доктора філософії має право на вибір спеціалізованої вченої ради. Було б доречним таку процедуру державної атестації здобувачів зробити комплексною, тобто спочатку в закладі, де особа проходила навчання, за освітньою складовою, та лише після успішного захисту загального циклу допустити здобувача до атестації в спецраді за науковою складовою. Така диференціація зовнішнього контролю якості освіти буде ефективним засобом допомоги здобувачеві більш чітко зорієнтуватися в подальшому виборі наукового напрямку. Крім того, потребує уточнення положення п. 5 ст. 6 Закону «Атестація здобувача вищої освіти», де сказано, що дисертації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, та дисертації (або наукові доповіді у разі захисту наукових досягнень, опублікованих у вигляді монографії або сукупності статей, опублікованих у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях) осіб, які здобувають ступінь доктора наук, а також відгуки опонентів оприлюднюються на офіційних веб-сайтах відповідних ВНЗ (наукових установ) відповідно до законодавства. Але на цей час, згідно з нормативно-правовими актами, єдиним ресурсом, що має містити вище названі наукові роботи, є Український інститут науково-технічної та економічної інформації Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України (УкрНТЕІ). Якщо це положення не буде змінено, воно суперечитиме новому Закону. Крім того, у п. 6 ст. 6 Закону зазначено, що до захисту допускаються дисертації (наукові доповіді), виконані здобувачем наукового ступеня самостійно. Виявлення в поданій до захисту дисертації (науковій доповіді) академічного плагіату є підставою для відмови у присудженні відповідного наукового ступеня. Однак сьогодні немає фактичного вільного

доступу до Української бази даних наукових робіт. Проте доступ до електронного або паперового джерела існує на платній основі. Це також викликає питання, на кшталт – у який спосіб здобувач може бути захищений від можливих збігів чи мимовільних схожих цитувань. У тексті Закону немає чітко прописаної системи відповідальності як Національного агентства з якості, так і створених спецрад, відсутні чіткі детермінації щодо органу, який здійснює контроль за діяльністю самого Агентства, та його можливих важелів.

Також зазначимо, що в розділі III Закону немає визначення «стандарт послуги освіти це – ...», тому не зрозуміло, як НАЗЯВО повинно розробити стандарт послуг освіти, тобто її кінцевий результат, а не процес. Реформи у вищій освіті повинні забезпечити покращення якості вищої освіти, а її ключовою інституцією є НАЗЯВО, перший склад якого відповідно до пункту 2 розділу XV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про вищу освіту» мав бути сформований протягом дев'яти місяців з дня набрання чинності цим Законом. Утворення та початок функціонування такого Національного агентства мало би стати одним із реальних прикладів реалізації реформ у державі, зокрема, запровадження дерегуляції та децентралізації у сфері вищої освіти, надання реальної автономії вищим навчальним закладам. 15 квітня 2015 року Урядом прийнято постанову № 244 «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти», відповідно до якої з 1 вересня 2015 року новостворене Національне агентство набуло повноважень, передбачених Законом України «Про вищу освіту».

Однак, Національне агентство до цього часу так і не розпочало роботу. Це спричинено тим, що Міністерством освіти і науки України не реалізовано необхідні заходи, передбачені Законом «Про вищу освіту» та постановою Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 року №244, стосовно забезпечення діяльності НАЗЯВО, а також не внесено на розгляд Уряду питання щодо призначення обраного членами Національного агентства керівництва.

Подальше невиконання вимог Закону України «Про вищу освіту» та ігнорування рішень Уряду щодо створення і забезпечення функціонування Національного агентства породжує та поглиблює низку проблем, що сприяє подальшому руйнуванню системи вищої освіти, зокрема:

- по-перше, зупиняє подальше реформування системи вищої освіти в частині розбудови системи забезпечення якості вищої освіти та боротьби з плагіатом в академічному середовищі, адже Національне агентство відповідно до Закону України «Про вищу освіту» повинно забезпечити розроблення понад 20 нормативно-правових актів стосовно забезпечення якості вищої освіти;

- по-друге, блокує можливість інтеграції вітчизняної системи вищої освіти до європейського освітнього простору, оскільки в цій ситуації Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти не має можливості стати членом Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти.

Отже, аналізуючи положення щодо створеного Національного агентства з якості, можна констатувати, що нову систему в цілому спрямовано на підвищення ефективності та якості функціонування галузі вищої освіти, але ж вона потребує деяких доопрацювань. Реформа вищої освіти України (зокрема Закон України «Про вищу освіту», передбачає розроблення низки критеріїв та стандартів для визначення головних принципів щодо оцінювання результатів роботи ЗВО.

Висновки. Процеси масовості вищої освіти, або точніше, значне збільшення кількості здобувачів вищої освіти у світі, країнах ЄС так і в Україні обумовлено необхідністю збільшення державних коштів. Крім того, у цих умовах, виникає необхідність збереження якості послуг освіти та не допустити їх зниження. Ефективний контроль за цим процесом можливий лише за умови широкого впровадження стандартів вищої освіти на усіх етапах,

що дасть змогу для розроблення необхідної на цей час нової, ефективної моделі економічної діяльності у сфері вищої освіти України. Враховуючи зобов'язання України, сформульованого в Угоді про асоціацію з ЄС щодо «... завершення переходу до діючої ринкової економіки...», головна ідея полягає у створенні та ефективному функціонуванні такої моделі, що повинна стати початком формування сучасного ринку послуг вищої освіти України як невід'ємної складової європейського і світового ринків.

Також, вважаємо, що для чіткого розроблення стандартів вищої освіти в Україні слід впровадити у практику економічних відносин сфери вищої освіти наступні заходи - внести зміни до Закону України «Про вищу освіту», щодо включення до ст. 1 запропонованого визначення «стандарт послуги вищої освіти», та щодо Порядку встановлення державних стандартів послуг вищої освіти, як основи для розрахунку їх вартості з урахуванням якості;

Це допоможе у вирішенні проблеми підвищення якості послуг вищої освіти відповідно до стандартів таких послуг, як основи вимірювання їх якості та визначення їх вартості з урахуванням якості. Прихід України до більш якісної вищої освіти можливий лише за умов усвідомлення реальних проблем та імплементації соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення інтересів більшості населення.

References

Література

1. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [About Higher Education: Law of Ukraine] vid 01.07.2014 № 1556-VII. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page [in Ukrainian]. 2. Pro standartyzatsiiu: Zakon Ukrainy [About standardization: Law of Ukraine] vid 05.06.2014 № 1315-VII / Redaktsiia vid 10.02.2016. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 [in Ukrainian]. 3. Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii: Zakon Ukrainy [On State Social Standards and State Social Guarantees: Law of Ukraine] vid 05.10.2000 № 2017-III. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2017-14 [in Ukrainian]. 4. HO Tsentr mizhnarodnykh proektiv «Euroosvita» [GO Center for International Projects "Eurovision"]. euroosvita.net. Retrieved from: http://euroosvita.net [in Ukrainian]. 5. Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. Retrieved from: http://euroosvita.net/prog/data/doc/BerlinPrinciples.pdf. 6. Vitrenko, Yu.M., Kiriienko, D.O. (2017). Ekonomichni aspekty yakosti posluh vyshchoi osvity [Economic aspects of higher education services quality]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 7 (193): 4–15.	1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page. 2. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII / Редакція від 10.02.2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1315-18. 3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2017-14. 4. ГО Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://euroosvita.net. 5. Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions. – Retrieved from: http://euroosvita.net/prog/data/doc/BerlinPrinciples.pdf. 6. Вітренко Ю.М. Економічні аспекти якості послуг вищої освіти / Ю.М. Вітренко, Д. О.Кірієнко // Актуальні проблеми економіки – Actual Problems of Economics. – 2017. – №7 (193). – С. 4–15.

7. Doklad o chelovecheskom razvitii 2016. Chelovecheskoe razvitie dlia vsekh i kazhdogo [Human Development Report 2016. Human development for everyone and everyone]. Translation from English; Programma razvitiia OON [United Nations Development Program]. – M.: Vesi mir, 2017. – 284 s. [in Russian].
7. Доклад о человеческом развитии 2016. Человеческое развитие для всех и каждого / Пер. с англ.; Программа развития ООН. – М.: Веси мир, 2017. – 284 с.
8. IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. – Retrieved from: http://www.ireg-observatory.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=23&Itemid=2.
8. IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. – Retrieved from: http://www.ireg-observatory.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=23&Itemid=2.
9. Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia: Zbirnyk nauk. prats. [Theory and Practice of Public Administration: Collection of Sciences Works]. Kharkiv: KharRI NADU «Mahistr», 2015. – Vyp. 2 (49). – 324 s. [in Ukrainian].
9. Теорія та практика державного управління: Збірник наук. праць. – Х.: ХарPI НАДУ «Магістр», 2015. – Вип. 2 (49). – 324 с.
10. Shist vyshiv z Ukrainy vklucheno do QS World University» [Six universities from Ukraine are included in the QS World University]. osvita.ua. Retrieved from: <http://osvita.ua/vnz/rating/47847> [in Ukrainian].
10. Шість вишів з України включено до QS World University: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/rating/47847>.
11. Kurbatov, S.V. (2014). Fenomen universytetu v konteksti chasovykh i prostorovykh vyklykiv: monohrafiia [The phenomenon of the university in the context of time and space challenges: a monograph]. Sumy: Universytetska knyha. 262 s. [in Ukrainian].
11. Курбатов С.В. Феномен університету в контексті часових і просторових викликів: монографія / С.В. Курбатов. – Суми: Університетська книга, 2014. – 262 с.
12. International Organization for Standardization – ISO. Retrieved from: <http://www.iso.org/iso/ru/home.htm>.
12. International Organization for Standardization – ISO. Retrieved from: <http://www.iso.org/iso/ru/home.htm>.
13. World University Rankings 2015–2016. – Retrieved from: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2015>.
13. World University Rankings 2015–2016. – Retrieved from: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2015>.
14. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Kyv: Ltd «Poligraph plus», 2015. – 32 s.
14. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). – К.: Ltd «Poligraph plus», 2015. – 32 p.
15. Social progress index 2016. Retrieved from: <http://13i8vn49fibl3go3i12f59gh.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/06/SPI-2016-Main-Report.pdf>.
15. Social progress index 2016. – Retrieved from: <http://13i8vn49fibl3go3i12f59gh.wpengine.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2016/06/SPI-2016-Main-Report.pdf>.
16. Systema natsionalnykh rakhunkiv 2008 (SNR 2008) pryiniata OON, Yevropeiskoio komisiieiu, Orhanizatsiieiu ekonomichnoho spivrobitnytstva i rozvytku (OESR), Mizhnarodnym valiutnym fondom (MVF), Hrupoiu svitovoho banku» [System National Accounts 2008 (SNA 2008) was adopted by the United
16. Система національних рахунків 2008 (СНР 2008) прийнята ООН, Європейською комісією, Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Міжнародним валютним фондом (МВФ), Групою

-
- Nations, the European Commission, the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), the International Monetary Fund (IMF), the World Bank Group"]. unstats.un.org. Retrieved from: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf> [in Ukrainian].
17. Reitynh vyshchykh navchalnykh zakladiv «Top-200 Ukraina» – 2015/2016 rik» [The rating of higher educational institutions "Top 200 Ukraine" – 2015/2016"]. www.euroosvita.net. Retrieved from: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4757> [in Ukrainian].
- світового банку»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf>.
17. Рейтинг вищих навчальних закладів «Топ-200 Україна» – 2015/2016 рік»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=4757>.

УДК 378.014.54(477)

Ірина О. Тарасенко

Київський національний університет технологій та дизайну

Тетяна М. Нефедова

Київський національний університет технологій та дизайну

Олексій С. Тарасенко

Київський національний університет технологій та дизайну

**МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВНЗ У
КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ**

У статті визначено існуючі проблеми та розроблено модель аналізу рівня реалізації економічного потенціалу ВНЗ у контексті управління економічною безпекою. Систематизовано чинники, які найбільш суттєво впливають на перспективи розвитку вищих навчальних закладів України. Запропоновано методичний підхід до розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки ВНЗ із врахуванням коефіцієнта стану зовнішнього середовища.

Ключові слова: економічна безпека, система вищої освіти, показники та чинники економічної безпеки, економічний потенціал ВНЗ.

Ірина А. Тарасенко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Татьяна М. Нефедова

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Алексей С. Тарасенко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА
ВУЗОВ В КОНТЕКСТЕ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ**

В статье определены существующие проблемы и разработана модель анализа уровня реализации экономического потенциала вузов в контексте управления экономической безопасностью. Систематизированы факторы, которые наиболее существенно влияют на перспективы развития высших учебных заведений Украины. Предложен методический подход к расчету интегрального показателя уровня экономической безопасности вуза с учетом коэффициента состояния внешней среды.

Ключевые слова: экономическая безопасность, система высшего образования, показатели и факторы экономической безопасности, экономический потенциал вузов.

Iryna O. Tarasenko

Kyiv National University of Technologies and Design

Tetiana M. Nefedova

Kyiv National University of Technologies and Design

Oleksiy S. Tarasenko

Kyiv National University of Technologies and Design

**METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR EVALUATING ECONOMIC POTENTIAL
OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT
OF ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT**

The article identifies the current problems and develops a model for the analysis of the level of higher education institutions economic potential fulfilment in the context of economic security management along with providing the authors' classification of the factors that most significantly

affect the development prospects of Ukrainian higher education institutions. A methodological approach to calculating an integrated index for a higher education institution economic security level has also been proposed subject to the environmental health criterion.

Keywords: *economic security, higher education system, economic security indicators and factors, economic potential of a higher education institution.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Важливим чинником політико-економічного, соціального, наукового та культурного розвитку суспільства, стратегічним ресурсом примноження національного багатства та зміцнення позицій держави на міжнародній арені визнано освіту, що знайшло відображення в Законах України «Про освіту» [1] і «Про вищу освіту» [2]. Актуальність питання визначення критеріїв національної безпеки у освітній сфері визначено Стратегією національної безпеки України, яку було затверджено Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [3]. Зазначена проблематика також знайшла розвиток в дослідженнях низки вітчизняних і зарубіжних вчених (Л. Айвазової, Р. Акоффа, В. Батової, Дж. Гелбрейта, С. Дмитрієва, П. Істона, Б. Корольова, Н. Лисиці, С. Митякова, Н. Стельмаха, М. Ширяєвої та ін.), які дійшли висновку, що процеси, пов'язані з функціонуванням вищої освіти мають циклічний, інноваційний, нелінійний та довгостроковий характер. Тому задля досягнення високого рівня конкурентоспроможності та ефективності як системи вищої освіти в цілому, так і кожного вищого навчального закладу (ВНЗ), потребується розробка комплексу заходів за участю держави, бізнесу, суспільства та наукової спільноти.

Тенденції та перспективи розвитку вищої освіти України в сучасних умовах визначаються множиною проблем, небезпек та ризиків, основними з яких є [4]: недостатній рівень фінансування, що позначається на якості ресурсного забезпечення закладів вищої освіти і призводить до погіршення рівня матеріально-технічного забезпечення, збільшення рівня зношеності основних засобів, скорочення обсягів та напрямів наукових досліджень у ВНЗ, втрати кадрового потенціалу через плінність кадрів працівників вищої кваліфікації внаслідок зниження рівня їх мотивації та, як результат, погіршення якості підготовки випускників вищих навчальних закладів і зниження рівня конкурентоспроможності національної системи вищої освіти. Крім того, в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів освітня система України потрапляє під вплив чинників, які, з одного боку, відкривають нові можливості для розвитку, з іншого – породжують нові небезпеки та загрози.

Зазначене дозволяє висловити припущення, що в глобальному соціально-економічному просторі завдання забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки необхідно розглядати як один з державних пріоритетів, оскільки освіта виконує важливу соціальну функцію – збереження та примноження людського капіталу як ключового чинника конкурентоспроможності та сталого розвитку України. Це, в свою чергу, обумовлює необхідність моніторингу стану зовнішнього середовища з метою розробки стратегічних заходів, спрямованих на запобігання загрозам та зниження ризиків, використання додаткових можливостей для підвищення рівня конкурентоспроможності та економічної безпеки.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблематика економічної безпеки знайшла відображення в дослідженнях вчених на різних об'єктних рівнях – на рівні держави (державна безпека), нації (національна безпека), соціальних та виробничих систем. Останнім часом у зв'язку з процесами становлення і реформування освіти в Україні питання безпеки системи вищої освіти в цілому та вищих навчальних закладів зокрема, зважаючи на специфічні особливості зазначених об'єктів, набули самостійного значення. Так, зарубіжними та українськими вченими досліджено сутність категорії економічної безпеки із

врахуванням специфіки діяльності вищих навчальних закладів (ВНЗ) та зроблено висновки про необхідність розробки моделі управління економічною безпекою ВНЗ із врахуванням трансформаційних процесів та викликів глобалізації, які охопили і освітню сферу [5]; розроблено концептуальні основи та модель індикативної системи економічної безпеки ВНЗ, враховуючи їх особливості [6, 7]; запропоновано модель адаптивного управління системою вищої освіти України в умовах трансформації суспільства та переходу до інформаційної економіки [8].

В аналітичних матеріалах американської експертної спільноти щодо вимірів освітньої політики США за критеріями безпеки не лише обґрунтовано важливість освітньої сфери для національної безпеки країни, але й визначено критерії оцінювання стану освіти та надано пропозиції щодо поліпшення ситуації в освітній галузі [9]. Висновки, представлені в даній аналітичній доповіді, що безпосередньо присвячена питанням взаємозв'язку розвитку і перспектив системи освіти та стану національної безпеки США в контексті загроз і викликів початку XXI століття, значною мірою може бути застосовано і до України, зокрема стосовно потенційних загроз, які мають високий потенціал реалізації у разі зволікання з подоланням негативних тенденцій у освітній сфері, серед яких: загроза для економічного зростання і конкурентоспроможності; загроза для воєнної безпеки; загроза для інформаційної безпеки; загроза для глобальних інтересів країни; загроза для єдності й згуртованості нації [9, 10]. Важливим висновком, якого дійшли американські вчені та експерти стало те, що «військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині суттєво пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти» [10]. Зазначеним обґрунтовується актуальність досліджуваної проблеми.

Аналіз наукової літератури та особливостей функціонування ВНЗ показав, що економічна безпека вищого навчального закладу залежить від множини чинників різного походження, їх сили та тривалості дії. В праці [11] систему критеріїв економічної безпеки ВНЗ запропоновано класифікувати за ознаками: (1) ресурсного забезпечення; (2) економічної безпеки суб'єктів освітнього процесу (цей чинник на відміну від виробничих систем має особливе значення для ВНЗ, оскільки у освітньому процесі беруть участь особи (наприклад, батьки, студенти, підприємства-замовники), від економічного добробуту яких (платоспроможності) залежить рівень економічної безпеки ВНЗ); (3) рівня управлінських рішень (якості менеджменту) у сфері управління економічною безпекою вищого навчального закладу. В той же час вчений зазначає, що рівень економічної безпеки ВНЗ залежить не лише від внутрішніх чинників, але й від стану економіки, зокрема рівня державного фінансування ВНЗ [11].

Досліджуючи проблеми економіки освіти (економічної безпеки освіти) багато вчених максимальну увагу приділяють впливу держави на фінансовий стан закладів вищої освіти. Так, І.М. Вахович, серед проблем розвитку вищої освіти, які значною мірою визначаються високим рівнем витрат та залежать від рівня і якості наявного ресурсного потенціалу ВНЗ, особливо відзначає загострення проблеми фінансового забезпечення [4]. І хоча Україна посідає одне з перших місць в Європі за показником державного фінансування вищої освіти (у % до ВВП цей показник складав по роках: 2,3 у 2010 р., 2,0 – у 2011 та 2012 рр., 2,1 – у 2013 р., 1,8 – у 2014 та 1,5 у 2015 р.) [12], таких обсягів не достатньо не лише для забезпечення розвитку національної системи вищої освіти в умовах конкуренції із зарубіжними вищими навчальними закладами, а й підтримки існуючого рівня. Зазначене обумовлює необхідність нагальних кардинальних змін як у освітній політиці держави взагалі, так і в системі державного фінансування освітньої сфери.

В науковій літературі економічну безпеку ВНЗ визначають як: «стан наявності необхідних ресурсів та системи взаємовідносин між агентами їх обігу, які дозволяють здійснювати функції організації та забезпечують стан її захищеності в економічних, соціальних та політичних умовах, що змінюються» [13]; «складову системи захисту закладу освіти, практичні заходи по захисту від загроз та ризиків в економічній сфері» [14, с. 43]; «стан економічного потенціалу ВНЗ, при якому забезпечується гарантований захист економічних інтересів ВНЗ, його працівників та студентів, ефективний розвиток ВНЗ у відповідності до його місії навіть при найбільш несприятливих умовах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів» [7, с. 62]. Мету системи економічної безпеки вчені визначають як «протидію економічним загрозам і, зокрема, загрози втрати ВНЗ своїх конкурентних переваг, які забезпечують йому стійкий розвиток на тривалу перспективу» [7, с. 61–62]. В останньому визначенні зроблено наголос на існуванні логічного взаємозв'язку між конкурентними перевагами, що забезпечують певний рівень конкурентоспроможності ВНЗ, та рівнем економічної безпеки, яка в такому тлумаченні виступає чинником конкурентоспроможності. В той же час, слід звернути увагу і на наявність оберненої залежності між зазначеними показниками, виходячи з міркування, що в умовах глобалізації конкурентоспроможність ВНЗ відображає перевагу над конкурентами за системою визначальних показників на національному і міжнародному рівнях та є основою для забезпечення належного рівня економічної безпеки як окремого ВНЗ, так і освітньої системи в цілому. Розглянуте дозволяє зробити висновок, що рівень економічної безпеки ВНЗ залежить від рівня його економічного потенціалу та здатності ефективно взаємодіяти із зовнішнім середовищем – протистояти негативним впливам та використовувати можливості, які генеруються цим середовищем.

Відповідно до підходу, що надається в праці [15, с. 19], рівень економічної безпеки ВНЗ може бути оцінено як співвідношення параметрів фактичного стану і прогнозу соціально-економічного розвитку на вибраний період часу з пороговими значеннями відповідних індикаторів. При аналізі та підведенні підсумків вченими пропонується визначати досягнутий рівень результатів економічної безпеки, а у прогнозних оцінках – імовірнісний у майбутньому періоді. При цьому вченим висловлюється припущення [15], що параметри економічного розвитку відображають ситуацію в певній сфері діяльності ВНЗ. Тому оцінку рівня економічної безпеки доцільно здійснювати як за кожним напрямом діяльності окремо, так і по ВНЗ в цілому. Порогові значення економічної безпеки – це критичні (больові) точки, граничні величини, недотримання яких унеможливило б нормальний хід розвитку різних видів діяльності й призводить до появи негативних, руйнівних наслідків у сфері економічної безпеки. Таким чином, важливого значення набуває не лише визначення порогових значень показників, які характеризують рівень економічної безпеки як за окремими складовими, так і в цілому, але й проміжних станів, оцінювання яких дозволить визначати тенденції розвитку ВНЗ у періоді прогнозу та може бути використано за базу для створення механізмів превентивного і оперативного попередження небажаних наслідків та власне загроз. Економічну безпеку технічного ВНЗ в праці [16, с. 49] запропоновано аналізувати за системою індикаторів: середній бал студентів, прийнятих за результатами єдиного державного екзамену; індекс анкетування студентів; індекс працевлаштування студентів; індекс людського капіталу; відношення середньої заробітної плати науково-педагогічних працівників (НПП) до середньої заробітної плати в регіоні; частка викладачів у віці до 39 років; обсяг НДДКР в розрахунку на одного штатного НПП; відношення кількості захистів дисертацій до загальної кількості штатних НПП; відношення кількості статей у провідних наукових виданнях до загальної кількості штатних НПП; відношення кількості новостворених результатів інтелектуальної діяльності (РІД) до чисельності штатних НПП; загальна кількість науково-навчальних приміщень в розрахунку на одного студента; доходи

ВНЗ від усіх джерел в розрахунку на одного НПП; частка позабюджетних коштів в доходах ВНЗ; індекс розвитку інформаційних ресурсів; індекс ефективності управління людським капіталом; індекс ефективності взаємодії із зовнішніми контрагентами; індекс ефективності управління фінансами та інфраструктурою; індекс управління іміджем та інвестиційною привабливістю ВНЗ.

Невирішені частини проблеми. За результатами проведених досліджень встановлено, що між рівнем економічної безпеки ВНЗ та рівнем його економічного потенціалу існує взаємозв'язок, оскільки саме високий рівень економічного потенціалу ВНЗ є запорукою ринкової стійкості, а отже, конкурентоспроможності та економічної безпеки вищого навчального закладу. Стан економічної системи вищого навчального закладу (економічний потенціал), що забезпечує належний рівень його економічної безпеки, повинен відповідати певним значенням встановлених критеріїв, за яких досягатиметься прийнятний для учасників освітнього процесу рівень стійкості із врахуванням змін стану зовнішнього середовища функціонування ВНЗ. Розробка інструментарію оцінювання, пошук методів та технологій управління економічною безпекою ВНЗ в умовах невизначеності та ризику належать до кола завдань, які потребують вирішення на етапі реформування національної системи вищої освіти.

Мета дослідження полягає у систематизації основних чинників (внутрішніх та зовнішніх) та розробці методичного підходу щодо оцінювання їх сукупного впливу на рівень економічної безпеки ВНЗ.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Велика кількість викликів та загроз, які впливають на розвиток країни та окремих регіонів, певною мірою впливають на рівень розвитку та стан освітньої системи і далі – на окремий ВНЗ. З огляду на це, при розробці системи управління економічною безпекою ВНЗ необхідно враховувати як рівень його економічного потенціалу, так і специфічні загрози, які генеруються зовнішнім середовищем. До основних загроз для економічної безпеки ВНЗ відносять: проблеми державного фінансування; демографічні процеси; зниження зацікавленості в окремих спеціальностях; глобалізація; становлення економіки знань; загрози з боку ближнього оточення, до якого належать споживачі, постачальники, конкуренти і контактні групи; внутрішні проблеми ВНЗ [7, 16].

Теоретичні дослідження сутності економічної безпеки, аналіз її складових та чинників визначили необхідність розробки авторського підходу щодо тлумачення категорії економічного потенціалу ВНЗ в контексті управління економічною безпекою із врахуванням ресурсної й управлінської складових і розробки методичних положень й організаційних засад управління економічним потенціалом ВНЗ. Так, погоджуючись з визначенням економічної безпеки ВНЗ, яке надається в [7, с. 62], та враховуючи взаємозв'язок між категоріями економічної безпеки та конкурентоспроможності, економічний потенціал ВНЗ в контексті забезпечення його економічної безпеки, при якому буде гарантовано економічні інтереси ВНЗ, пропонується визначати як комплексну характеристику його спроможності до розвитку в цілому та підвищення конкурентоспроможності зокрема, яка залежить від ефективності його стратегії, наявного ресурсного потенціалу та здатності ВНЗ адаптуватися до умов зовнішнього середовища. До основних завдань, які потребують першочергового вирішення в процесі управління економічною безпекою ВНЗ, включено: встановлення взаємозв'язків між складовими економічного потенціалу ВНЗ; визначення системи цілей та критеріїв оцінки їх досягнення з позицій підвищення рівня економічної безпеки і конкурентоспроможності; обґрунтування показників оцінювання та аналізу економічного потенціалу ВНЗ; побудова моделі управління економічним потенціалом ВНЗ в контексті забезпечення економічної безпеки; розробка методичного підходу щодо вибору оптимальної

стратегії зі стратегічного набору ВНЗ залежно від фактичного рівня економічного потенціалу вищого навчального закладу із врахуванням впливу чинників зовнішнього середовища.

За результатами узагальнення наукової літератури сформовано елементну структуру економічного потенціалу ВНЗ, складовими якої визначено: *ресурсна складова* з виокремленням матеріально-технічних, інтелектуальних, трудових, фінансових та маркетингових ресурсів, а також науково-дослідної бази й інноваційних ресурсів, педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій; *організаційно-управлінська складова*, що включає систему управління і забезпечує виконання функцій у сферах: організації навчального процесу та НДР, студентського самоврядування, управління персоналом та мотивації, соціальної сприйнятливості та взаємодій із стейкхолдерами, організації додаткових послуг позанавчального характеру.

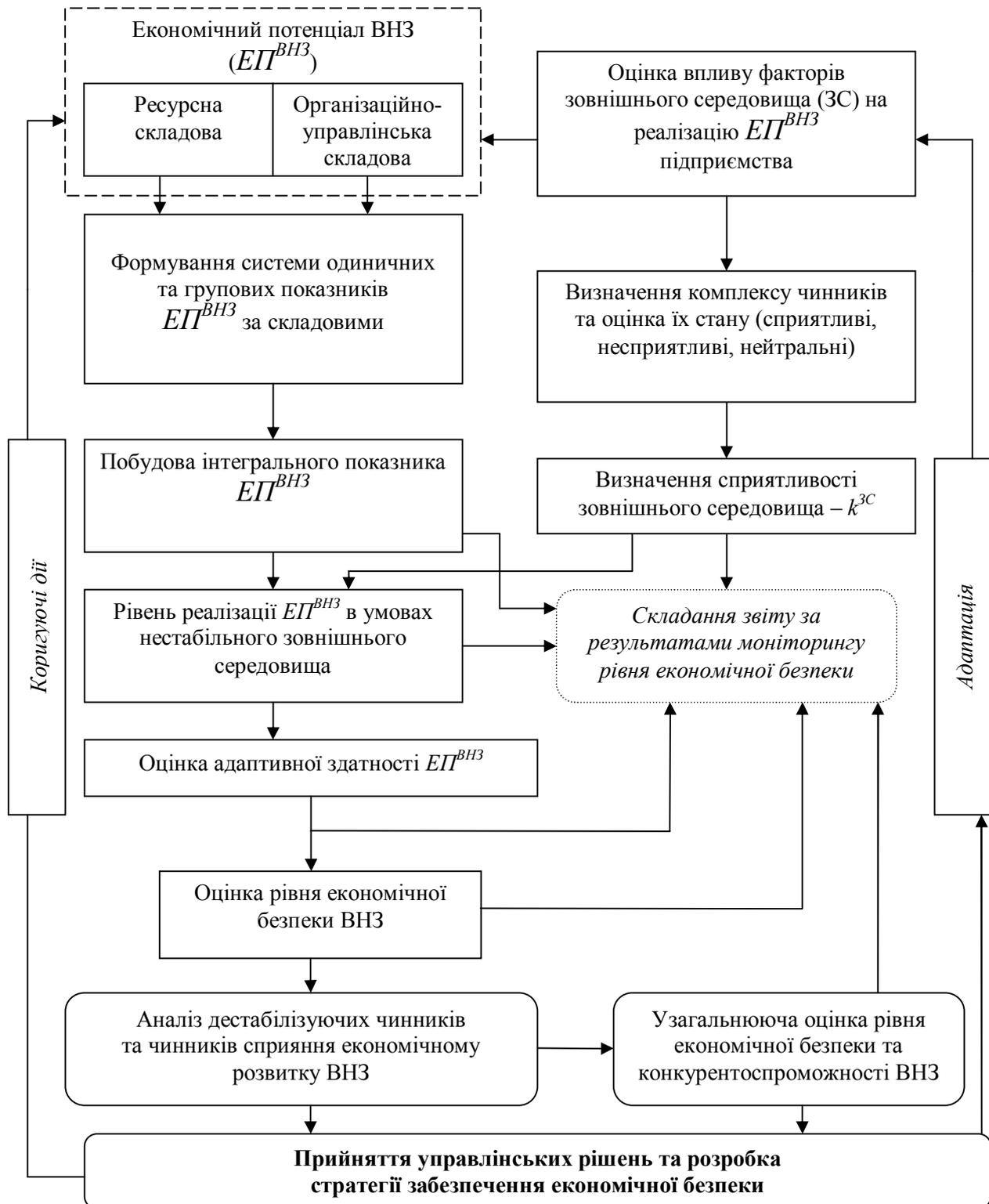
Аналіз рівня економічного потенціалу $EP^{ВНЗ}$ за умов впливу факторів зовнішнього середовища запропоновано здійснювати за моделлю, представленою на рис. 1.

Проведення аналізу наявних та потенційних можливостей і загроз зовнішнього прояву з метою оцінки їх впливу на рівень реалізації економічного потенціалу вищого навчального закладу дозволить спрогнозувати рівень його економічної безпеки та розробити комплекс відповідних стратегічних заходів. Важливість такого аналізу визначається тим, що в умовах глобальної конкуренції кожний вищий навчальний заклад повинен розробляти стратегію адаптивного характеру, орієнтовану на максимальну реалізацію економічного потенціалу (його ресурсних можливостей) та зміцнення ринкових позицій (як на світовому, так і національному ринках), враховуючи при цьому зростаючий вплив різних ризиків, зокрема, пов'язаних з вільним ціноутворенням на ринку освітніх послуг, інтеграційними та глобалізаційними процесами, та невизначеністю зовнішнього середовища, яке динамічно змінюється. Результати експертного опитування дозволили сформулювати систему чинників розвитку ВНЗ України в контексті управління економічною безпекою, основними з яких визначено: (1) демографічна ситуація та потенційна кількість абітурієнтів; (2) державна політика у сфері освіти; (3) бюджетне фінансування закладів вищої освіти; (4) тарифи на енергоресурси, комунальні послуги та ін.; (5) сприяння роботодавців розвитку ВНЗ (співпраця ВНЗ із роботодавцями); (6) кон'юнктура ринку праці в контексті пропозиції науково-педагогічних кадрів; (7) кон'юнктура ринку праці в контексті попиту на фахівців певних спеціальностей; (8) система ліцензування та акредитації; (9) система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів; (10) інвестиційний клімат (сприйнятливість) та інвестиційні ресурси (доступність); (11) платоспроможність населення (з огляду на доступність освіти); (12) конкуренція на внутрішньому та зовнішньому ринку освітніх послуг.

Аналізуючи множину факторів зовнішнього середовища необхідно враховувати їх різноспрямований вплив та те припущення, що в окремі моменти часу не всі фактори можуть бути однозначно ідентифіковані, зважаючи на існуючі ризики та невизначеність. Вирішити це завдання можливо завдяки використанню підходу динамічного аналізу, який викладено в праці російських вчених А. Колобова, І. Омельченка та О. Орлова [19]. Керуючись рекомендаціями, наведеними в [19] аналіз стану зовнішнього середовища ВНЗ в контексті забезпечення економічної безпеки (його сприятливості, нейтральності або несприятливості для реалізації економічного потенціалу ВНЗ) пропонується здійснювати за етапами:

1) поточний стан кожного n -ного чинника зовнішнього середовища в певний (t -й) момент часу:

$$B_j^n \in \left\langle B_1^n(t), \tilde{B}_2^n(t), B_3^n(t) \right\rangle, \quad n \in N, \quad (1)$$

Джерело: удосконалено авторами за даними [17; 18].

Рис. 1. Послідовність аналізу рівня реалізації економічного потенціалу ВНЗ в контексті управління економічною безпекою

2) загальний стан сприятливості (нейтральності, несприятливості) для реалізації економічного потенціалу ВНЗ, використовуючи залежність:

$$k^{3C} \in \left\langle B_1(t), \tilde{B}_2(t), B_3(t) \right\rangle, \quad n \in N. \quad (2)$$

де $B_1^n(t)$ – стан n -го чинника (умови) зовнішнього середовища, який в момент часу t відповідає значенню, визначеному згідно теорії бажаності (або значення якого потрапляє в бажаний діапазон) як таке, оцінка якого за впливом на реалізацію економічного потенціалу ВНЗ може бути передбачена та який сприятливо впливає на рівень економічної безпеки ВНЗ; $B_3^n(t)$ – стан n -го чинника (умови) зовнішнього середовища, який в момент часу t знаходиться поза межами значень, що відповідають інтервалу бажаності та який несприятливо впливає на економічну безпеку ВНЗ; $\tilde{B}_2^n(t)$ – стан n -го чинника (умови) зовнішнього середовища, значення якого в момент часу t не може бути однозначно ідентифіковано (оцінено чи потрапляє значення в межі бажаного діапазону значень та яким чином впливає на рівень економічної безпеки вищого навчального закладу).

Необхідно відзначити, що показник сприятливості (нейтральності або несприятливості) зовнішнього середовища, визначений за формулою (2), є: (1) інтегральним показником, який поєднує в собі різноспрямований вплив всіх чинників, в тому числі невизначеність, які впливають на реалізацію економічного потенціалу ВНЗ та визначають можливості у сфері управління економічною безпекою; (2) динамічною характеристикою, яка змінюється в часі, що потребує постійного моніторингу змін чинників зовнішнього середовища. Необхідно погодитися з тим положенням [18], що на рівень реалізації економічного потенціалу ВНЗ істотний вплив будуть спричиняти дестабілізуючі чинники та невизначеність – стан зовнішнього середовища буде більш стійким лише за умови, що вплив дестабілізуючих чинників і невизначеність будуть мінімальними.

Таким чином, використовуючи чіткі стани чинників зовнішнього середовища та враховуючи множини дестабілізуючих чинників, які зумовлюють певний рівень невизначеності, згідно формули (2) пропонується визначати коефіцієнт сприятливості (несприятливості) зовнішнього середовища k^{3C} . В загальному випадку даний показник характеризуватиме співвідношення між загрозами, можливостями та невизначеністю стану зовнішнього середовища стосовно рівня реалізації економічного потенціалу ВНЗ в конкретний момент часу. Значення інтегрального показника рівня економічної безпеки ВНЗ ($EB^{ВНЗ}$) в умовах впливу чинників зовнішнього середовища, враховуючи зазначене, може бути представлено залежністю:

$$EB^{ВНЗ} = f(EP^{ВНЗ}; k^{3C}). \quad (3)$$

Показник $EB^{ВНЗ}$ показує наскільки ВНЗ реалізує економічний потенціал ($EP^{ВНЗ}$) в умовах зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю та може бути сприятливим, несприятливим або нейтральним, і характеризується узагальнюючим показником k^{3C} : чим більш невизначеним та несприятливим є зовнішнє середовище, тим нижчим буде рівень економічної безпеки ВНЗ.

Деталізація показників оцінки економічного потенціалу ВНЗ і чинників зовнішнього середовища створює підстави для факторного аналізу показників рівня $EP^{ВНЗ}$ та k^{3C} і є основою для розробки стратегії розвитку ВНЗ, орієнтованої на досягнення (підтримання) достатнього рівня економічної безпеки в умовах невизначеності та ризику.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Визнання вирішальної ролі вищої освіти для перебудови економіки України на інноваційних засадах, переходу до вищих технологічних укладів на основі розвитку науки і техніки, примноження людського капіталу та сталого розвитку обумовлює необхідність розробки загальної концепції забезпечення економічної безпеки національної економіки на основі максимального використання потенціалу системи вищої освіти з урахуванням вимог сучасності. В основі економічної безпеки національної системи вищої освіти лежить економічна безпека окремих вищих навчальних закладів, яка є результатом реалізації відповідної стратегії на різних рівнях задля стійкого розвитку та конкурентоспроможності як системи вищої освіти в цілому, так і її окремих складових.

Зазначене дозволяє зробити висновок про необхідність створення механізму протидії загрозам і небезпекам розвитку вищої освіти як системи, основними з яких визначено: зниження конкурентоспроможності національних ВНЗ та, як наслідок, відтік абітурієнтів і науково-педагогічних працівників за кордон, втрата потенціалу наукових шкіл, падіння престижу професій науковця та педагога, недофінансування закладів вищої освіти, криза неплатежів внаслідок інфляції, погіршення демографічної ситуації та соціально-економічні потрясіння. Важливою складовою цього механізму є державна політика щодо розвитку та модернізації системи освіти в цілому та вищої освіти зокрема з метою підвищення конкурентоспроможності ВНЗ як на національному, так і міжнародному рівнях.

References

Література

1. Pro osvitu: Zakon Ukraïni [About Education: Law of Ukraine] (ostannya redaktsiya 26.01.2016 roku). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Pro vishchu osvitu: Zakon Ukraïni [About Higher Education: Law of Ukraine], 01.07.2014 № 1556-VII. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua> [in Ukrainian].
3. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Strategy of National Safety of Ukraine]. (n.d.) *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> [in Ukrainian].
4. Vakhovich, I.M., Ishchuk, L.I., Pirig, S.O. (2014). Stan i problemi vishchoï osviti v Ukraïni [State and Problems of Higher Education in Ukraine]. *Aktualni problemi ekonomiki – Actual Problems of Economies*, 1(151): 63–69 [in Ukrainian].
5. Batova, V.N. (2015). Ekonomicheskaya bezopasnost uchrezhdeniya vysshego professionalnogo obrazovaniya v usloviyakh globalizatsii [Economic security of the institution of higher professional education in the context of globalization]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya: Elektronnyy nauchnyy zhurnal* –
1. Про освіту: Закон України (остання редакція 26.01.2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – // Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
4. Вахович І.М. Стан і проблеми вищої освіти в Україні / І.М. Вахович, Л.І. Іщук, С.О. Пиріг // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1(151). – С. 63–69.
5. Батова В.Н. Экономическая безопасность учреждения высшего профессионального образования в условиях глобализации [Электронный ресурс] / В.Н. Батова // Современные проблемы науки и образования: Электронный научный журнал. – 2015.

Modern problems of science and education: Electronic scientific journal, Vol. 1, Iss. 1. Retrieved from: <http://www.science-education.ru> [in Russian].

6. Shiryaev, M.V. (2015). Ekonomicheskaya bezopasnost vysshego obrazovaniya: kontseptualnye osnovy [Economic security of higher education: the conceptual framework]. Fundamentalnye issledovaniya – Basic Research, 11-6: 1272–1276. Retrieved from: <http://www.fundamental-research.ru> [in Russian].

7. Dmitriev, S.M., Shiryaev, M.V., Mityakov, S.N. (2014). Ekonomicheskaya bezopasnost tekhnicheskogo vuza: sistema indikatorov [Economic security of a technical university: the conceptual basis]. Vyshee obrazovanie v Rossii – Higher Education in Russia, 2: 59–66 [in Russian].

8. Vishcha osvita Ukraïni v umovakh transformatsiï suspilstva: stan, problemi, tendentsiï rozvitku, 2007–2011: Nauk.-dopom. bibliogr. pokazhch. [Higher education of Ukraine in the conditions of transformation of society: the state, problems, development tendencies, 2007–2011]. NAPN Ukraïni, DNPB Ukraïni im. V.O. Sukhomlinskogo, In-t vishchoï osviti; Compilers: N.V. Lisitsya, G.P. Chornoyvan, N.A. Stelmakh, L.M. Ayvazova, N.M. Bublik; Scientific Adviser B.I. Korolov; Scientific Editor P.I. Rogova; Bibliogr. Editor L.O. Ponomarenko. – Kyiv, 2014. – Vol. 2, Ch. 2. 416 p. [in Ukrainian].

9. Klein, J.I., Rice, C., Levy, J.C. (2012). U.S. Education Reform and National Security. Independent Task Force Report No. 68. New York: Council on Foreign Relations Press, March 2012. 120 p.

10. Kryterii ekonomichnoi bezpeky v osvittii sferi: zarubizhnyi dosvid ta vysnovky dlia Ukrainy. Analitichna zapyska [Criteria for economic security in the educational sphere: foreign experience and conclusions for Ukraine: Analytical note]. Ofitsiinyi sait Natsionalnogo instytutu stratehichnykh doslidzhen – Official site of the National Institute for Strategic Studies. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua/articles/2301> [in Ukrainian].

11. Barkhatov, V.Iu., Pugach, V.N., Alimova, N.K. Ekonomicheskaya bezopasnost VUZa [Economic Security of the University]. cyberleninka.ru. Retrieved from: <http://cyberleninka.ru>

– № 1, Ч. 1. – Режим доступа: <http://www.science-education.ru>.

6. Ширяев М.В. Экономическая безопасность высшего образования: концептуальные основы [Электронный ресурс] / М.В. Ширяев // Фундаментальные исследования. – 2015. – № 11-6. – С. 1272–1276. – Режим доступа: <http://www.fundamental-research.ru>.

7. Дмитриев С.М. Экономическая безопасность технического вуза: концептуальные основы / С.М. Дмитриев, М.В. Ширяев, С.Н. Митяков // Высшее образование в России. – 2014. – № 2. – С. 59–66.

8. Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр.: Наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлінського, Ін-т вищої освіти; Упоряд.: Н.В. Лисиця, Г.П. Чорнойван, Н.А. Стельмах, Л.М. Айвазова, Н.М. Бублик; Наук. консультант Б.І. Корольов; Наук. ред. П.І. Рогова; Бібліогр. ред. Л.О. Пономаренко. – Київ, 2014. – Вип. 2, Ч. 2. – 416 с.

9. Klein J.I. U.S. Education Reform and National Security: Independent Task Force Report No. 68 / Joel I. Klein, Condoleezza Rice, Julia C. Levy. – New York: Council on Foreign Relations Press, March 2012. – 120 p.

10. Критерії економічної безпеки в освітній сфері: зарубіжний досвід та висновки для України: Аналітична записка [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. – Режим доступа: <http://www.niss.gov.ua/articles/2301>.

11. Бархатов В.Ю. Экономическая безопасность ВУЗа [Электронный ресурс] / В.Ю. Бархатов, В.Н. Пугач, Н.К. Алимова. – Режим доступа:

- ru/article/n/ekonomicheskaya-bezopasnost-vuza [in Russian].
12. Karmazina, O.O. (eds.) (2016). Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2015/2016 navchalnoho roku: Statystychny biuleten [The main indicators of activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the 2015/2016 academic year: the statistical bulletin]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy – State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 2016. 171 p. [in Ukrainian].
13. Alimova, N.K. (2009). Ekonomicheskaya bezopasnost obrazovatel'nogo uchrezhdeniia v usloviakh stanovleniia innovatsionnoi ekonomiki: Dis. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05 [Economic security of an educational institution in the conditions of formation of innovative economy: Thesis]. Moscow. 184 p. [in Russian].
14. Reznik, S.D. (eds.) (2013). Upravlenie ekonomicheskoi bezopasnosti vysshego uchebnogo zavedeniia: Uchebnik [Economic Security Management of a Higher Educational Institution: Textbook]. Moscow: INFRA-M. 345 p. [in Russian].
15. Mikhailin, E.V., Grachev, A.V. (2009). Metodika otcenki ekonomicheskoi bezopasnosti vuza [Methodology for assessing the economic security of the university]. Vestnik Nizhegorodskoi akademii MVD Rossii – Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2(11): 18–27 [in Russian].
16. Dmitriev, S.M., Shiriaev, M.V., Mitiakov, S.N. (2014). Ekonomicheskaya bezopasnost tekhnicheskogo vuza: analiz dinamiki indikatorov na primere NGTU im. R.E. Alekseeva [Economic safety of a technical university: an analysis of the dynamics of indicators on the example of the NSTU. R.E. Alekseeva]. Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 4: 48–56 [in Russian].
17. Gryshchenko, I.M. (2014). Profesiina osvita v systemi ekonomichnykh doslidzhen: Monohrafiia [Professional education in the system of economic research: Monograph]. Kyiv, Hramota. 384 p. [in Ukrainian].
18. Gryshchenko, I.M. (2015). Ekonomichna diialnist vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Economic activity of higher educational establishments]. Visnyk KNUVD, Seriia: Ekonomichni nauky, Spetsvypusk: Efektyvnist orhanizatsiino-
- http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-bezopasnost-vuza.
12. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/2016 навчального року: Статистичний бюлетень / За ред. О.О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 171 с.
13. Алимова Н.К. Экономическая безопасность образовательного учреждения в условиях становления инновационной экономики: Дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Н.К. Алимова. – Москва, 2009. – 184 с.
14. Управление экономической безопасностью высшего учебного заведения: Учебник / Под общ. ред. С.Д. Резника. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 345 с.
15. Михайлин Е.В. Методика оценки экономической безопасности вуза / Е.В. Михайлин, А.В. Грачев // Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2009. – № 2 (11). – С. 18–27.
16. Дмитриев С.М. Экономическая безопасность технического вуза: анализ динамики индикаторов на примере НГТУ им. Р.Е. Алексева / С.М. Дмитриев, М.В. Ширяев, С.Н. Митяков // Высшее образование в России. – 2014. – № 4. – С. 48–56.
17. Грищенко І.М. Професійна освіта в системі економічних досліджень: Монографія / І.М. Грищенко. – К.: Грамота, 2014. – 384 с.
18. Грищенко І.М. Економічна діяльність вищих навчальних закладів / І.М. Грищенко // Вісник КНУТД. Серія: Економічні науки. Спецвипуск: Ефективність організаційно-

ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiinoho rozvytku vyshchoi osvity – Bulletin of KNUTD. Economic Sciences, pp. 21–28. [in Ukrainian].

19. Kolobov, A.A., Omelchenko, I.N., Orlov, A.I. (2008). Menedzhment vysokikh tekhnologii. Integrirovannye proizvodstvenno-korporativnye struktury: organizatsiia, ekonomika, upravlenie, proektirovanie, effektivnost, ustoichivost [Management of high technologies. Integrated production and corporate structures: organization, economics, management, design, efficiency, sustainability]. Moscow: Ekzamen. 621 p. [in Russian].

економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти. – 2015. – С. 21–28.

19. Колобов А.А. Менеджмент высоких технологий. Интегрированные производственно-корпоративные структуры: организация, экономика, управление, проектирование, эффективность, устойчивость / А.А. Колобов, И.Н. Омельченко, А.И. Орлов. – М.: Экзамен, 2008. – 621 с.

УДК 338.3:633

Наталія А. Герасимчук

Київський національний університет технологій та дизайну

Тетяна В. Мірзоєва

Національний університет біоресурсів і природокористування України

**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКУ
ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

У статті досліджено економічну ефективність виробництва соняшнику та виявлено фактори, що найбільшою мірою впливають на неї в сучасних умовах. Дослідження економічної ефективності виробництва соняшнику здійснене на прикладі сільськогосподарських підприємств Лубенського району Полтавської області. Визначено, що підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику досягнуто переважно за рахунок інтенсифікації виробництва, свідченням чого є зростання врожайності соняшнику протягом досліджуваного періоду на 13,7%. Отже, попри суттєве зростання собівартості соняшнику, сільськогосподарські товаровиробники спроможні в умовах сьогодення досягти високої економічної ефективності при виробництві соняшнику.

Ключові слова: економічна ефективність, сільськогосподарське виробництво, вирощування соняшнику, фактори економічної ефективності, підприємства АПК.

Наталія А. Герасимчук

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Татьяна В. Мирзоева

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА ПОДСОЛНУХА
И ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ЕЁ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ**

В статье исследована экономическая эффективность производства подсолнечника и выявлены факторы, которые в наибольшей степени влияют на нее в современных условиях. Исследование экономической эффективности производства подсолнечника осуществлено на примере сельскохозяйственных предприятий Лубенского района Полтавской области. Определено, что повышение экономической эффективности производства подсолнечника достигнуто прежде всего за счет интенсификации производства, свидетельством которого является рост урожайности подсолнечника в течение исследуемого периода на 13,7%. Как показало данное исследование, несмотря на значительный рост себестоимости подсолнечника, сельскохозяйственные товаропроизводители способны в сегодняшних условиях достичь высокой экономической эффективности при производстве подсолнечника.

Ключевые слова: экономическая эффективность, сельскохозяйственное производство, выращивание подсолнечника, факторы экономической эффективности, предприятия АПК.

Nataliia A. Gerasymchuk

Kyiv National University of Technologies and Design

Tetiana V. Mirzoeva

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

**ECONOMIC EFFECTIVENESS OF SUNFLOWER PRODUCTION AND MAIN
FACTORS OF ITS PROVISION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES**

The paper offers an analysis of economic efficiency of sunflower seed production and identifies the factors that have the greatest influence on it in modern conditions. Agricultural enterprises of the Lubny district of the Poltava region have chosen as a case study to estimate the economic efficiency of sunflower seed production. The research findings revealed that the increase in the economic efficiency of sunflower seed production, to a large extent, was attained due to the intensification of production, as evidenced by the growth of sunflower yield during the period under investigation by 13.7%. The study argues that despite the significant increase in the prime cost of sunflower, agricultural producers are able to achieve high cost efficiency in the production of sunflower in the contemporary realia.

Keywords: *economic efficiency, agricultural production, sunflower growing, factors of economic efficiency, enterprises of agroindustrial complex.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найважливіших якісних характеристик сільськогосподарського виробництва є його економічна ефективність. Серед науковців і практиків постійно відбувається дискусія стосовно трактування ефективності, системи показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, кількості критеріїв ефективності тощо. В найбільш загальному розуміння ефективність розглядають як співвідношення отриманих результатів і понесених витрат. Постійне зростання витрат на виробництво сільськогосподарської продукції загалом і соняшнику, зокрема, обумовлює стійку увагу до категорії економічна ефективність. За сучасних умов для сільськогосподарського виробника все більш актуальним стає питання – як отримати найкращий результат за найменших витрат. Актуальність проблеми ефективності виробництва соняшнику в умовах сьогодення посідає чільне місце серед інших важливих проблем не тільки аграрної сфери, а й держави в цілому, так як виробництво й реалізація зазначеної культури та продуктів її переробки відіграє важливу роль у наповненні державного бюджету України.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню проблем оцінки ефективності виробництва сільськогосподарської продукції присвячені праці таких українських вчених як В.Г. Андрійчук [2], О.В. Ареф'єва [3], А.І. Бойко [4], В.К. Збарський [6], В.В. Крестьянінова [8], В.І. Мацибора [5], Л.А. Ільків [7], А.А. Чалий [5] та ін.

Невирішені частини дослідження. Проте в умовах сучасності виникає необхідність подальших досліджень економічної ефективності виробництва соняшнику та факторів, які на неї впливають, так як сьогодення постійно вносить зміни в господарську діяльність.

Мета дослідження – дослідити економічну ефективність виробництва соняшнику та виявити фактори, що найбільшою мірою впливають на неї в умовах сьогодення.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Дослідження економічної ефективності виробництва соняшнику було здійснене на прикладі сільськогосподарських підприємств Лубенського району Полтавської області. Вирощування соняшнику одержання прибутку від його реалізації є одним із напрямків виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств аграрної сфери Лубенського району Полтавської області та одним із основних напрямків розвитку галузі рослинництва, поряд із вирощуванням зернових і сої. Середній розмір сільськогосподарських підприємств у Лубенському районі Полтавської області на кінець 2015 р. становив 979 га с.г. угідь. Господарства району, що виробляють соняшник, представлені великими й середніми підприємствами.

Виробництво соняшнику в Лубенському районі, як свідчить дослідження, незважаючи на певні організаційно-економічні ускладнення сучасного етапу господарювання, забезпечує значну частку доходів сільськогосподарських підприємств. Одним із основних показників економічної ефективності виробництва соняшнику є маса прибутку, яку одержують від реалізації продукції. На його динаміку впливає низка різних фактори, зокрема, обсяг реалізованої продукції, ціна реалізації, повна собівартість насіння соняшнику. Дані табл. 1 свідчать, що виробництво соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району в період з 2011 по 2015 р. було прибутковим і прибутковість даного виду діяльності постійно збільшувалася протягом досліджуваного періоду.

Таблиця 1

Економічна ефективність виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району Полтавської області

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. у % до 2011 р.
Урожайність з 1 га, ц	17,9	18,5	24,7	15,5	20,4	113,7
Виробнича собівартість 1 ц соняшнику, грн	204,0	272,8	215,6	268,2	414,7	зб. у 2 р.
Повна собівартість 1 ц соняшнику, грн	251,38	285,49	272,21	269,22	412,49	164,1
Ціна реалізації 1 ц, грн	332,01	330,48	277,78	357,00	689,18	зб. у 2,1 р.
Прибуток, грн:						
на 1 ц соняшнику	80,64	44,99	5,56	87,78	276,69	зб. у 3,4 р.
на 1 га посіву	1170	860	108	1186	4336	зб. у 3,7 р.
Рівень рентабельності (збитковості), %	32,1	15,8	2,0	32,6	67,1	х

Джерело: Опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12].

Так, прибуток на 1 ц соняшнику в 2015 р. становив 276,69 грн, що в 3,4 рази більше, ніж у 2011, а прибуток на 1 га посіву в 2015 р. склав 4336 грн проти 1170 грн у 2011 р., тобто збільшився в 3,7 рази. Відповідно до зростання прибутковості виробництва соняшнику, зростав і рівень рентабельності виробництва цієї культури – в 2015 р. він становив 67,1% проти 32,1 у 2011 р.

Не останню роль у підвищенні прибутковості й рентабельності виробництва соняшнику відіграло зростання реалізаційних цін протягом 2011–2015 рр. – у 2,1 рази. Специфіка ціноутворення на ринку соняшнику полягає в сезонних коливаннях цін і тісного їх взаємозв'язку зі світовими коливаннями як в цілому на олійні культури, так і рослинні олії.

Рівень товарності соняшнику підвищився з 32,1% у 2011 р. до 67,1% у 2015 р., що свідчить про збільшення господарствами кількості реалізованої продукції відносно валових зборів. Підвищення ціни реалізації 1 ц соняшнику сприяло підвищенню рентабельності виробництва насіння соняшнику, не дивлячись на доволі значне підвищення виробничої і

повної собівартості (рис. 1). Виробнича собівартість 1 ц соняшнику протягом 2011–2015 рр. зросла в 2 рази, а повна собівартість – на 64,1%.

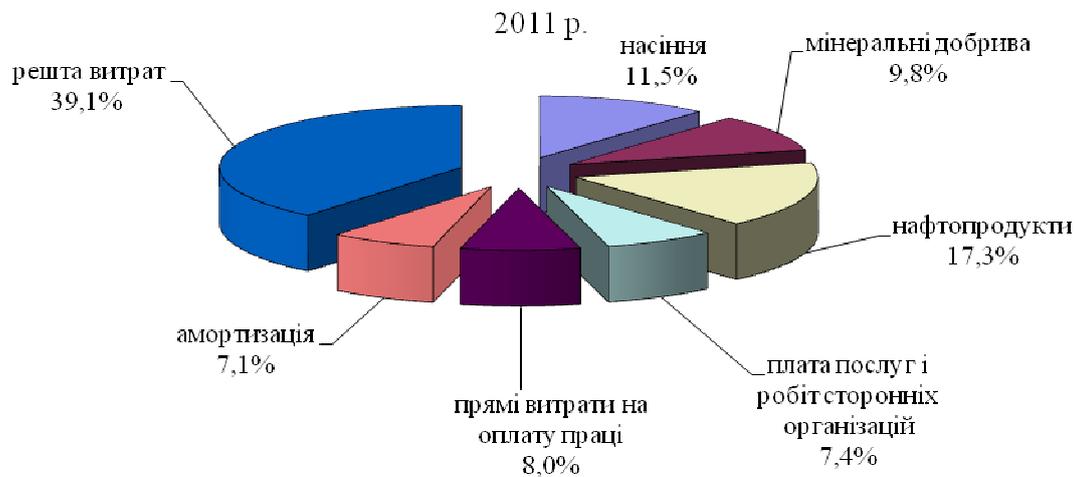
Джерело: Опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12].

Рис. 1. Динаміка рівня рентабельності виробництва соняшнику, реалізаційних цін і повної собівартості 1 ц.

На собівартість 1 ц соняшнику впливають такі фактори, як витрати виробництва на 1 га посіву та урожайність. При цьому між собівартістю та виробничими витратами прямо-пропорційна залежність: зі збільшенням витрат виробництва на 1 га підвищується собівартість 1 ц зерна. Вплив урожайності – обернений: з підвищенням урожайності зернових, собівартість 1 ц зерна зростає навпаки.

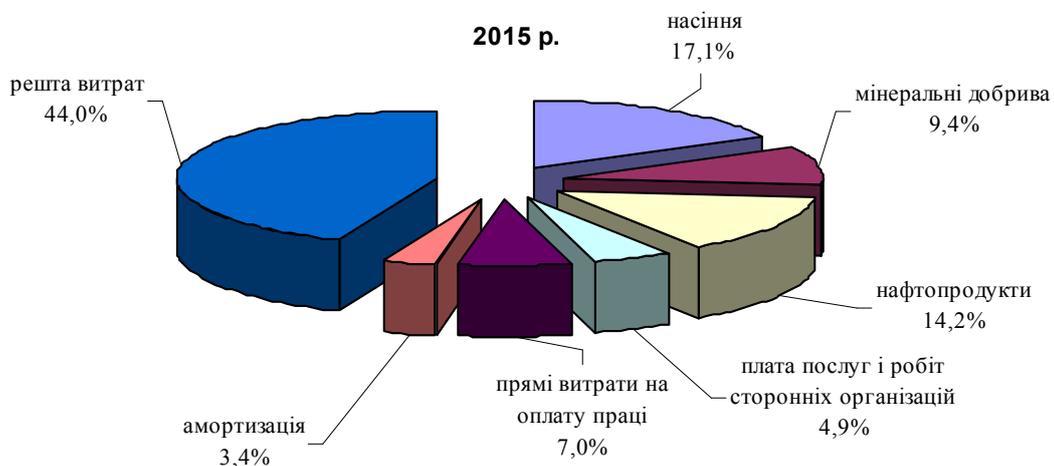
Зростання витрат виробництва, а отже, й собівартості насіння соняшнику було зумовлене підвищенням цін на основні й оборотні засоби виробництва: техніку, добрива, насіння тощо.

Значна питома вага в структурі виробничої собівартості соняшнику протягом досліджуваного періоду припадала на т.з. решту матеріальних витрат – 39,1% у 2011 р. (рис. 2) та 44,0% у 2015 р. (рис. 3). Така суттєва частка даної статті витрат пояснюється тим, що до неї включена вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів, інших хімічних і біологічних засобів, які використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив. Найбільшою мірою в досліджуваний період зросли витрати на насіння – з 11,5% у 2011 р. до 17,1% в 2015 р. Можна припустити, що господарства Лубенського району Полтавської області, що займаються виробництвом насіння соняшнику, все більше уваги приділяють сортовому складу насінневого матеріалу, який постійно дорожчає й на який потрібно витрачатись, не дивлячись на те, що частина власного врожаю використовується в якості насіння.

Джерело: опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12]. До статті «решта матеріальних витрат» заносяться дані про всі витрати, що не розшифровані в інших статтях, у тому числі вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використані для боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д.

Рис. 2. Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 ц соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району Полтавської області в 2011 р.

Джерело: опрацьовано авторами за статистичними джерелами [10, 12].

Рис. 3. Структура виробничої собівартості і розмір статей витрат на 1 ц соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Лубенського району Полтавської області в 2015 р.

Викликає зацікавлення той факт, що протягом 2011–2015 рр. в господарствах Лубенського району Полтавської області при виробництві соняшнику зменшилися витрати на нафтопродукти – з 17,3% у 2011 р. до 14,2% у 2015 р., не дивлячись на їх суттєве

здорожчання. Пояснити це можна тим, що аграрії почали активно економити паливо, раціонально його витратити, впроваджувати новітню техніку, для якої характерними є менші витрати палива тощо.

З метою виявити вплив на врожайність соняшника основних статей витрат, а саме витрат на насіння, витрат на добрива та витрат на решту матеріальних витрат було здійснено групування підприємств-виробників соняшнику Лубенського району Полтавської області. Вибір даного методу обумовлений тим, що прийом групувань широко застосовується при виявленні прихованих резервів, дозволяє розкрити взаємозв'язок між показниками, визначити їх характер і напрям.

Всього в Лубенському районі Полтавської області виробництвом соняшнику займається 9 підприємств. У процесі групування підприємства були поділені на три групи, перш за все, за витратами на насіння на 1 га. За цим параметром у розмірі до 1000 грн – було виділено 2 підприємства, з розрахунку 1001–1500 грн/га – 5 підприємств, більше 1500 грн/га – 2 підприємства (табл. 2).

Аналіз впливу витрат на насіння на урожайність соняшнику дозволив виявити наступну залежність – господарства, що витрачають більше 1500 грн на насіння на 1 га є середні за площею та в результаті мають вищу урожайність – 21 ц/га, проте найнижчий рівень рентабельності – 2,4% у 2015 р. (табл. 2). Пояснити це можна тим, що якщо господарства закупають якісне насіння інноваційних сортів, то це зумовлює, з одного боку, підвищення врожайності, а, з іншого боку, знижується рентабельність виробництва, так як нові сорти й гібриди соняшнику є на порядок дорожчими. Вагому частку в структурі виробничої собівартості соняшнику в умовах сьогодення займають витрати виробників на добрива.

Таблиця 2

Вплив витрат на насіння на урожайність соняшнику

Показники	Групи за витратами на насіння на 1 га, грн			Всього по району
	до 1000	1001–1500	більше 1500	
Кількість господарств у групі	2	5	2	9
Площа на 1 господарство, га	90	596	331	424
Виробництво соняшнику в середньому на господарство, ц	1337	12258	6942	8650
Урожайність, ц/га	14,9	20,6	21,0	20,4
Виробничі витрати на 1 га соняшнику, грн	6447	7494	13318	8453
у т.ч. витрати на насіння	734	1378	1954	1448
Повна собівартість 1 ц, грн	394,66	380,54	657,48	426,25
Ціна 1 ц, грн	719,31	682,23	673,36	682,57
Отримано прибутку від 1 ц реалізованого соняшнику, грн	324,65	301,69	15,89	256,32
Рентабельність соняшнику, %	82,3	79,3	2,4	60,1

Джерело: власні дослідження.

З метою дослідити як впливають на урожайність соняшнику витрати господарств на добрива в процесі написання магістерської роботи було здійснено групування підприємств залежно від витрат на добрива на 1 га.

Сільськогосподарські підприємства досліджуваного регіону, що займаються виробництвом соняшнику, були розбиті на три групи: в першу групу ввійшли ті, що витрачають на добрива до 500 грн/га; до другої – ті, що витрачають 501–1000 грн; до третьої були віднесені господарства, що витрачають більше 1000 грн (табл. 3).

Таблиця 3

Вплив витрат на добрива на урожайність соняшнику

Показники	Групи за витратами на добрива на 1 га, грн			Всього по району
	до 500	501–1000	більше 1000	
Кількість господарств у групі	5	2	2	9
Площа на 1 господарство, га	186	979	467	424
Виробництво соняшнику в середньому на господарство, ц	3520	20223	9900	8650
Урожайність, ц/га	18,9	20,7	21,2	20,4
Виробничі витрати на 1 га соняшнику, грн	11177	7082	8614	8453
у т.ч. витрати на добрива	215	554	1887	798
Повна собівартість 1 ц, грн	580,32	333,30	505,03	426,25
Ціна 1 ц, грн	680,81	647,20	779,30	682,57
Отримано прибутку від 1 ц реалізованого соняшнику, грн	100,49	313,90	274,27	256,32
Рентабельність соняшнику, %	17,3	94,2	54,3	60,1

Джерело: власні дослідження.

Аналізуючи залежність врожайності соняшнику від розміру витрат господарств на добрива, виявлено, що найвищий розмір врожайності – 21,2 ц/га мають виробники, що витрачають найбільше – більше 1000 грн/га (табл. 3). При цьому їх площа є середньою, як і рівень рентабельності – 54,3%, порівняно з двома іншими групами підприємств.

Виявлено, що в умовах сьогодення найбільшу питому вагу в структурі виробничої собівартості соняшнику займає стаття – інші матеріальні витрати, до якої відносяться вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д. Зважаючи на вагому роль даної статті витрат, було досліджено вплив даних витрат на врожайність соняшнику.

У результаті виконаного групування, підприємства-виробники соняшнику Лубенського району Полтавської області були поділені на три групи, залежно від витрат на решту матеріальних витрат на 1 га (табл. 4). Донедавна на статтю собівартості «решта

матеріальних витрат» припадала незначна питома вага в структурі виробничих витрат сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 4

**Вплив витрат на інші види матеріальних витрат*
на урожайність соняшнику**

Показники	Групи за витратами на решту матеріальних витрат на 1 га, грн			Всього по району
	до 500	501–1000	більше 1000	
Кількість господарств у групі	4	2	3	9
Площа на 1 господарство, га	177	339	811	424
Виробництво соняшнику в середньому на господарство, ц	2559	6043	18509	8650
Урожайність, ц/га	14,5	17,8	22,8	20,4
Виробничі витрати на 1 га соняшнику, грн	6922	8729	8820	8453
у т.ч. решта мат витрат	1293	1584	435	798
Повна собівартість 1 ц, грн	329,08	514,21	491,22	426,25
Ціна 1 ц, грн	662,58	787,99	656,16	682,57
Отримано прибутку від 1 ц реалізованого соняшнику, грн	333,50	273,78	164,94	256,32
Рентабельність соняшнику, %	101,3	53,2	33,6	60,1

* До графі «решта матеріальних витрат» заносяться дані про всі витрати, що не були розшифровані в попередніх графах, у тому числі вартість послуг внутрішньогосподарських допоміжних підрозділів, вартість пестицидів, засобів протруювання, гербіцидів, дефоліантів та інших хімічних і біологічних засобів, які використані для боротьби з бур'янами, шкідниками і хворобами сільськогосподарських рослин, вартість внесених власних і придбаних органічних добрив і т.д.

Джерело: власні дослідження.

В умовах сьогодення, як свідчить проведене дослідження, виявляється, що господарства, які найбільшою мірою, а саме – більше 1000 грн/га, витрачаються на пестициди, засоби протруювання, гербіциди, дефоліанти та інші хімічні й біологічні засоби, що використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами сільськогосподарських рослин, а також на органічні добрива, в результаті отримують найбільшу врожайність соняшнику – 22,8ц/га. При цьому вони характеризуються найбільшою площею, але найнижчим рівнем рентабельності – 33,6%.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, дослідивши економічну ефективність виробництва соняшнику, дійшли висновку, що протягом 2011–2015 рр. вона суттєво зросла в господарствах Лубенського району Полтавської області. Підтвердженням цього є суттєве зростання прибутку на 1 га посіву – збільшився в 3,7 рази та прибутку на 1 ц соняшнику – зріс у 3,4 рази. Зафіксовано зростання рівня рентабельності виробництва соняшнику: якщо в 2011 р. рентабельність дорівнювала 32,1%, то в 2015 р. її рівень становив 67,1%.

Найбільшу врожайність отримують господарства, що більше за інших витрачають на насіння, добрива та на пестициди, засоби протруювання, гербіциди, дефоліанти та інших хімічні й біологічні засоби, що використовуються для боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин. Загалом, підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику відбулося значною мірою за рахунок інтенсифікації виробництва, свідченням чого є зростання врожайності соняшнику протягом досліджуваного періоду на 13,7%. Отже, не дивлячись на значне підвищення собівартості соняшнику, сільськогосподарські товаровиробники спроможні в умовах сьогодення досягти високої економічної ефективності при виробництві соняшнику.

References

1. Prsyazhniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T. et al. (2001). *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy i perspektyva rozvytku* [Agrarian sector of Ukraine's economy and prospects of development]. Eds. M.V. Prsyazhniuka, M.V. Zubtsia, P.T. Sabluka, V.Ia. Mesel-Vesliaka, M.M. Fedorova. Kyiv, NNTsIAE. 134 s. [in Ukrainian].
2. Andriichuk, V.H. (2015). *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu: Pidruchnyk dlia studentiv VNZ* [Economy of enterprises of the agro-industrial complex]. Kyiv, Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi un-t im. V. Hetmana». 783 s. [in Ukrainian].
3. Arefieva, O.V., Gerasymchuk, N.A. (2006). *Upravlinnia formuvanniam pidpriemnytstva: Monohrafiia* [Management of the formation of entrepreneurship]. Kyiv, Vydavnychiy dim «Korporatsiia». 228 s. [in Ukrainian].
4. Boiko, A.I., Popyk, P.S., Bannyi, O.O. (2015). *Vplyv shvydkosti peremishchennia dozuiuchoho elementa z kerovanyim vektorom prysmoktuvannia na poiavy propuskiv ta dviinykiv pry vysivi nasinnia* [Influence of the velocity of movement of a dosing element with a controlled suction vector on the occurrence of gaps and duplicates at the sowing of seeds]. *Silskohospodarski – Agricultural machinery*, 33: 3–7 [in Ukrainian].
5. Zbarskoho, V.K., Matsibory, V.I. (eds.) (2009). *Ekonomika silskoho hospodarstva: Navch. posibnyk* [Agrarian economics]. Kyiv, Karavela. 264 s. [in Ukrainian].
6. Zbarskyi, K., Zbarska, A.V. (2013). *Orhanizatsiino-ekonomichne zabezpechennia efektyvnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: Monohr.* [Organizationally-economic providing of

Література

1. Аграрний сектор економіки України і перспектива розвитку / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін.; За ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Весляка, М.М. Федорова. – К.: ННЦІАЕ, 2001. – 134 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: Підручник для студентів ВНЗ / В.Г. Андрійчук; Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2015. – 783 с.
3. Ареф'єва О.В. Управління формуванням підприємництва: Монографія / О.В. Ареф'єва, Н.А. Герасимчук. – К.: Видавничий дім «Корпорація», 2006. – 228 с.
4. Бойко А.І. Вплив швидкості переміщення дозуючого елемента з керованим вектором присмоктування на появи пропусків та двійників при висіві насіння / А.І. Бойко, П.С. Попик, О.О. Банний // *Сільськогосподарські машини*. – 2015. – Вип. 33. – С. 3–7.
5. Економіка сільського господарства: Навч. посібник / За ред. В.К. Збарського і В.І. Мацібори. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.
6. Збарський В.К. Організаційно-економічне забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств: Моногр. / В.К. Збарський,

- efficiency of agricultural enterprises]. Kyiv, NNTs IAE. 272 s. [in Ukrainian].
7. Shovt, Iu.Iu., Ilkiv, L.A. (2015). Formuvannia efektyvnoho vyrobnytstva soniashnyku v Ukraini [Forming of effective production of sunflower is in Ukraine]. *Molodyi vchenyi*, 12: 184–187. [in Ukrainian].
8. Krestianinova, V.V. (2005). Pidvyshchennia ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva soniashnyku v rehioni: Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.07.02 [An increase of economic efficiency of production of sunflower is in a region]. Mykolaiv, Mykolaiv. derzh. ahrar. un-t. 20 s. [in Ukrainian].
9. Rohach, S.M., Gerasymchuk, N.A., Mirzoieva, T.V., Tomashevskaya, O.A. (2016). Obhruntuvannia hospodarskykh rishen ta otsinka ryzykiv [Ground of economic decisions and estimation of risks]. Kyiv, TsP Komprint. 406 s. [in Ukrainian].
10. Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva v silskohospodarskykh pidpriemstvakh Poltavskoi oblasti za 2016 rik: Statystychnyi biuleten [Basic economic indicators of production of goods of agriculture are in the agricultural enterprises of the Poltava area for 2016]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2017. 96 s. [in Ukrainian].
11. Ushkan, V.L., Mirzoieva, T.V. (2017). Suchasnyi stan vyrobnytstva soniashnyku v Ukraini [The modern state of production of sunflower is in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 1: 669–673 [in Ukrainian].
12. Silske hospodarstvo Poltavskoi oblasti u 2016 rotsi: Statystychnyi biuleten [Agriculture of the Poltava area in 2016 the Statistical bulletin]. Holovne upravlinnia statystyky u Poltavskii oblasti [Main administration of statistics in the Poltava area], 2017. 368 s. [in Ukrainian].
- А.В. Збарська. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 272 с.
7. Ільків Л.А. Формування ефективного виробництва соняшнику в Україні / Ю.Ю. Шовть, Л.А. Ільків // Молодий вчений. – 2015. – № 12. – С. 184–187.
8. Крестьянінова В.В. Підвищення економічної ефективності виробництва соняшнику в регіоні: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / В.В. Крестьянінова; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2005. – 20 с.
9. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків / С.М. Рогач, Н.А. Герасимчук, Т.В. Мірзоева, О.А. Томашевська. – К.: ЦП Компрінт, 2016. – 406 с.
10. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах Полтавської області за 2016 рік. Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 96 с.
11. Ушкань В.Л. Сучасний стан виробництва соняшнику в Україні / В.Л. Ушкань, Т.В. Мірзоева // Молодий вчений. – 2017. – №1. – С. 669–673.
12. Сільське господарство Полтавської області у 2016 році Статистичний бюлетень / Головне управління статистики у Полтавській області, 2017. – 368 с.

УДК 334.012.61-022.51:330.341

Олена О. Єршова

*Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка*

**СУЧАСНІ ІНДИКАТОРИ ВПЛИВУ МАЛОГО БІЗНЕСУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ,
ІННОВАЦІЙНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ**

У статті викладено результати досліджень щодо визначення індикаторів стану малого бізнесу та перспектив його розвитку – показників оцінки впливу малого підприємництва на розвиток окремого регіону, і, як наслідок, національної економіки, що в подальшому може бути використано для розробки перспективних напрямів підтримки малого підприємництва, які будуть деталізовані і конкретизовані в регіональних програмах підтримки малого бізнесу, інвестиційних проектах розвитку підприємницької ініціативи у межах певних видів діяльності або ринкових утворень.

Ключові слова: підприємництво, малий бізнес, регіональний розвиток, національне господарство, інноваційний розвиток.

Елена А. Ершова

*Харьковский национальный технический университет
сельского хозяйства имени Петра Василенко*

**СОВРЕМЕННЫЕ ИНДИКАТОРЫ ВЛИЯНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА
НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ, ИННОВАЦИОННОЕ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЕ
РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВА**

В статье изложены результаты исследований по определению индикаторов состояния малого бизнеса и перспектив его развития – показателей оценки влияния малого предпринимательства на развитие отдельного региона, и, как следствие, национальной экономики, что в дальнейшем может быть использовано для разработки перспективных направлений поддержки малого предпринимательства, будут детализированы и конкретизированы в региональных программах поддержки малого бизнеса, инвестиционных проектах развития предпринимательской инициативы в рамках определенных видов деятельности или рыночных единиц.

Ключевые слова: предпринимательство, малый бизнес, региональное развитие, национальное хозяйство, инновационное развитие.

Olena O. Yershova

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
**CONTEMPORARY INDICATORS OF SMALL BUSINESSES' INFLUENCE
ON ECONOMIC, INNOVATIVE AND SOCIOCULTURAL
DEVELOPMENT OF THE STATE**

The article presents the research results concerning the determination of indicators of the small business current state and its development prospects – as the indicators of small entrepreneurship influence on the development of its region of location, and consequently – on the national economy overall. This can be further used for elaboration of prospective direction in small business support, details on which must be specified in the regional programmes of small business development as well as in the investment project concerning entrepreneurial initiatives' support, in the context of various types of economic activity or various types of market units.

Keywords: entrepreneurship, small business, regional development, national economy, innovative development.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Стрімкий розвиток малого підприємництва в регіонах України та його провідна роль в національному господарстві зумовлюють необхідність державної підтримки малого бізнесу. При цьому задача держави та її місцевих органів влади полягає не в тому, щоб підтримувати мале підприємництво за всяку ціну, а в тому, щоб створювати правові та соціально-економічні умови для його розвитку та розширеного відтворення.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Проблеми функціонування підприємництва здавна були об'єктом досліджень науковців багатьох країн світу: Р. Гільфердінга, П. Друкера, Р. Кантільона, А. Маршала, Ж.-Б. Сея, А. Сміта, Й. Шумпетера та ін. За часи незалежності України питанням ведення підприємницької діяльності приділяли увагу такі вітчизняні вчені як: В. Боронос, Л. Буряк, В. Воротіна, І. Грищенко, С. Дрига, В. Збарський, О. Квасовський, Д. Книш.

Невирішені частини дослідження Однак для цих заходів органам влади необхідно мати повну характеристику стану малого підприємництва та можливість оцінити його вплив на розвиток національної економіки та окремих територій. Реальна аналітична база даних за станом малого бізнесу повинна лягти в основу діагностики рівня розвитку цієї форми підприємницької діяльності в Україні. Дана діагностика, у свою чергу, може бути використаною для розробки перспективних напрямів підтримки малого підприємництва, які будуть деталізовані і конкретизовані в регіональних програмах підтримки малого бізнесу, інвестиційних проектах розвитку підприємницької ініціативи у межах певних видів діяльності або ринкових утворень.

Метою дослідження є дослідження стану розвитку малого бізнесу та визначення індикаторів впливу малого бізнесу на економічний, інноваційний та соціально-культурний розвиток держави.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Отже, формування повної та достовірної інформаційної бази про стан малого підприємництва та особливості його розвитку є провідним завданням державних та місцевих органів влади, бо ця інформація служить основою для прогнозів і перспективних планів підтримки малого бізнесу. Структурним елементом цієї бази повинна стати система спеціально розроблених індикаторів стану малого бізнесу – показників оцінки впливу на розвиток окремого регіону.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Економічна складова впливу малого бізнесу на розвиток певної території має комплекс показників, які характеризують цей вплив як з кількісного, так і з якісного боку. Треба відмітити, що деякі з цих показників вже розроблені та активно впроваджуються при підготовці статистичних доповідей, у щорічниках та при розробці регіональних програм розвитку. Так, дуже важливим показником, що найчастіше використовується у статистиці для характеристики стану малого бізнесу, є кількість малих підприємств, що є абсолютним показником, та їх щільність на певній території, що є показником відносним. Однак щільність підприємств розраховується в основному на 10 000 осіб наявного населення. Такий підхід може бути дійсно ефективним при аналізі стану та перспектив розвитку малого бізнесу на загальнодержавному та регіональному рівні, однак не дає повної інформації при розгляді впливу малого підприємництва в рамках певного району, окремого міста, де кількість населення може не перевищувати або трохи перевищувати 10 000 осіб. Для аналізу щільності малих підприємств на окремій території варто запропонувати розрахунок на 1 000 осіб наявного населення. Тоді формула розрахунку прийме такий вигляд [7]:

$$Q = (N / S) \times 1000, \quad (1)$$

де N – торговельна площа, кількість місць для відвідувачів, кількість робітників на малих підприємствах;

S – кількість населення в даному населеному пункті, районі, регіоні.

На основі даних про щільність підприємств малого бізнесу на певній території можна розрахувати індекс динаміки змін кількості малих підприємств на 1 000 чол. населення території:

$$I_Q = I_N / I_S. \quad (2)$$

Треба відмітити, що щільність малих підприємств не єдиний показник кількості підприємств малого підприємництва на певній території. Дуже ефективним є групування та структурування кількості малих підприємств за такими критеріями: приналежність до певної території (регіону, району, населеного пункту); види економічної діяльності (підприємства промисловості, торгівлі, будівництва, сільського господарства, зв'язку, освіти та ін.); форми власності (приватна, колективна, державна).

Такий всебічний аналіз дає наочне уявлення про те, які види діяльності і на яких територіях є найбільш привабливими для малого бізнесу і яка форма власності є найефективнішою. Однак цей перелік можна доповнити і критерієм групування за ринками регіону, в яких малі підприємства працюють (на ринку нерухомості, товарів промислового та непромислового характеру, природних ресурсів, фінансових, інформаційних та освітніх послуг та ін.). У межах певного ринку можна розраховувати як кількість малих підприємств (абсолютний показник), так і їх частку в загальній кількості підприємств, що працюють на даному ринку (відносний показник). Такий підхід дозволить визначити ділову активність на певному ринку регіону (району), з'ясувати основні тенденції його розвитку та роль малих підприємств у цьому. Проте варто відмітити, що такі показники є умовними, бо малі підприємства є у своїй природі мобільними та здатні дуже швидко переорієнтуватися у разі несприятливих умов та розпочати діяльність на іншому ринку.

Іншим провідним показником розвитку малого бізнесу та його впливу на економіку регіону є обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг). Цей показник дає уяву про ділову активність малих підприємств та задоволення ними потреб населення. Зазвичай він розраховується в грошових одиницях (тобто є вартісним показником), або у відсотках до загального обсягу реалізованої продукції в регіоні (відносний показник). Формула розрахунку цього показника така [4]:

$$Q = (\sum Z_0 x g_l - \sum Z_0 x g_{nl}) \times (J_l), \quad (3)$$

де Z – собівартість одиниці продукції;

G – кількість одиниць продукції;

J – індекс змін собівартості продукції при її плановому рівні та фактичному обсязі;

nl – планове значення;

0 – базисне значення;

1 – фактичне значення.

При цьому для більш детального аналізу впливу обсягів виробництва та реалізації продукції малих підприємств на розвиток економіки регіону слід розглядати ці показники у динаміці.

Для цього можна запропонувати будівання індексів фізичного обсягу продукції і обсягу товарообігу в сфері малого підприємництва за формулами [4]:

$$I_q = \frac{\sum p_1 g_0}{\sum p_0 g_0} \quad I_q = \frac{\sum p_1 g_1}{\sum p_0 g_1}, \quad (4, 5)$$

де I_q – загальний індекс фізичного обсягу продукції;

p_1, p_0 – вартість одиниці продукту в поточному і базисному періодах відповідно;
 g_1, g_0 – кількість товару в поточному і базисному періодах відповідно;

$$I_{pg} = \frac{\sum g_1 p_1}{\sum g_0 p_0}, \quad (6)$$

де I_{pg} – індекс фізичного обсягу товарообігу.

Відносним показником обсягу реалізації продукції (робіт, послуг) в регіоні є частка послуг малого бізнесу у валовому внутрішньому продукті регіону, яку можна розрахувати за формулою [7]:

$$ЧМП_{ВВП} = \frac{Q_{МП}}{ВВП_p} \times 100, \quad (7)$$

де $ЧМП_{ВВП}$ – частка послуг малого підприємництва у валовому внутрішньому продукті регіону;

$Q_{МП}$ – загальний обсяг реалізації продукції, робіт та послуг малим підприємництвом регіону;

$ВВП_p$ – валовий внутрішній продукт регіону.

Для більш повного розуміння економічного ефекту від реалізації продукції (робіт, послуг) малими підприємствами слід також враховувати такий показник, як частина витрат населення певного регіону на придбання продукції та послуг у секторі малого підприємництва в загальному обсязі грошових витрат. Цей показник можна розрахувати за формулою [7]:

$$ЧГВ_{МП} = \frac{ГВ_{МП}}{ГВ} \times 100, \quad (8)$$

де $ЧГВ_{МП}$ – частина витрат населення певного регіону на придбання продукції та послуг у секторі малого підприємництва в загальному обсязі грошових витрат;

$ГВ_{МП}$ – грошові витрати населення у сфері малого підприємництва;

$ГВ$ – загальні витрати населення.

Одним з найважливіших показників розвитку економічної активності малих підприємств в певному регіоні є їх участь в експортно-імпортних операціях, що здійснюються як між регіонами України, так і між Україною та іншими державами.

При цьому розрахунки можна проводити у двох напрямках: експортування та імпортування малими підприємствами ресурсів виробництва та експортування та імпортування готової продукції та послуг, що виробляють та продають малі підприємства певного регіону. Показниками експортно-імпортної активності малих підприємств можуть служити загальний обсяг імпорту чи експорту готової продукції та ресурсів виробництва, що здійснюють малі підприємства як в регіональному (між регіонами держави), так і в національному масштабі (між Україною та іншими країнами), а також частка малих підприємств у загальному обсязі імпорту-експорту в регіоні чи державі. Ці показники варто розглядати в динаміці за роками, щоб з'ясувати, яка продукція та які послуги малих підприємств регіону користувалися найбільшим попитом як на державному, так і на світовому ринках у певний період часу; в яких ресурсах виробництва малі підприємства відчували потребу в означений часовий інтервал та ін.

Такий підхід надає можливість з'ясувати основні напрями розвитку ділової активності підприємств малого бізнесу та визначити його основні тенденції.

Іншим провідним індикатором розвитку малого бізнесу на певній території є інвестиційна активність малих підприємств. При цьому основними показниками можуть виступати загальний обсяг та частка інвестицій в малий бізнес, що надходять від великих підприємств та державних установ; обсяг інвестицій, що здійснюють малі підприємства в різні сфери діяльності; частка інвестицій малого бізнесу в загальному обсязі інвестицій в певному регіоні. Обсяг і частку інвестицій малого бізнесу варто розглядати в певних напрямках, основними з яких є: інвестиції в основні фонди виробництва (капітальне будівництво, придбання обладнання та ін.); в оборотний капітал (придбання оборотних засобів виробництва); в розвиток інтелектуальної власності; в інноваційні проекти.

Останні два напрями є провідними, бо відповідні показники найчастіше не використовуються у сьогodнішній статистиці, але є базовими у визначенні інноваційного розвитку регіону та ролі в ньому малого бізнесу.

Інвестиційна активність підприємств напряму залежить від їх фінансового стану, на який в свою чергу впливає структура операційних витрат малих підприємств. Структуру операційних витрат можна вивчати за такими напрямками: матеріальні витрати; вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу; амортизаційні відрахування; відрахування на соціальні заходи та ін.

Аналіз витрат малих підприємств за означеними напрямками є складовим елементом аналізу фінансових результатів. Даний вид аналізу передбачає визначення показників економічної ефективності діяльності малого підприємства.

Індикаторами сприятливої ситуації для розвитку малого підприємництва є показники, що можуть виступати не тільки в якісній, але для більш наглядного розгляду і в кількісній формі:

наявність та стабільність нормативно-правової бази регулювання малого підприємництва (кількість документів та змін до них);

наявність та ефективна діяльність структури органів підтримки та розвитку малого бізнесу;

встановлення та функціонування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності малих підприємств;

фінансово-кредитна підтримка малого бізнесу з боку державних та комерційних фінансових установ (кількість установ, що надають кредити; кількість кредитів, наданих малим підприємцям; їх загальна сума);

наявність та функціонування бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів, технологічних парків, консультаційних та інформаційних систем;

створення та функціонування спеціальних фондів підтримки малого бізнесу та програм розвитку малого підприємництва на певній території;

доступність венчурного капіталу;

доступність постачальників та посередників (їх кількість та співпраця з малими підприємцями);

доступність засобів транспортування (кількість одиниць);

наявність землі чи виробничих споруд у розпорядженні малих підприємств (площа та кількість одиниць);

доступність споживачів (їх кількість) чи нових ринків;

наявність та кількість добровільних об'єднань суб'єктів малого підприємництва;

відсутність на ринку монопольних та олігопольних структур;

доступ малих підприємств до матеріально-технічних, інформаційних ресурсів, а також науково-технічних розробок та технологій (кількість установ, що співпрацюють з малими

підприємствами у цих напрямках, кількість контрактів, що укладені з малими підприємствами у цих галузях, кількість виданих ліцензій) та ін.

Для повного розуміння ситуації функціонування малого підприємництва недостатньо мати інформацію про сприятливі умови розвитку, але й треба знати ті фактори-перешкоди, що стримують сталий розвиток підприємницької ініціативи в регіоні.

Найбільш розповсюдженими, стримуючими розвиток підприємницької активності, є такі ризики: банкрутства; втрати ринку у випадку його монополізації; зниження частки на ринку в результаті діяльності конкурентів; втрати бізнесу в результаті діяльності кримінальних груп, корупції; втрати доходів у випадку погіршення економічної ситуації в країні, в певному регіоні; нестабільності законодавства; погіршення власного здоров'я підприємця; цінової політики держави; земельної політики держави; депресивного стану регіону та ін.

Рівень відповідних ризиків в регіоні зумовлює умови формування та основні напрямки розвитку малого бізнесу. Від цих векторів залежить майбутній стан не тільки підприємництва, але і взагалі ринкової ситуації в регіоні. Тому визначення малими підприємствами пріоритетів та перспектив діяльності в межах існуючих можливостей та з урахуванням відповідних ризиків становить невід'ємну складову аналізу впливу малого бізнесу на розвиток певної території. Ефективна діяльність малого підприємництва, освоєння нових напрямів та перспектив бізнесу є запорукою успішного розвитку регіональної економіки та поповнення місцевих бюджетів.

Гнучкість, мобільність малих форм організації бізнесу дають змогу малим підприємствам більш ефективно розробляти та впроваджувати нововведення, виробляти інноваційну продукцію. Невеликі підприємства не тільки роблять внесок у розробку інновацій, а й швидко постачають їх на ринок. Сприяючи прискоренню реалізації новітніх технологічних і комерційних ідей, випуску наукоємної продукції, малий бізнес тим самим виступає рушійною силою науково-технічного прогресу, інноваційного розвитку національної економіки.

Проте, незважаючи на значущість малого підприємництва в розвитку новітніх технологій, показники оцінки участі цього сектора ринкової економіки в інноваційному розвитку національної економіки практично відсутні у статистиці. Це ускладнює процес розробки та впровадження державних програм підтримки малого підприємництва, бо унеможливує уявлення про стан та перспективи розвитку інноваційної діяльності саме в сфері малого бізнесу, а тим самим і надання певних пільг інноваційному підприємству.

Найбільш розповсюджений показник розвитку інноваційного підприємництва, що використовується в статистиці, – це кількість малих підприємств, які працюють за інноваційними технологіями. Цей показник визначається за видами діяльності, регіонами та містами, формами власності та може бути виражений як в абсолютному, так і у відносному значенні (питома вага малих підприємств у загальному обсязі інноваційних підприємств). Однак для повноти уявлення про характер інновацій та основні напрями їх розвитку цієї інформації недостатньо.

Тому кількісний аналіз ролі малих підприємств у інноваційному розвитку слід розглядати за напрямками інноваційних змін на них, а саме за кількістю та питомою вагою підприємств, які здійснювали нові технічні заходи; впроваджували комплексну механізацію та автоматизацію виробництва; впроваджували нові технологічні процеси; займалися модернізацією старої продукції та впровадженням продукції з новими властивостями; засвоїли виробництво нових видів продукції та послуг; використовують у виробництві нову сировину та нові види енергії; здійснюють зміни в організації виробництва, його

матеріально-технічному забезпеченні; освоюють нові ринки збуту; використовують у своїй діяльності нові технології маркетингу та ін.

Кількісна оцінка інноваційної діяльності малого підприємництва також може бути доповненою такими показниками, як структура та обсяг фінансування малими підприємствами робіт з розвитку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (які можуть бути виражені як вартісним показником – обсягом у фактичних цінах, так і відносним показником – відсотковим відношенням до витрат в цілому підприємств регіону); обсяг відвантаженої малими підприємствами інноваційної продукції у кількісному та відносному до інших підприємств вираженні; розмір економічного ефекту, приростів обсягів виробництва і продуктивності праці від нововведень та ін. Загальна формула економічного ефекту від технологічних нововведень розраховується таким чином:

$$E_n = (B_1 + B_2) \times Q_n - B_n, \quad (9)$$

де B_1 і B_2 – відповідно витрати створення одиниці продукції без застосування та із застосуванням науково-технічних знань;

Q_n – кількість одиниць наукомісткої продукції;

B_n – витрати на проведення прикладних досліджень і дослідно-конструкторських робіт.

Окрім кількісної оцінки інноваційних процесів у малому бізнесі можна також виділити характерні якісні ознаки інноваційної діяльності та наукового прогресу в сфері малого підприємництва [9].

Провідним показником якісної оцінки інноваційної діяльності малих підприємств є підвищення якості виробленої продукції та здійснених послуг і вихід їх на вищий якісний світовий рівень. Така оцінка може бути виражена в кількості малих підприємств, що впроваджують у практику підприємницької діяльності єдині міжнародні стандарти забезпечення та управління якістю ISO 9000.

Іншою вагомою характеристикою розвитку інноваційного підприємництва в певному регіоні можуть бути такі показники, як кількість патентів, ліцензій, ноу-хау та інших охоронних документів на винаходи, що були отримані малими підприємствами регіону. Ці показники дають змогу оцінити не тільки рівень впровадження інноваційних технологій у підприємницьку діяльність, але і визначити ступінь захисту інноваційних розробок від незаконного використання та рівень дотримання авторських прав.

Велике значення для характеристики стану інноваційного розвитку регіону та державного регулювання у цій сфері має такий показник, як кількість інноваційних проектів, що впроваджуються малими підприємствами за допомогою державних та регіональних органів влади, а також кількість конкурсів на кращий інноваційний проект, що проводяться під егідою цих органів влади. Такі конкурси, забезпечуючи розвиток у пріоритетних напрямках малого підприємництва в країні в цілому і в регіонах, зокрема, дозволятимуть консолідувати бюджетні, позабюджетні і міжнародні фінансові ресурси та зміцнювати міжнародні зв'язки у галузі інноваційної політики [1].

Велике значення для розвитку інноваційного підприємництва регіону має також впровадження місцевими органами влади спеціальних регіональних програм розвитку підприємництва та впровадження інноваційних рішень. Такі програми повинні містити перелік необхідних заходів підтримки розвитку інноваційної підприємницької ініціативи, пріоритетні напрями здійснення інновацій, основні принципи та джерела фінансування інноваційних проектів, критерії їх відбору та ін.

Функціонування малих підприємницьких структур має, як було зазначено, великий соціальний ефект для суспільства в цілому і певних регіонів. Динамічний розвиток малого бізнесу є важливим шляхом мобілізації ендегенного потенціалу, засобом розв'язання

соціальних проблем, серед яких – підвищення зайнятості та рівня доходів населення, наповнення місцевих бюджетів та соціальних фондів тощо.

Сприяє розвиток малого підприємництва й становленню та поширенню принципів і цінностей ринкової культури господарювання, що є необхідною складовою економіки на ринкових засадах. Роль малого бізнесу в розвитку соціально-культурної сфери регіону можна оцінити через участь у спеціальних соціальних програмах та проектах допомоги соціальній сфері, спонсорську допомогу закладам соціально-культурної сфери (школам, дитячим садкам, театрам, музеям, бібліотекам та ін.), меценатство та організацію благодійних заходів та ін.

Для аналізу ролі малого бізнесу в розвитку соціально-культурної сфери велике значення має рівень адміністративних та трудових порушень, правопорушень в сфері охорони праці на підприємствах малого бізнесу, а також кількість кримінальних справ, що були порушені в цій галузі ринкових відносин в регіоні за певний період. Ці показники надають уяву про стан легальності бізнесу, а тим самим і про соціальну відповідальність та правову культуру малого підприємництва [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження визначено, що результатом якісного аналізу розвитку малого підприємництва є визначення принципових рис і характеристик його впливу на розвиток національної економіки, зміст та напрям цього впливу, а також ефективність реалізацій заходів підтримки підприємницької діяльності з боку державних та регіональних органів влади та недержавних структур. Завданням кількісного аналізу є визначення конкретних числових значень і тенденцій змін характеристик, що виявлені в ході якісного аналізу розвитку малого підприємництва.

Аналіз розвитку малого підприємництва та оцінка його впливу на розвиток національної економіки повинні проводитися як в кількісному, так і в якісному аспектах та стосуватися розвитку економічної, інноваційної, соціальної сфери, тобто мати системний та комплексний характер. Такий підхід повинен бути втілений в розробці та впровадженні спеціальних програм підтримки підприємницької ініціативи у державі та регіоні.

References

Література

1. Ganushchak-Yefimenko, L.M. (2013). Ekonomichna intehratsiia yak osnova rozvytku pidpriemstv maloho ta serednoho biznesu [Economic integration as a basis for small and medium enterprises business]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 141(3): 70–78 [in Ukrainian].
2. Ganushchak-Yefimenko, L.M. (2013). Innovatsiina kultura yak napriam upravlinnia rozvytkom innovatsiinoho potentsialu [Innovative culture as a direction of management of the development of innovative potential]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine, 2: 58–61 [in Ukrainian].
3. Kazmirchuk, S. (2010). Innovatsiinyi rozvytok rehionu: naiavnyi potentsial, problemy ta perspektyvy [Innovative development of the region: existing potential, problems and perspectives]. Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Herald, 26(1): 25–35 [in Ukrainian].
1. Ганущак-Єфіменко Л.М. Економічна інтеграція як основа розвитку підприємств малого та середнього бізнесу / Л.М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3(141). – С. 70–78.
2. Ганущак-Єфіменко Л.М. Інноваційна культура як напрям управління розвитком інноваційного потенціалу / Л.М. Ганущак-Єфіменко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 2. – С. 58–61.
3. Казмірчук С. Інноваційний розвиток регіону: наявний потенціал, проблеми та перспективи / С. Казмірчук // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 1(26). – С. 25–35.

4. Kaleniuk, I.S. (2009). Formuvannia innovatsiinoi modeli rozvytku natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: Monografiia u 2-kh ch. [Formation of an innovative model for the development of the national economy of Ukraine: A monograph in two parts]. Chernihiv State Institute of Economics and Management. 592 p. [in Ukrainian].
5. Ofitsiinyi veb-sait Derzhavnoho ahentstva z pytan nauky, innovatsii ta informatyzatsii Ukrainy [Official website of the State Agency for Science, Innovation and Informatization of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.dknii.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Pavlenko, I.A. (2006). Rol maloho innovatsiinoho pidpriemnytstva v rozvytku ekonomiky krainy [The role of small innovative entrepreneurship in the development of the country's economy]. Formuvannia rynkovoï ekonomiky: Zbirnyk nauk. prats Kyivskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. Eds. O.O. Beliaiev, Vol. 16, pp. 63–77 [in Ukrainian].
7. Tovt, T.I. (2010). Metodychni pidkhody do vyznachennia pokaznykiv efektyvnosti innovatsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv v Ukraini [Methodical approaches to the definition of indicators of efficiency of innovative activity of industrial enterprises in Ukraine]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy: Zbirnyk nauk.-tekhn. prats. – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, Vol. 20.11, pp. 240–249 [in Ukrainian].
8. Perspektyvy innovatsiinoho rozvytku: analitychna dopovid [Prospects for innovation development: an analytical report]. Instytut stratehichnykh doslidzhen – Institute for Strategic Studies. Retrieved from: <http://www.niss.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Smoleniuk, A.P. (2010). Skladovi elementy rozvytku i mekhanizmu funktsionuvannia innovatsiinoho pidpriemnytstva [Ingredients of the development and mechanism of the functioning of innovation entrepreneurship]. Innovatsiina ekonomika – Innovative economy, 15: 159–163 [in Ukrainian].
4. Каленюк І.С. Формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України: Монографія у 2-х ч. / І.С. Каленюк; Чернігівський держ. ін-т економіки і управління. – Чернігів: ЧДІЕУ, 2009. – 592 с.
5. Офіційний веб-сайт Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dknii.gov.ua>.
6. Павленко І.А. Роль малого інноваційного підприємництва в розвитку економіки країни / І.А. Павленко // Формування ринкової економіки: Збірник наук. праць Київського національного економічного університету / Ред. О.О. Беляєв. – 2006. – Вип. 16. – С. 63–77.
7. Товт Т.І. Методичні підходи до визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні / Т.І. Товт // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник наук.-техн. праць. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 240–249.
8. Перспективи інноваційного розвитку: аналітична доповідь [Електронний ресурс] // Інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
9. Смоленюк А.П. Складові елементи розвитку і механізму функціонування інноваційного підприємництва / А.П. Смоленюк // Інноваційна економіка. – 2010. – № 15. – С. 159–163.

УДК 330.556:330.322

Ігор В. Паризький

Національна академія управління, м. Київ

**ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІКИ НА НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

У статті висвітлено вплив інноваційної економіки на національну ідентичність в умовах глобалізації. Визначено, що процес пошуку національної ідентичності обтяжений питаннями національної безпеки, а відповідно потребують вирішення проблеми реалізації комплексу заходів, спрямованих на приведення системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання. Встановлено, що участь держави в процесі становлення інноваційності економіки та її національної ідентифікації полягає у тому, що заходи, котрі вживаються повинні спрямовуватися на розробку ефективних методик аналізу реального стану розвитку науково-технологічного та інноваційного потенціалу ключових галузей економіки, регіонів та суб'єктів господарювання.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, національна ідентифікація, потенціал, оцінювання, ефективність.

Игорь В. Парижский

Национальная академия управления, г. Киев

**ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИОННОСТИ ЭКОНОМИКИ НА НАЦИОНАЛЬНУЮ
ИДЕНТИЧНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

В статье освещено влияние инновационной экономики на национальную идентичность в условиях глобализации. Определено, что процесс поиска национальной идентичности обременен вопросами национальной безопасности, а соответственно требуют решения проблемы реализации комплекса мер, направленных на приведение системы государственного управления в соответствие с требованиями инновационной модели экономического роста. Определено, что участие государства в процессе становления инновационности экономики и ее национальной идентификации заключается в том, что меры, предпринимаемые должны направляться на разработку эффективных методик анализа реального состояния развития научно-технологического и инновационного потенциала ключевых отраслей экономики, регионов и субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, национальная идентификация, потенциал, оценка, эффективность.

Igor V. Paryzkyi

National Academy of Management, Kyiv

**INFLUENCE OF THE ECONOMY'S INNOVATION ON THE NATIONAL IDENTITY
IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION**

The article highlights the influence of the innovation economy on national identity in the context of globalization. It is determined that the process of searching for a national identity is burdened with issues of national security and, accordingly, requires the solution of the problem of implementing a set of measures aimed at bringing the state management system in line with the requirements of an innovative model of economic growth. It was established that the state's participation in the process of the innovation of the economy and its national identification lies in the fact that the measures taken should be aimed at developing effective methods for analyzing the real state of development of the scientific, technological and innovative potential of key sectors of the economy, regions and business entities.

Key words: innovations, innovative development, national identification, potential, evaluation, efficiency.

Постановка проблеми. Стрімкі зміни в соціально-політичному становищі України та її національна ідентифікація обумовили широкий інтерес до неї як інноваційної країни, що перебуває на переломному шляху розвитку. Процеси пошуку національної ідентичності обтяжені порушеними питаннями національної безпеки, а відповідно потребують вирішення проблеми реалізації комплексу заходів, спрямованих на приведення системи державного управління у відповідність до вимог інноваційної моделі економічного зростання. Ключове значення для досягнення цієї мети має кардинальна зміна характеру взаємовідносин влади, освіти і науки. Створення механізмів реальної взаємодії владних структур з науковим співтовариством, посилення реального впливу наукової громадськості на формування і реалізацію державної науково-технологічної та інноваційної політики є тими об'єднуючими факторами, що ідентифікуює населення як єдиний живий організм, що здатен протистояти глобалізаційним викликам та загрозам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед вчених, які займалися вивченням проблеми теорії інновацій, впливу інноваційної діяльності на економічний розвиток, можна виділити зарубіжних авторів, серед яких: М. Кондратьєв, П. Майєрс, Х. Менш, Р. Солоу, К. Фрімен, Й. Шумпетер та інших. Серед українських учених, які внесли свій вклад в дослідження інноваційного розвитку національної економіки, формування інноваційних стратегій присвячено праці відомих вітчизняних учених: О. Амоши, Л. Ганущак-Єфіменко, А. Гальчинського, М. Денисенка, С. Єрохіна, М. Єрмошенка, Я. Жаліло, С. Ілляшенка, І. Штулер та інших.

Невирішена раніше частина загальної проблеми полягає в тому, що потребують удосконалення теоретико-методологічні основи взаємоузгодження формування та реалізації інноваційних стратегій на різних рівнях національної економіки зважаючи на всесвітню глобалізацію. Тому першочерговим завданням постає питання необхідності визначення впливу інноваційності економіки на її національну ідентичність. Визначення та захист національних інтересів в умовах глобалізації, успішний інноваційний розвиток в рамках інтеграції до європейського та світового співтовариства – єдино можливий спосіб захисту національних економічних інтересів вітчизняної економіки.

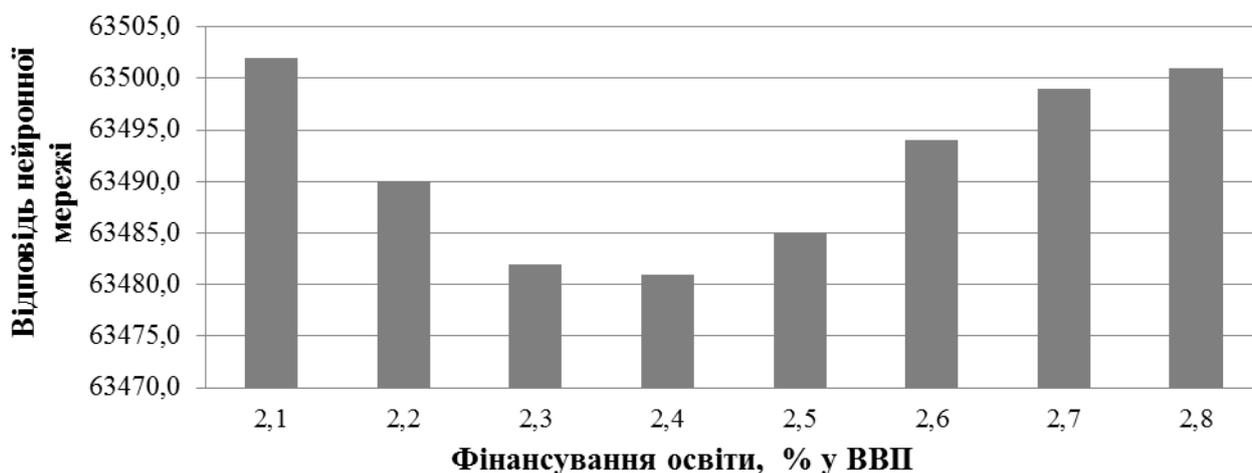
Виклад основного матеріалу. В умовах всеохоплюючої глобалізації дослідження питань національної ідентичності та інноваційності економіки пов'язані в першу чергу з визначенням національної стратегії розвитку України.

Результати попередніх наукових досліджень свідчать про пряму залежність між обсягом державних витрат на освіту і рівнем інноваційності економіки. Проте нині видатки на освіту та науку із державного бюджету на освіту були у 2009 р. – 2,6% ВВП, у 2010 р. – 2,7% ВВП, а до 2014 р. значно скоротилися. Хоча, як свідчить світовий досвід інноваційного розвитку, розвинені країни щорічно збільшують видатки на утримання та удосконалення системи освіти, а також ведуть політику на стимулювання недержавного фінансування освіти (рис. 1).

Для України також важливо забезпечити не тільки достатній обсяг фінансування, а й гарантувати їх цільове використання, правильний розподіл і належне управління на рівні держави, регіонів та місцевого самоврядування.

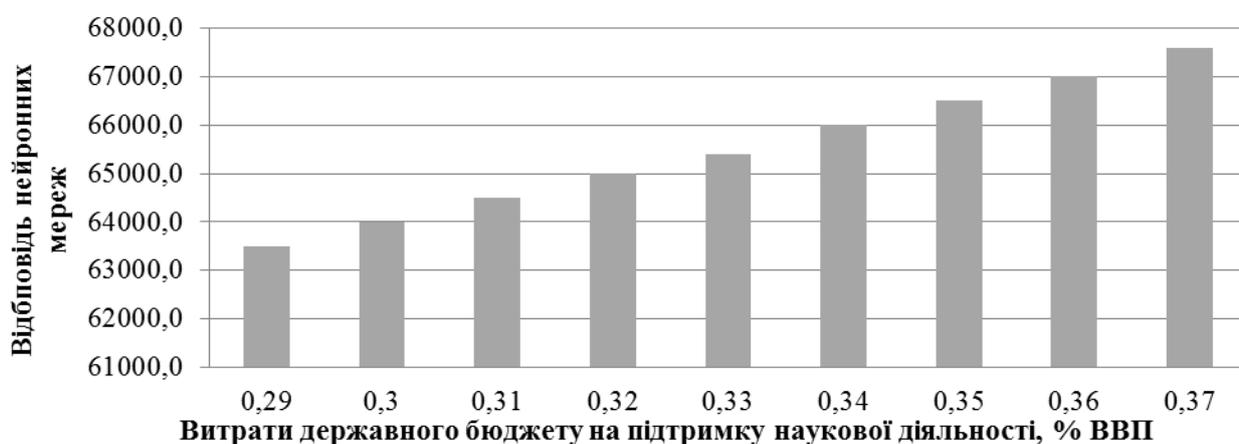
Схожа тенденція спостерігається в обсягах фінансування науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності, адже, починаючи з 2000 року щорічні видатки із бюджету у розрахунку до розміру ВВП зменшувалися. Пряма залежність виявлена у моделі доводить наше твердження, що збільшення фінансування науково-технічних, дослідницьких робіт та

інноваційної діяльності сприяє економічному розвитку і, ВВП зокрема. Так, зі зростанням витрат на НДДКР на 0,01% розмір валового внутрішнього продукту зростатиме в середньому на 0,77% (рис. 2).

Джерело: розраховано автором.

Рис. 1. Моделювання впливу фінансування системи освіти на розмір валового внутрішнього продукту

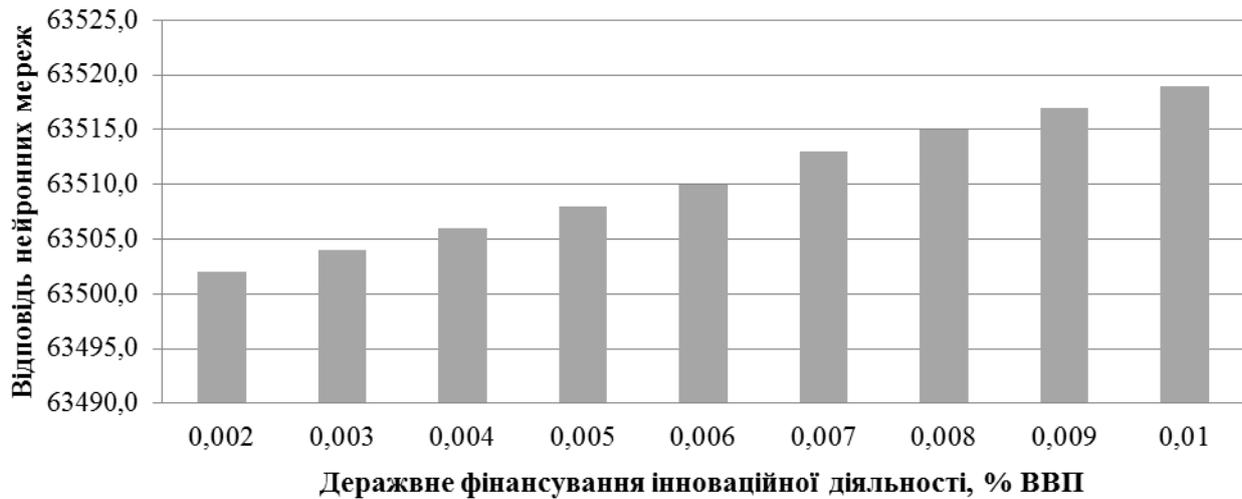
Джерело: розраховано автором.

Рис. 2. Моделювання впливу фінансування науково-технічних і дослідницьких робіт на розмір валового внутрішнього продукту

Зі збільшенням фінансування інноваційної діяльності на 0,001%, ВВП зростатиме на 0,0033% (рис. 3).

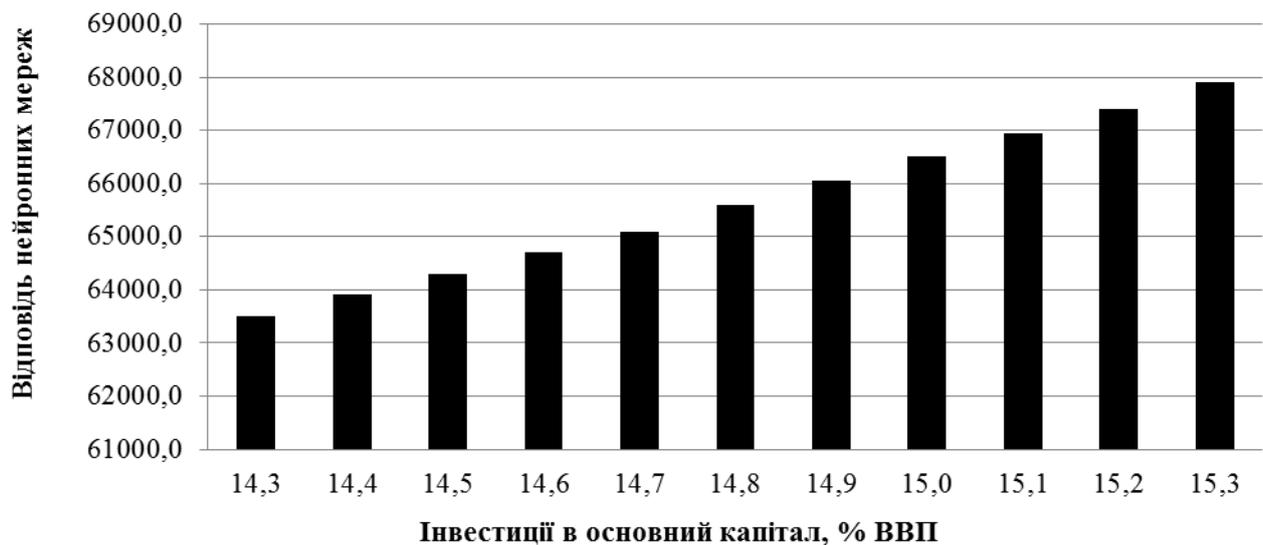
Крім того, нейромережеве моделювання дозволило встановити тісний зв'язок між інвестиціями в основний капітал та оновлення основних фондів, впровадження нових технологічних рішень у виробництво (технологічна складова інноваційного розвитку) (рис. 4).

Однак, реальні інвестиції в основний капітал у перевищували 23% від ВВП лише у 2006–2008 роках, після чого цей показник почав щорічно знижуватися, що не відповідає задекларованій державній інноваційній політиці. Тож варто зважати, що, збільшуючи інвестицій в основний капітал на 0,1%, можна сприяти росту ВВП у середньому на 0,7%.

Джерело: розраховано автором.

Рис. 3. Моделювання впливу фінансування інноваційної діяльності із державного бюджету на розмір валового внутрішнього продукту

Джерело: розраховано автором.

Рис. 4. Моделювання впливу інвестування в основний капітал із державного бюджету на розмір валового внутрішнього продукту

Таким чином, прогнозування макроекономічного розвитку держави за допомогою нейромережевого моделювання підтвердило залежність зростання валового внутрішнього продукту від фінансування освіти, науки, інноваційної діяльності, тобто прискорене зростання національної економіки неможливе без впровадження інновацій у виробництво. При цьому важливо забезпечити належне управління державою ходу інноваційного процесу в державі із чітким контролем якості виконання інноваційних проектів та новаторської діяльності.

Крім того, доцільно сформулювати методику визначення впливу кожної зі складових інноваційної діяльності на її загальну ефективність. На наш погляд, вона повинна бути

універсальною, яка б могла визначати дієвість інноваційної діяльності країни, регіону та підприємства.

Розрахунок загального значення ефективності ведення інноваційної діяльності країни слід проводити на основі інтегрального показника. Ураховуючи особливості інноваційного процесу країни, для визначення його ефективності пропонуємо скористатися оцінкою ключових показників, які характеризують науково-технічну, виробничу, техніко-технологічну та результативну складову (вона найбільше залежить від умов регулювання й координації інноваційної діяльності на рівні держави, галузі, регіону, місцевої влади, стану економіки країни, законодавчо-нормативної бази та інноваційної політики держави, науково-технологічного прогресу, політичних, демографічних, природних та інших факторів).

Для такого розрахунку пропонуємо обчислювати загалом дванадцять показників (по три на кожен складову) за формулами, охарактеризованими у таблиці 1.

Таблиця 1

**Показники складових інноваційної діяльності держави,
 які визначають її ефективність**

№	Показник	Формула розрахунку
<i>Науково-технічна складова:</i>		
1.	Коефіцієнт витрат на проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт	$\mathbf{В_{нддкр}} = \mathbf{Р_{нддкр}} / \mathbf{К}$, де $\mathbf{Р_{нддкр}}$ – річний обсяг витрат на НДДКР, тис. грн.; $\mathbf{К}$ – кількість виконавців НДДКР, осіб.
2.	Частка розробок технологій	$\mathbf{Ч_{рт}} = \mathbf{В_{рт}} / \mathbf{\Sigma V_{техн}}$, де $\mathbf{В_{рт}}$ – витрати на розробку технологій, тис. грн.; $\mathbf{\Sigma V_{техн}}$ – загальна сума витрат на технології, тис. грн.
3.	Коефіцієнт використання наукового карого потенціалу	$\mathbf{К_{нкп}} = \mathbf{Ч_{ндр}} / \mathbf{Ч_{нр}}$, де $\mathbf{Ч_{ндр}}$ – чисельність працівників, зайнятих у НДДКР, тис. грн.; $\mathbf{Ч_{нр}}$ – чисельність наукових кадрів, тис. осіб.
<i>Виробнича складова:</i>		
4.	Коефіцієнт створення та впровадження інноваційної продукції	$\mathbf{К_{свп}} = (\mathbf{\Sigma K_{сп}} + \mathbf{\Sigma K_{вп}}) / \mathbf{К_{п}}$, де $\mathbf{K_{сп}}$ – кількість створеної інноваційної продукції, тис. од; $\mathbf{K_{вп}}$ – кількість впровадженої інноваційної продукції, тис. од; $\mathbf{К_{п}}$ – загальна кількість підприємств, тис. од.
5.	Коефіцієнт впровадження інновацій	$\mathbf{В_{вп}} = \mathbf{Р_{вп}} / \mathbf{К_{п}}$, де $\mathbf{Р_{вп}}$ – річний обсяг витрат на впровадження інновацій (у т.ч. витрати на придбання технологій і нових продуктів), тис. грн.; $\mathbf{К_{п}}$ – загальна кількість підприємств, тис. од.
6.	Частка експорту інноваційної продукції в загальному обсязі товарної продукції	$\mathbf{Ч_{екп}} = \mathbf{\Pi_{ек}} / \mathbf{\Sigma T_{п}}$, де $\mathbf{\Pi_{ек}}$ – обсяг експорту інноваційної продукції, тис. грн.; $\mathbf{\Sigma T_{п}}$ – загальний обсяг товарної продукції, тис. грн.
<i>Техніко-технологічна складова:</i>		
7.	Питома кількість отриманих розробок нових технологій і продукції	$\mathbf{Н_{р}} = \mathbf{К_{р}} / \mathbf{Ч_{нр}}$, де $\mathbf{К_{р}}$ – річна кількість розробок (нової техніки, продукції), створеної у рамках виконання НДДКР, од.; $\mathbf{Ч_{нр}}$ – чисельність наукових кадрів, тис. осіб.
8.	Продуктивність праці при створенні інновацій	$\mathbf{\Pi_{пн}} = \mathbf{O_{пн}} / \mathbf{Ч_{пн}}$, де $\mathbf{O_{пн}}$ – обсяг інноваційної продукції, тис. грн.; $\mathbf{Ч_{пн}}$ – чисельність осіб, зайнятих у створенні інноваційної продукції, тис. осіб.

Продовження табл. 1

№	Показник	Формула розрахунку
9.	Коефіцієнт продуктивності інформації при створенні інновацій	$K_{\text{ІП}} = \text{Ч}_{\text{ІМ}} / \text{З}_{\text{ІМ}}$, де $\text{Ч}_{\text{ІМ}}$ – частка використання інформаційних матеріалів у процесі створення інновацій, %; $\text{З}_{\text{ІМ}}$ – середній залишок частки інформаційних матеріалів, од.
Результативна складова:		
10.	Коефіцієнт ефективності інноваційної діяльності	$K_{\text{ЕФ}} = \text{П}_{\text{ІД}} / \text{І}_{\text{ІНВ}}$, $\text{П}_{\text{ІД}}$ – прибуток від реалізації інноваційної продукції, тис. грн.; $\text{І}_{\text{ІНВ}}$ – обсяг інвестицій в інноваційну діяльність, тис. грн.
11.	Рентабельність створення та комерціалізації інноваційної продукції	$R_{\text{ІП}} = (\text{ЧП}_{\text{ІП}} / \text{С}_{\text{ІП}}) * 100\%$, $\text{ЧП}_{\text{ІП}}$ – чистий прибуток від реалізації інноваційної продукції, тис. грн.; $\text{С}_{\text{ІП}}$ – собівартість виробництва інноваційної продукції, тис. грн.
12.	Коефіцієнт приросту обсягу інноваційної продукції	$K_{\text{ІПР}} = \text{О}_{\text{ІПЗ}} / \text{О}_{\text{ІПБ}}$, $\text{О}_{\text{ІПЗ}}$ – обсяг реалізації інноваційної продукції за звітний період, тис. грн.; $\text{О}_{\text{ІПБ}}$ – обсяг реалізації інноваційної продукції за базовий період, тис. грн.

Джерело: розроблено автором.

Саме таку кількість показників вважаємо оптимальною, оскільки наявність великої кількості вихідних показників ускладнює процедуру побудови інтегрального показника, робить його громіздким, знижує його інформативність та дискримінуючи здатність, негативно впливає на значущість вагових коефіцієнтів [4, с. 35].

Висновки з проведеного дослідження. Виключна участь держави в процесі становлення інноваційності економіки та її національної ідентифікації полягає у тому, що заходи, котрі вживаються повинні спрямовуватися на розробку ефективних методик аналізу реального стану розвитку науково-технологічного та інноваційного потенціалу ключових галузей економіки, регіонів та суб'єктів господарювання, оцінку ризиків від ведення інноваційної діяльності. Отримані результати сприятимуть виявленню проблемних питань та формування завдань для поліпшення та зміцнення наявного економічного потенціалу та нарощування конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

References

- Babaryka, O.V. (2011). Derzhavna pidtrymka innovatsiinoi sfery: ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid [State support of innovation sphere: Ukrainian and foreign experience]. Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business, 16(4): 27–31 [in Ukrainian].
- Ganushchak-Yefimenko, L.M. (2013). Mekhanizm upravlinnia rozvytkom innovatsiinoho potentsialu na osnovi intehratsiinoi vzaiemodii [Mechanism of management of development of innovative potential on the basis of integration interaction]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine, 5: 78–82 [in Ukrainian].

Література

- Бабарика О.В. Державна підтримка інноваційної сфери: український та зарубіжний досвід / О.В. Бабарика // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 4(16). – С. 27–31.
- Ганущак-Єфіменко Л.М. Механізм управління розвитком інноваційного потенціалу на основі інтеграційної взаємодії / Л.М. Ганущак-Єфіменко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 5. – С. 78–82.

3. Halchynskiy, A.S., Heiets, V.M. (2004). Stratehiia ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku Ukrainy (2004–2015 roky). Shliakhom Yevropeiskoi intehratsii [Strategy of economic and social development of Ukraine (2004–2015). Through the European Integration]. Kyiv: Derzhkomstat of Ukraine. 416 p. [in Ukrainian].
4. Heiets, V.M. (2009). Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku: Monohrafiia [Society, State, Economics: Phenomenology of Interaction and Development: Monograph]. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. 864 p. [in Ukrainian].
5. Hryhoruk, P.M., Tkachenko, I.S. (2012). Metody pobudovy intehrального pokaznyka [Methods of constructing an integral index]. Biznes-Inform – Business-Inform, 4: 34–38 [in Ukrainian].
6. Yermoshenko, M.M. (2001). Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia: Monohrafiia [Financial security of the state: national interests, real threats, strategy of providing: Monograph]. Kyiv: KNTEU. 309 p. [in Ukrainian].
7. Yerokhin, S.A. (2014). Polityka modernizatsii i mekhanizmy zminy sektoralnoi struktury ekonomiky [Modernization policy and mechanisms for changing the sectoral structure of the economy]. Ekonomichniy prostir – Economic space, 87: 50–60 [in Ukrainian].
8. Fedulova, L.I. (eds.) (2005). Innovatsiinyi rozvytok ekonomiky: model, systema upravlinnia, derzhavna polityka [Innovative economic development: model, management system, state policy]. Kyiv: Osnova. 522 p. [in Ukrainian].
9. Karpiuk, O.P. (2013). Natsionalni modeli stymuliuvannia innovatsiinoho protsesu [National models of stimulation of innovation process]. Stratehichni priorytety – Strategic priorities, 28(3): 46–50 [in Ukrainian].
10. Heiets, V.M., Semynozhenko, V.P., Kvasiuko, B.Ie. (eds.) (2007). Stratehichni vyklyky KhKhI stolittia suspilstvu ta ekonomitsi Ukrainy: Tvory v 3 t. [Strategic Challenges of the 21st Century for Society and the Economy of Ukraine: Works in 3 vols]. Kyiv: Feniks. Vol. 2: Innovatsiino-tekhnohichnyi rozvytok ekonomiky [Innovative and technological development of the economy]. 564 p. [in Ukrainian].
3. Гальчинський А.С. Стратегія економічного та соціального розвитку України (2004–2015 роки). Шляхом Європейської інтеграції / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
4. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: Монографія / В.М. Геєць. – К.: Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2009. – 864 с.
5. Григорук П.М. Методи побудови інтегрального показника / П.М. Григорук, І.С. Ткаченко // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 4. – С. 34–38.
6. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: Монографія / М.М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
7. Єрохін С.А. Політика модернізації і механізми зміни секторальної структури економіки / С.А. Єрохін // Економічний простір. – 2014. – № 87. – С. 50–60.
8. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 522 с.
9. Карп'юк О.П. Національні моделі стимулювання інноваційного процесу / О.П. Карп'юк // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 46–50.
10. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: Твори в 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Геєця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Квасюка. – К.: Фенікс, 2007. – Т. 2: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. – 564 с.

11. Shtuler, I.Iu. (2016). Transformatsiia natsionalnoi ekonomichnoi systemy na innovatsiinykh zasadakh: Monohrafiia [Transformation of the national economic system on an innovative basis: Monograph]. Kyiv: National Academy of Management. 360 p. [in Ukrainian].

12. Shumpeter, I.A. (2007). Teoriia ekonomicheskogo razvitiia. Kapitalizm, sotcializm i demokratiia [The theory of economic development. Capitalism, Socialism and Democracy]. Translation from German V.S. Avtonomov, M.S. Liubskogyi, A.Iu. Chepurenko; Translation from English V.S. Avtonomov, Iu.V. Avtonomov, L.A. Gromova, K.B. Kozlova, E.I. Nikolaenko, I.M. Osadcha, I.S. Semenenko, E.G. Solovev. Moscow: Eksmo. 864 p. [in Russian].

11. Штулер І.Ю. Трансформація національної економічної системи на інноваційних засадах: Монографія / І.Ю. Штулер. – К.: Національна академія управління, 2016. – 360 с.

12. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку. Капіталізм, соціалізм и демократія / Й.А. Шумпетер; Предисл. В.С. Автономова; Пер. с нем. В.С. Автономова, М.С. Любського, А.Ю. Чепуренко; Пер. с англ. В.С. Автономова, Ю.В. Автономова, Л.А. Громовой, К.Б. Козловой, Е.И. Николаенко, И.М. Осадчей, И.С. Семеновко, Э.Г. Соловьева. – М.: Эксмо, 2007. – 864 с.

УДК 338.43

Олег О. Шевченко

Київський національний університет технологій та дизайну
**РЕСУРСОЗБЕРІГАЮЧИЙ ПІДХІД ЩОДО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР БІЗНЕСУ**

У статті проаналізовано діяльність інтегрованих організаційних структур, з'ясовано напрями розвитку підприємницького потенціалу ІСБ, запропоновано ресурсозберігаючий підхід щодо управління розвитком підприємницького потенціалу ІСБ та розрахунку синергічного ефекту.

Ключові слова: *інтегровані структури бізнесу, ресурси, ресурсозберігаючий підхід, підприємницький потенціал, ефективність, синергічний ефект.*

Олег А. Шевченко

Киевский национальный университет технологий и дизайна
**РЕСУРСОСБЕРЕГАЮЩИЙ ПОДХОД К УПРАВЛЕНИЮ РАЗВИТИЕМ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ИНТЕГРИРОВАННЫХ
СТРУКТУР БИЗНЕСА**

В статье проанализирована деятельность интегрированных организационных структур, выяснено направления развития предпринимательского потенциала ИСБ, предложено ресурсосберегающий подход к управлению развитием предпринимательского потенциала ИСБ и расчета синергетического эффекта.

Ключевые слова: *интегрированные структуры бизнеса, ресурсы, ресурсосберегающий подход, предпринимательский потенциал, эффективность, синергический эффект.*

Oleg O. Shevchenko

Kyiv National University of Technologies and Design
**RESOURCE-SAVING APPROACH TO MANAGING THE DEVELOPMENT OF THE
ENTREPRENEURIAL CAPACITY OF INTEGRATED BUSINESS STRUCTURES**

The article presents the results of the process of developing certain aspects of the research, general scientific methods of cognition were used such as observation, analysis, comparison, generalization, and the synthesis of theoretical and practical material.

Keywords: *integrated business structures, resources, resource-saving approach, entrepreneurial potential, efficiency, synergistic effect.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. На сучасному етапі поширення ІСБ в системі управління підприємницьким капіталом відбуваються постійні зміни викликані необхідністю адаптування до мінливих економічних умов. Одним із основних чинників є загострення конкурентної боротьби та обмеженість ресурсів. Пріоритетним напрямом підвищення ефективності діяльності таких структур є зниження собівартості та використання ресурсозберігаючого механізму в управлінні та створенні ІСБ.

У нашому розумінні ІСБ представляє собою групу компаній, побудовану на принципах взаємоузгодження майнових відносин, яка володіє певною внутрішньою ієрархічною структурою. Управління такою інтегрованою структурою має свою специфіку: з одного боку, функціонування інтегрованої структури є результатом координації систем управління об'єднаних компаній, а з іншого вона сама є джерелом впливу на ці складові,

тобто володіє власною системою управління. Саме ці структури є ефективною формою консолідації інвестиційних ресурсів, наукомістких технологій і виробничого капіталу різних партнерів. Вони є фундаментом економічно-розвинених країн та підвищують рівень макроекономічного управління наявними ресурсами. Дослідження потенціалу таких інтегрованих структур в Україні є актуальним питанням в контексті розвитку ресурсозберігаючої політики, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, модернізації базових галузей, підвищення соціальних стандартів і потребує всестороннього дослідження.

Основне призначення підприємницького потенціалу полягає в тому, щоб як результат його ефективного використання забезпечувався такий рівень розвитку господарюючих суб'єктів, який відповідав би суспільному необхідному, або перевершував його. В даний час існує велика кількість наукових праць, присвячених проблемам формування та оцінки підприємницького потенціалу підприємств, галузей та регіонів, проте питання, пов'язані з оцінкою різного типу об'єднань підприємств, функціонуючих як єдиний господарюючий суб'єкт, залишаються мало вивченими. Разом з тим інтеграційні підходи в економіці стають все більш впливовими учасниками ринку.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Складність і багатогранність процесів розвитку підприємницької діяльності, з використанням різних видів інтеграції учасників ринку, зумовила значну увагу, яку приділяють вчені цим проблемам. Огляд вітчизняної наукової літератури з даної тематики засвідчує, що на даний час інтенсивно ведуться наукові дослідження направлені на висвітлення економічного, організаційного та правового механізмів обґрунтування ефективної діяльності ІСБ на основі використання ресурсозберігаючого механізму управління. Серед вітчизняних вчених, які досліджують створення таких інтегрованих структур, можна виділити Л. Ганущак-Єфіменко [2], Н. Кізіма [7], А. Козаченка [8], О. Лівіновську [10], А. Пилипенка [12], І. Репіну, О. Федоніна, В. Щербак [13], І. Ярошенка та інших.

Разом з тим значна кількість наукових доробок, направлених розробки та впровадження інтегрованих систем організації підприємницької діяльності потребує подальших досліджень щодо створення механізмів відповідного ефективного управління наявними ресурсами.

Метою даного дослідження є обґрунтування ресурсозберігаючого підходу в управлінні розвитком підприємницького потенціалу інтегрованих структур бізнесу (ІСБ) в економіці України та дослідження його результативності.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В економічно розвинених країнах підприємництво визнано рушійною силою економіки, а ступінь його розвитку та інтегрування залежить в першу чергу від формування та реалізації підприємницького потенціалу. Будучи різновидом трудового потенціалу, підприємницький потенціал володіє специфічними особливостями, обумовленими як характером конкретного виду підприємницької діяльності, так і особливостями тієї чи іншої економічної системи.

На основі розглянутих підходів та ознак підприємницького потенціалу можна виділити його об'єктивні і суб'єктивні складові (рис. 1).

Формування підприємницького потенціалу підприємства та його складових, окрім внутрішніх чинників залежить від впливу низки зовнішніх чинників. Слід відмітити, що у довгостроковій перспективі зовнішнє середовище спричинює більш значний вплив на успішність розвитку підприємства.

Очевидно підприємницький потенціал може бути реалізований не тільки в індивідуальній діяльності, але і в рамках великих ІБС. Фактично, інтегрованими системами керують особи, що володіють ключовими характеристиками підприємців, часто більшою

мірою, ніж безпосередньо підприємці. Керуючими і директорами великих інтегрованих систем зазвичай є ініціатори їх виникнення. Практика показує, що не можна пов'язувати діяльність підприємця виключно з володінням власністю. У той же час володіння власністю, часткове або повне, підвищує мотивацію та ефективність підприємницької діяльності.

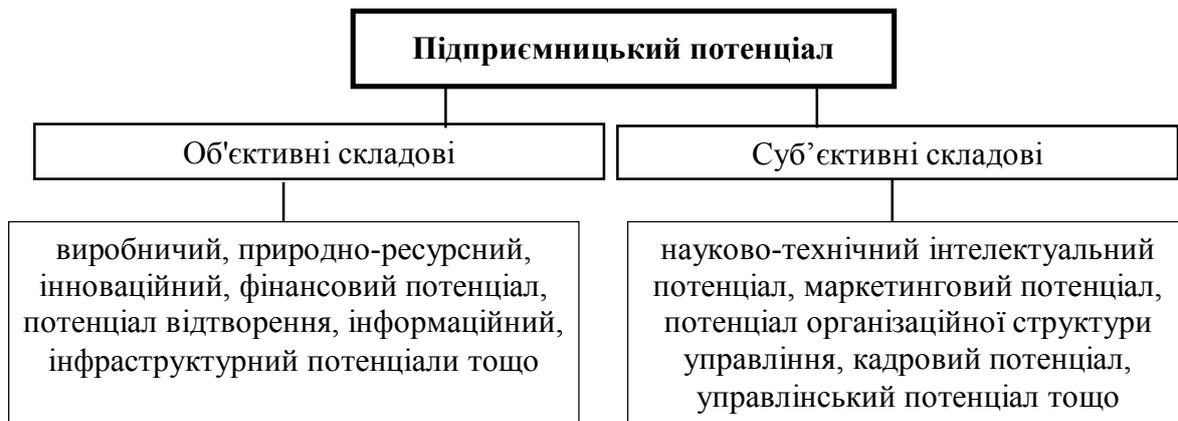

Рис. 1. Складові підприємницького потенціалу

Беручи до уваги існуючі підходи до визначення поняття «підприємницький потенціал», пропонується розглянути дану економічну категорію як здатність і можливість підприємницького суб'єкта перетворювати наявні ресурси в результати своєї (у тому числі інноваційної) діяльності. Дане визначення включає в себе три основні елементи:

- 1) ресурси, що є матеріальною основою здійснення інноваційної діяльності;
- 2) вміння реалізувати наявні ресурси в конкретні результати інноваційної діяльності (товари, роботи, послуги);
- 3) можливості, тобто наявність сприятливої чи несприятливої тенденції розвитку успішної діяльності суб'єкта.

Така спрощена схема розуміння підприємницького потенціалу дозволяє не тільки характеризувати рівень розвитку суб'єкта в конкретні періоди часу, але й відобразити тенденцію його зміни, представляючи підприємницький потенціал як комплексний показник у системі графічних координат «Ресурси-Уміння-Можливості/«*Recourse-Competence-Posibility*» (рис. 2).

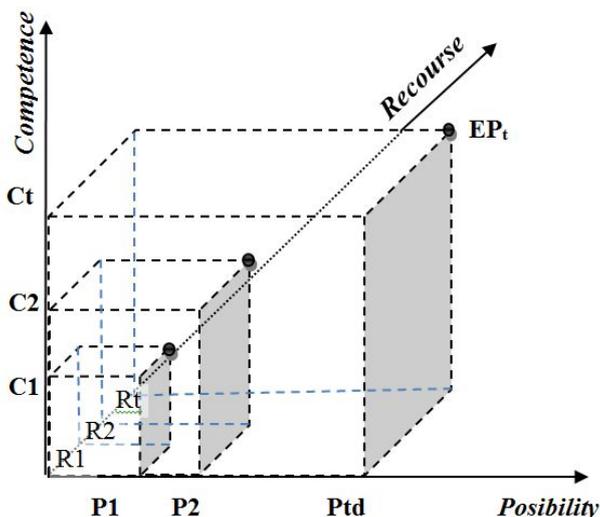

Рис. 2. Графічне зображення тріади підприємницького потенціалу «Ресурси-Уміння-Можливості/«*Recourse-Competence-Posibility/Capability*»

На рис. 2 точками (EP) вказано величину підприємницького потенціалу в послідовні проміжки часу, при цьому ресурси (R) та вміння (C) розглядаються в поточні періоди часу, а можливості (P) визначаються з урахуванням існуючої тенденції для майбутніх періодів часу. Понятійні визначення таких форм інтеграції представлені по різному, наприклад: «інтегровані бізнес-групи» [11]; «великомасштабні економіко-виробничі системи», «великі виробничо-фінансові системи промисловості» [8], «великомасштабні економіко-виробничі системи» тощо. На наш погляд більш вдалим є узагальнюючий термін: «інтегровані структури бізнесу» [12].

Серед розроблених моделей інтеграції бізнес структур, які мають місце в економіці України заслуговують на увагу наступні:

- спільне підприємство. Створення такої організації дозволяє засновникам розподілити витрати та ризики;
- комерційна угода, найбільш поширена в Україні, та мінімальна с точки зору участі в управлінні фінансовими операціями форма інтеграції, у зв'язку зі значними економічними ризиками;
- пряма купівля та поглинання;
- спільне володіння акціями за допомогою перехресного обміну;
- злиття, (у т.ч. у формі фінансово-промислових груп);
- структура фінансового холдингу.

Світова практика класифікації ІСБ на сьогодні представляє досить різносторонню понятійну картину. Проведений аналіз наукових доробок у цьому напрямі [4, 6, 7] дає можливість представити узагальнюючу схему детермінації ІСБ (рис. 3).

Рис. 3. Узагальнююча класифікація інтегрованих структур бізнесу

В Україні законодавчо, згідно статті 120 Господарського Кодексу України [1], визначено такі форми інтеграційного об'єднання як асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, інші об'єднання підприємств, передбачені законом (табл. 1).

Таблиця 1

Форми інтеграції підприємницьких об'єднань відповідно до Господарського Кодексу України [1]

Форма об'єднання	Мета створення	Права та повноваження об'єднання
Асоціація	Координація господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації.	Не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. Може представляти інтереси членів асоціації у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями.
Корпорація	Поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися.	Делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації.
Консорціум	Тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проєктів тощо). У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність.	Використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом.
Концерн	статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності.	Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну.

Як бачимо з табл. 1 законодавчо представлено вичерпний перелік можливих об'єднань, хоча інтеграційні процеси в економіці України можуть викликати появу нових, або реорганізацію існуючих правових форм. Разом з тим статистичні показники розвитку об'єднань свідчать про неоднорідність формування різних інтеграційних форм (табл. 2).

Впровадження різних інтеграційних форм може здійснюватися за допомогою складних економічних розрахунків на основі управлінських, фінансових та організаційних способів. Найважчий ресурсномісткий стан економіки України (як спадок радянських часів) потребує системної реформи управління на основі ресурсозберігаючої та ресурсовідтворювальної політики.

Ключовими напрямками ресурсозберігаючого розвитку можна визначити законодавчо-організаційні, соціально-економічні, технологічні заходи на основі всеохоплюючого інноваційного втілення, наукової підтримки та принципах сталого розвитку. Основу принципів ресурсозбереження визначають двома цільовими дороговказами:

- 1) Мінімізація витрат при досягненні запланованих результатів.
- 2) Максимізація результатів при встановленому обсязі використання ресурсів.

Таблиця 2

**Статистичні дані динаміки створення корпоративних структур як складових
 формування інтегрованих структур бізнесу в Україні**

Форма об'єднання	Роки (на початок року – у відсотках до 2007 року)							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Акціонерні товариства	96,7	94,0	91,2	86,9	80,3	77,2	75,0	69,9
Асоціація	103,9	107,6	110,0	111,9	113,4	112,4	113,8	109,4
Корпорація	100,8	102,4	102,9	103,6	102,4	101,2	99,3	92,3
Консорціум	100,0	106,0	109,5	109,5	111,9	110,7	111,9	107,1
Концерн	99,3	98,3	96,8	96,0	92,6	89,1	86,9	81,1
Інші об'єднання	94,4	91,3	86,9	85,0	81,5	75,1	72,6	67,8

Джерело: Державна служба статистики України.

Тобто метою заходів, направлених на ресурсозбереження, є процес виявлення наявних (потенційних) джерел економії та раціональне використання ресурсів, результатом якого має бути збільшення ефективності їх застосування.

Досягнення позитивних результатів проведення заходів з формування ресурсозберігаючого механізму в будь-яких бізнес-структурах залежить від «правильності» та економічної обґрунтованості використання підприємницького потенціалу та людського чинника змотивованого до ресурсозберігаючої діяльності.

Виконуючи зріз економічного розвитку нашої держави за останні десятиріччя чітко прослідковується неефективність адміністративних методів стимулювання всеохоплюючого ресурсозберігаючого підходу у всіх сферах економіки. Запроваджувані реформи та економічна криза останніх років потребує впровадження новітніх методів управління на основі ресурсощадних технологій, кращих світових практик та урахування принципів сталого розвитку.

Перспективним напрямом розвитку ресурсозберігаючого управління можна розглядати динамічний ріст ІСБ в усьому світі та Україні. Оскільки створення високо інтегрованих об'єднань підприємств неминуче призводить до розроблення централізованої стратегії ресурсозбереження, яка відповідає економічним викликам сьогодення. В рамках таких структур безумовно виникають обґрунтовані передумови для спільного запровадження економічних стимулів, нових технологій та ресурсозберігаючих заходів.

Інтегрований підхід також дає можливість уникати, так званої псевдоресурсозберігаючої (деструктивної) діяльності. Централізоване, або узгоджене управління, в залежності від форм інтеграції, дає можливість виявити та збалансувати такі ланки життєвого циклу виробництва товару, які вносять позитивні економічні зміни, які не збільшують деструктивні перевитрати ресурсів на інших етапах, викликаних цими змінами.

Разом з тим слід враховувати, що разом з визначеними перспективами інтегрованого підходу, в Україні існує низка негативних чинників, які стримують ріст ресурсозберігаючих втілень в рамках таких об'єднань. Серед них лідируюче місце займають порушення антимонопольного законодавства та тінізація економіки. Наприклад за розрахунками Мінекономрозвитку України: «у січні-вересні 2016 року рівень тіньової економіки склав 35% від офіційного ВВП, що на 5 в.п. менше порівняно з показником відповідного періоду 2015 року».

Державний Стандарт України ДСТУ 3051-95 визначає ресурсозбереження як діяльність (економічна, організаційна, технічна, практична, наукова, інформаційна), методи, процеси, комплекс організаційно-технічних засобів, що супроводжують всі стадії життєвого циклу обкатів і спрямованих на раціональне використання та економне витрачання ресурсів.

Таким чином процес ресурсозбереження (R_s) можна представити функціонально у вигляді формули залежності від низки незалежних змінних чинників:

$$R_s = f(G; Inv; S_p; S_c; C_R; I_s; Z_{ce}; S_h), \quad (1)$$

де G – чинник глобалізації;

Inv – інвестиційний чинник;

S_p – чинник структурних змін в економіці держави;

I_n – інституційний чинник;

S_c – чинник рівня розвитку науково-технічного прогресу;

C_R – чинник зміни цін на ресурси;

Z_{ce} – чинник соціально-екологічних змін;

S_h – визначений рівень мінізації економіки.

Слід зазначити, що ресурсозбереження є лише необхідною але недостатньою умовою ефективного ведення підприємницької діяльності, оскільки кількість ресурсів не впливає безпосередньо на якість отриманих інноваційних результатів, однак дозволяє створити матеріальну основу для реалізації підприємницького потенціалу.

В рамках ресурсозберігаючого підходу важливим постає питання уникнення розмежування поняття ресурсів, підприємницького потенціалу та компетенцій, що визначаються способами їх створення і розвитку. Тобто створені основи підприємницького потенціалу та наявні компетенції впливають на процес використання ресурсів, трансформуючи їх в новий стан під впливом організаційної діяльності.

У цьому сенсі постає питання оцінки ефективності та реального економічного ефекту при об'єднанні різних підприємницьких структур. Складність оцінки інтегрованої структури полягає в тому, що не можна точно сказати, який критерій (або набір критеріїв) є найбільш оптимальним показником ефективності діяльності. У зв'язку з цим доцільним методом оцінки може бути комплексний підхід, який буде враховувати сукупність інтересів учасників компанії. Особливу роль у цьому сенсі відіграє, так званий синергетичний ефект, де ефект від сукупності всіх напрямів діяльності корпоративної структури перевищує, або навпаки, зменшує суму ефектів від кожного напрямку окремо. Синергетичний ефект диверсифікаційного типу виникає, коли під впливом зовнішнього середовища та рівня існуючого підприємницького потенціалу на базі інтеграції підприємств вдається створити сталу систему та використовувати особливості її потреби в матеріальних і фінансових та інших ресурсах, отримати економію ресурсів за допомогою маневрування ними між членами ІСБ. Важливість розрахунку та визначення синергетичного ефекту при побудові ІСБ дає можливість уникнення трудомістких розрахунків та оцінки великих об'ємів інформаційних даних при прийнятті рішення щодо приєднання обраної компанії в інтегровану структуру. Оскільки низький синергетичний потенціал зменшує ймовірність позитивного інтегрованого синергетичного ефекту в цілому в новоствореній бізнес-структурі. Серед різних способів оцінки синергетичного ефекту побудови ІСБ викликає інтерес розрахунок на основі теоретико-ігрових моделей, який можна описати таким чином:

Нехай є безліч $K = \{1, 2, \dots, k\}$ центрів – керівних органів відповідних підприємств і для кожного центру $j \in K$ відомо безліч N_j підлеглих йому відокремлених структурних підрозділів(агентів) позначимо:

- y_{ij} – дія i -го агента, підлеглого j -му центру;

- $R_j(y_j)$ – дохід, що отримується j -м центром. При оцінці ефективності створення ІСБ за даний показник буде прийматись виручка, одержана головною компанією (центром) інтегрованої бізнес - структури;

- $c_{ij}(y_{ij})$ – сукупні витрати підприємства, що входить в корпорацію (витрати i -го підрозділу);

- $E_j(y_j)$ – сукупні витрати j -го центру (компанії);

- $\sigma_{ij}(y_{ij})$ – стимулювання центром i -го підрозділу, $i \in N_j, j \in K$.

За даний показник буде прийматись сума грошових коштів, які залишаються центром корпорації (j -й центр) підприємствам-агентам, які входять до нього (стимулювання i -го підприємства з боку центру).

Цільова функція j -го центру являє собою різницю між доходом і сукупними витратами ІСБ:

$$F_j(y_{ij}) = R_j(y_{ij}) - E_j(y_j). \quad (2)$$

Цільова функція i -го агента, підлеглого j -му центру, являє собою різницю між стимулюванням і витратами підприємства (причому розмір стимулювання, як мінімум, повинен покривати понесені підприємством витрати):

$$f_{ij}(y_{ij}) = \sigma_{ij}(y_{ij}) - c_{ij}(y_{ij}). \quad (3)$$

Таким чином, перед центром стоїть завдання вибору такої системи стимулювання, яка максимізувала б його цільову функцію за умови, що агент при відомій функції стимулювання вибирає свою допустиму дію, максимізуючи цільову функцію.

Сформульована задача стимулювання ресурсоощадного механізму управління інтегрованої системи має просте рішення – центру достатньо використовувати компенсаторну систему стимулювання (агенти в цьому випадку отримують нульову корисність). При цьому виграш j -го центру (значення його цільової функції) дорівнює:

$$W_j = \max[R_j(y_{ij}) - E_0(y_j)], \quad j \in K. \quad (4)$$

Сумарну ефективність функціонування K підприємств можна представити як:

$$W_0 = \sum_{j \in K} W_j. \quad (5)$$

Розглянемо, за яких умов центру і агентам буде вигідне об'єднання всіх K підприємств в одну інтегровано структуру – кожен з учасників системи (центр, агенти) повинні отримувати при взаємодії в рамках нової інтегрованої структури не меншу, ніж раніше, корисність.

Нехай j -й центр отримує дохід $r_j(y)$ від діяльності агентів. Припустимо, що функції $r_j(y)$ задовольняють тим же припущеннями, що і функції $R_j(y)$. Послідовність функціонування така: центр одночасно і незалежно призначає стимулювання агентам, потім агенти вибирають свої дії.

За аналогією з формулою (5) ефективність функціонування корпорації визначимо як максимальне значення суми цільових функцій її учасників агентів:

$$W = \max \sum_{j \in N} [r_j(y) - \sum_{i \in N} c_{ij}(y_{ij})]. \quad (6)$$

Наступне твердження пов'язує між собою ефективність функціонування інтегрованої корпорації з ефективністю функціонування сукупності незалежних підприємств:

$$W \geq W_0. \quad (7)$$

Підставляю у вираз (8) формули (6) і (7):

$$\sum_{j \in K} r_j(y) - \sum_{i \in N_j} \sigma_{ij}(y_{ij}) \leq \sum_{j \in K} W_j. \quad (8)$$

Змістовно вираз (8) може інтерпретуватися як наявність синергетичного ефекту: ІСБ має більшу «ефективністю», ніж сума «ефективностей» його частин (окремих підприємств).

Крім того, з наведеного вище твердження випливає, що умова (8) є умовою вигідності побудови інтегрованої структури з точки зору центру – вираз (6) і агентів – вираз (7). Таким чином (8) – можна і інтерпретувати як критерій ефективності побудови та стійкості ІСБ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, дослідивши питання розвитку підприємницького потенціалу ІСБ, можна зробити висновки щодо пріоритетного позитивного впливу ресурсозберігаючого механізму управління на успішність реалізації інтеграційних процесів.

Представлена в дослідженні оцінка підприємницького потенціалу ІСБ у вигляді комплексного показника спрощеної системи графічних координат «Ресурси-Уміння-Можливості» дозволяє визначити рівень розвитку окремо взятого підприємства (чи системи в цілому) в конкретні проміжки часу, а також відобразити тенденцію його зміни.

Отриманий ефект синергії стимулювання ресурсощадного механізму управління підприємницьким потенціалом ІСБ в майбутньому передбачає отримання більшого прибутку в інтегрованому об'єднанні компаній, ніж від самостійного їх функціонування. Фінансова складова та визначення типових характеристик і показників синергетичного ефекту, які спричиняють збільшення доходів та зменшення витрат буде розглядатися автором в подальших дослідженнях.

References

Література

1. Hospodarskyi Kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] (2003). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, Vols. 18, 19–20, 21–22, St. 144 [in Ukrainian].
2. Ganushchak-Yefimenko, L.M., Kobernyk, I.V. (2012). Osoblyvosti formuvannia intehrovanykh biznes-struktur [Peculiarities of integrated business structures formaation]. Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics, 129(3): 154–160 [in Ukrainian].
3. Gerasymchuk, N.A. (2015). Pidpriemnytskyi mekhanizm resursozberihaiuchoho rozvytku APK: Monohrafiia [Entrepreneurial mechanism of resource-saving development of the AIC: Monograph]. Kyiv: TsP Kompyrnt. 464 p. [in Ukrainian].
4. Zaidel, Kh., Temmen, R. (1994). Osnovy ucheniia ob ekonomike [Fundamentals of the theory of economics]. Translation from German. Moscow: Delo LTD. 400 p. [in Russian].
5. Illiashenko, S.M. (eds.) (2004). Menedzhment ta marketynh innovatsii: Monohrafiia [Management and
1. Господарський Кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.
2. Ганущак-Єфіменко Л.М. Особливості формування інтегрованих бізнес-структур / Л.М. Ганущак-Єфіменко, І.В. Коберник // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3(129). – С. 154–160.
3. Герасимчук Н.А. Підприємницький механізм ресурсозберігаючого розвитку АПК: Монографія / Н.А. Герасимчук. – К.: ЦП Компрінт, 2015. – 464 с.
4. Зайдель Х. Основы учения об экономике / Х. Зайдель, Р. Теммен; Пер. с нем. – М.: Дело ЛТД, 1994. – 400 с.
5. Менеджмент та маркетинг інновацій: Монографія / За заг. ред. д-ра

- marketing of innovations: Monograph]. Sumy: Universytetska knyha. 616 p. [in Ukrainian].
6. Ivanov, Iu.V. (2001). Sliianiia, pogloshcheniia i rozdelenie kompanii: Strategiia i taktika transformacii biznesa [Mergers, Acquisitions and Separation of Companies: Business Transformation Strategy and Tactics]. Moscow: Alpina Publisher. 244 p. [in Russian].
7. Kizim, N.A. (2000). Organizatsiia krupnomashtabnykh ekonomiko-proizvodstvennykh sistem [Organization of large-scale economic and production systems]. Kharkiv: Biznes-Inform. 108 p. [in Russian].
8. Kozachenko, A.V. (1998). Mekhanizm strategicheskogo upravleniia krupnymi proizvodstvenno-finansovymi sistemami promyshlennosti: Monografiia [The mechanism of strategic management of large industrial-financial systems of industry: Monograph]. Donetsk: IEP NANU. 347 p. [in Russian].
9. Lapin, E.V. (2002). Ekonomicheskii potencial predpriiatiia: Monografiia [Economic potential of the enterprise: Monograph]. Sumy: Universitetskaia kniga. 310 p. [in Russian].
10. Livinovska, O.V. (2010). Pravovi osnovy diialnosti intehrovanykh pidpriemstv cherez pryzmu suchasnoho zakonodavstva [The legal basis for the activities of integrated enterprises through the prism of modern legislation]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, Vol. 20.11, pp. 169–175 [in Ukrainian].
11. Popov, E.V. (2002). Rynochnyi potencial predpriiatiia [Market potential of the enterprise]. Moscow: Ekonomika. 559 p. [in Russian].
12. Pylypenko, A.A., Yaroshenko, I.V. (2007). Orhanizatsiia upravlinnia intehrovanykh strukturamy biznesu v konteksti zbalansovanoi systemy pokaznykiv [Organization of management of integrated business structures in the context of a balanced system of indicators]. Kharkiv: INZhEK. 152 p. [in Ukrainian].
13. Shcherbak, V.H., Shcherbak, O.V. (2013). Formuvannia intehrovanoi systemy ryzyk-menedzhmentu transnatsionalnykh korporatsiiamy [Formation of an integrated risk management system by transnational corporations]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine, 147(8): 3–6 [in Ukrainian].
- екоп. наук., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 616 с.
6. Иванов Ю.В. Слияния, поглощения и разделение компаний: Стратегия и тактика трансформации бизнеса / Ю.В. Иванов. – М.: Альпина Паблишер, 2001. – 244 с.
7. Кизим Н.А. Организация крупномасштабных экономико-производственных систем / Н.А. Кизим. – Харьков: Бизнес-Информ, 2000. – 108 с.
8. Козаченко А.В. Механизм стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности: Монография / А.В. Козаченко. – Донецк: ИЭП НАНУ, 1998. – 347 с.
9. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия: Монография / Е.В. Лапин. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
10. Лівіновська О.В. Правові основи діяльності інтегрованих підприємств через призму сучасного законодавства / О.В. Лівіновська // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 169–175.
11. Попов Е.В. Рыночный потенциал предприятия / Е.В. Попов. – М.: Экономика, 2002. – 559 с.
12. Пилипенко А.А. Организация управления интегрированными структурами бизнеса в контексте сбалансированной системы показателей / А.А. Пилипенко, І.В. Ярошенко. – Х.: ІНЖЕК, 2007. – 152 с.
13. Щербак В.Г. Формування інтегрованої системи ризик-менеджменту транснаціональними корпораціями / В.Г. Щербак, О.В. Щербак // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 8(147). – С. 3–6.

УДК 658.152

Айсель Мірталиб кизи Гаджієва
Київський національний університет технологій та дизайну
**МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ВИДУ ПОРТФЕЛЯ
ПРОЕКТІВ КАПІТАЛЬНИХ ВКЛАДЕНЬ**

У статті розглянуто та запропоновано методичний підхід, який ґрунтується на матричному методі формування портфеля капітальних вкладень та надає можливість, вже на етапі стратегічного і тактичного планування інвестиційної діяльності, здійснювати вибір виду портфеля на основі поєднання цілей інвестування, інвестиційного потенціалу підприємства і рівня ризику. Використання даного методичного підходу дозволило вибрати вид інвестиційного портфеля для підприємств, а результати проведеного дослідження можуть бути застосовані при формуванні стратегій управління портфелями.

Ключові слова: *стратегічне управління, інвестиційні стратегії, портфель проектів, бізнес-процеси, стратегії росту.*

Айсель Мирталиб кизи Гаджиева
Киевский национальный университет технологий и дизайна
**МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОБОСНОВАНИЮ ВИДА ПОРТФЕЛЯ
ПРОЕКТОВ КАПИТАЛЬНЫХ ВЛОЖЕНИЙ**

В статье рассмотрен и предложен методический подход, основанный на матричном методе формирования портфеля капитальных вложений, что позволяет, уже на этапе стратегического и тактического планирования инвестиционной деятельности, осуществлять выбор вида портфеля на основе сочетания целей инвестирования, инвестиционного потенциала предприятия и уровня риска. Использование данного методического подхода позволило выбрать вид инвестиционного портфеля для предприятий, а результаты проведенного исследования могут быть применены при формировании стратегий управления портфелями.

Ключевые слова: *стратегическое управление, инвестиционные стратегии, портфель проектов, бизнес-процессы, стратегии роста.*

Aysel Mirtalib kyzy Hajiyeva
Kyiv National University of Technologies and Design
**METHODOLOGICAL APPROACH TO GROUNDING A PORTFOLIO TYPE
FOR CAPITAL INVESTMENT PROJECTS**

The article considers in details and offers a methodological approach based on the matrix method of capital investments' portfolio formation. It enables, already at the stage of strategic and tactical planning of investment activity, performing the selection of portfolio type on the basis of various combinations of investment target, investment potential of an enterprises and level of risk. Using this methodological approach allows choosing the type of investment portfolio for enterprises, and the results of this research may be used in the course of strategy formation for further portfolio management.

Keywords: *strategic management, investment strategies, portfolio of projects, business processes, growth strategies.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями У сучасних ринкових умовах господарювання, що характеризуються

нестабільністю економічної ситуації та високим рівнем ризику інвестиційної діяльності, значущість процесу ефективного використання інвестиційного потенціалу промислових підприємств неухильно зростає. Однією з найважливіших умов його максимального залучення в бізнес-процес суб'єктів господарювання для їх стійкого розвитку є розробка інвестиційних стратегій, які одержують подальшу конкретизацію в процесі формування портфелів інвестицій.

Невирішені частини проблеми Формування ефективного портфеля інвестицій можливо тільки на основі оптимального поєднання цілей інвестування, можливостей підприємства щодо здійснення інвестиційної діяльності й рівня інвестиційного ризику [3].

Для вибору виду формованого портфеля інвестицій варто використовувати основний прийом портфельного аналізу, що полягає в побудові матриць стратегій – множини альтернативних варіантів розвитку підприємства на основі дослідження ринку й аналізу виробничих можливостей [1, 3, 4, 10].

Аналіз останніх публікацій по проблемі Питаннями розробки і управління інвестиційною стратегією підприємства, проблемами формування інвестиційного портфеля займалися такі вітчизняні та закордонні вчені як: І.О. Бланк, О.М. Ястремська, Г.В. Строкович, О.М. Тридід, Н.Н. Треншов, В.В. Віплінський та інші. У цих роботах розкриті питання вибору фінансово-економічних стратегій, формування стратегій залучення фінансових ресурсів, формування портфелів інвестицій з урахуванням методів динамічного програмування. Однак слід зазначити, що існує ще ряд невирішених проблем, пов'язаних з урахуванням зовнішніх і внутрішніх чинників, що впливають на формування портфеля капітальних вкладень [3].

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Формування ефективного портфеля інвестицій можливо тільки на основі оптимального поєднання цілей інвестування, можливостей підприємства щодо здійснення інвестиційної діяльності й рівня інвестиційного ризику [3].

Для вибору виду формованого портфеля інвестицій варто використовувати основний прийом портфельного аналізу, що полягає в побудові матриць стратегій – множини альтернативних варіантів розвитку підприємства на основі дослідження ринку й аналізу виробничих можливостей [1, 3, 4, 10].

Прикладом побудови двовимірних матриць стратегій є матриця технологічного портфеля [7], на основі якої здійснюється вибір стратегії підприємства за критеріями технологічної привабливості та ресурсного потенціалу.

Матриця стратегій, розроблена О.М. Ястремською [10], дозволяє вибрати дієву стратегію інвестування підприємства і його стратегічних центрів господарювання залежно від рівня інвестиційної привабливості й рівня ризику. При цьому встановлюють належність передбачуваного об'єкта інвестування до однієї зі стратегічних зон інвестування.

На базі методів портфельного аналізу представляється можливим побудова матриці виду формованого портфеля капітальних вкладень на рівні стратегічного і тактичного планування. Для її створення необхідно вирішити наступні задачі:

- розробити систему показників, що є базовими для побудови матриці виду портфеля, що формується;
- визначити критерії типізації портфелів на стратегічному і тактичному етапах;
- визначити і розмежувати сегменти матриці на стратегічному й тактичному етапах;
- визначити належність досліджуваних підприємств сегментам матриці на стратегічному й тактичному етапах;
- визначити вид формованого портфеля капітальних вкладень для кожного з досліджуваних підприємств.

Оцінити наявні в розпорядженні суб'єкта господарювання можливості щодо здійснення інвестиційної діяльності можна за допомогою комплексної оцінки матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів, які підприємство може використовувати для здійснення інвестиційної діяльності. Цей аналіз дозволяє зробити узагальнюючий висновок про рівень інвестиційного потенціалу підприємства.

Ризик інвестування залежить від зовнішніх і внутрішніх чинників і впливає на інвестиційну політику. У зв'язку з цим доцільно здійснювати загальну оцінку ризику інвестування методами, що враховують багатокритеріальність і багатоваріантність впливу різних видів ризику на інвестиційну діяльність.

Таким чином, як критерії для побудови матриці видів інвестиційних портфельів необхідно застосовувати інвестиційний потенціал підприємства та рівень внутрішнього ризику інвестування.

При цьому можливість підприємства здійснювати довгострокові інвестиції, спрямовані на збільшення капіталу (активів, вартості) підприємства, відображає інвестиційний потенціал. А рівень ризику інвестування є характеристикою доходу, тому що чим вище ризик вкладання, тим, як правило, вище очікуваний доход. Ризик є критерієм короткострокового горизонту інвестування, і формування у цих умовах інвестиційного портфеля орієнтується на швидке одержання високого доходу.

Даний процес пропонується здійснювати у два етапи – відповідно до процедур стратегічного і тактичного планування.

Перший етап – стратегічний. На даному етапі формування інвестиційного портфеля необхідно визначити загальну інвестиційну політику суб'єкта підприємницької діяльності, цілі інвестування, що у загальному вигляді полягають у досягненні зростання капіталу підприємства (у довгостроковій перспективі) і (чи) доходу (у короткостроковій перспективі). У цьому випадку цілі збільшення капіталу складають інвестиційний портфель росту, а цілі зростання (одержання) доходу – портфель доходу (рис. 1) [10].

Інвестиційний потенціал	високий	Портфель доходу	Портфель росту і доходу
	низький	—	Портфель росту
		низький	високий

Рівень ризику

Рис. 1. Матриця видів портфельів (стратегічний етап)

Аналіз матриці видів інвестиційних портфельів на стратегічному етапі дає можливість встановити інвестиційні пріоритети для підприємства.

Якщо підприємство знаходиться в сегменті матриці, що відповідає низькому значенню інвестиційного потенціалу і низькому рівню ризику, доцільно проводити

нарощування інвестиційного потенціалу підприємства за рахунок різних джерел фінансування, не формуючи при цьому інвестиційний портфель.

Для суб'єкта господарювання, що має високий інвестиційний потенціал при низькому рівні ризику, варто направляти інвестиційні ресурси в об'єкти інвестиційних вкладень, орієнтовані на високу поточну віддачу інвестиційних витрат незалежно від темпів приросту інвестованого капіталу в довгостроковій перспективі, тобто необхідно формувати портфель доходу, що складається з короткострокових інвестиційних проектів.

Якщо положення підприємства відповідає сегменту матриці «низький інвестиційний потенціал і високий рівень ризику», необхідно інвестувати кошти в портфель росту, сформований на базі інвестиційних проектів, що забезпечують високі темпи зростання інвестованого капіталу в майбутній довгостроковій перспективі незалежно від рівня формування інвестиційного прибутку в поточному періоді. Такий портфель орієнтований на забезпечення високих темпів росту ринкової вартості підприємства, на збільшення обсягів виробництва.

Для суб'єктів підприємницької діяльності, розташованих у сегменті матриці «високий інвестиційний потенціал і високий рівень ризику», доцільно формувати багатоцільовий портфель інвестицій, орієнтований на високі темпи збільшення інвестованого капіталу та високий поточний доход. Отже такий портфель складається з комбінації короткострокових і довгострокових інвестиційних проектів.

Таким чином, результатом стратегічного етапу формування інвестиційного портфеля є встановлення відповідності між цілями інвестиційної стратегії підприємства і прийнятним видом портфеля [4].

На етапі тактичного планування доцільно здійснювати конкретизацію цілей інвестиційної стратегії, встановити пріоритетність задач формування інвестиційного портфеля, визначити припустимий рівень інвестиційних ризиків у процесі здійснення майбутньої господарської діяльності й забезпечити достатній обсяг інвестиційних ресурсів.

На даному етапі дослідження в якості критеріїв типізації інвестиційних портфелів варто використовувати такі показники, як темпи приросту капіталу і збільшення доходу підприємства (рис. 2) [4].

Рис. 2. Критерії типізації та видів інвестиційних портфелів за темпами зміни зростання капіталу і доходу

Отже, на другому (тактичному) етапі на основі темпів зміни росту і доходу можна сформувані такі види портфель: агресивного, помірною, консервативного росту, прогресивного, пропорційного, регресивного доходу, агресивно-прогресивного, помірно-пропорційного і консервативно-регресивного росту і доходу (рис. 3).

Інвестиційний потенціал	високий	- Портфель агресивного росту - Портфель регресивного доходу	- Портфель агресивного росту - Портфель пропорційного доходу	- Портфель агресивно-прогресивного росту і доходу
	середній	- Портфель помірного росту - Портфель регресивного доходу	- Портфель помірно-пропорційного росту і доходу	- Портфель помірного росту - Портфель прогресивного доходу
	низький	- Портфель консервативно-регресивного росту і доходу	- Портфель консервативного росту - Портфель пропорційного доходу	- Портфель консервативного росту - Портфель прогресивного доходу
		низький	середній	високий
		Рівень ризику		

Рис. 3. Матриця видів портфель (тактичний етап)

Портфель агресивного росту – це портфель, націлений на отримання максимального приросту капіталу при мінімальному обсязі інвестованих коштів. Вкладання в даний вид портфеля є досить ризикованими.

Під портфелем помірного росту розуміють портфель, норма інвестиційного прибутку і рівень ризику якого наближені до середньоринкового. Такий портфель може складатися з інвестиційних проектів, що характеризуються середнім рівнем ризику, а також із комбінації низькоризикових та високоризикових об'єктів вкладень.

Якщо об'єкти інвестиційної діяльності включені в портфель за критерієм мінімізації рівня інвестиційного ризику, то це портфель консервативного росту, який характеризується невисоким, але стійким темпом зростання. Цей вид портфеля забезпечує найвищий рівень безпеки інвестування, оскільки містить у собі проекти, що обумовлюються низьким рівнем ризику.

Портфелем прогресивного доходу називають портфель, приріст рівня ризику за яким вище приросту доходу. Інвестиційні об'єкти, включені в цей портфель, описуються високим рівнем ризику та прибутковості.

Портфель пропорційного доходу – це портфель, приріст доходу за яким супроводжується пропорційним приростом рівня ризику.

Портфель, приріст доходу за яким вище приросту рівня ризику, називається портфелем регресивного доходу. Отже, у його склад повинні бути включені інвестиційні об'єкти, що характеризуються високою прибутковістю при низькому рівні ризику.

Агресивно-прогресивний, помірно-пропорційний, консервативно-регресивний є комбінованими портфелями та формуються з об'єктів інвестиційних вкладень, що поєднують у собі характеристики обох ознак. Ці портфелі відповідають сегментам матриці, розташованим по діагоналі, що мають однаковий діапазон градації за критеріальними показниками матриці (сегменти матриці «високий інвестиційний потенціал і високий рівень ризику», «середній інвестиційний потенціал і середній рівень ризику», «низький інвестиційний потенціал і низький рівень ризику»). Дані види портфелів поєднують у собі дві мети, що відповідають портфелям росту і доходу.

Метою формування агресивно-прогресивного портфеля є досягнення високих темпів збільшення інвестованого капіталу й одержання високого поточного доходу. Такий портфель характеризується високим рівнем ризику інвестування.

Помірно-пропорційний портфель є середньоризиковим, а консервативно-регресивний – низькоризиковим. Такі портфелі орієнтовані на стабільні темпи зростання капіталу і доходу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі запропонованого методичного підходу до формування інвестиційного портфеля надається можливість здійснити вибір виду портфеля на підставі інвестиційного потенціалу і рівня ризику для конкретних промислових підприємств.

Запропонований методичний підхід ґрунтується на матричному методі формування портфеля капітальних вкладень і надає можливість на етапі стратегічного і тактичного планування інвестиційної діяльності здійснювати вибір виду портфеля на основі поєднання цілей інвестування, інвестиційного потенціалу підприємства і рівня ризику.

References

Література

1. Anokhin, K.V., Burtcev, M.S., Zaraiskaia, I.Iu., Redko, V.G. Proekt "Mozg animata": razrabotka modeli adaptivnogo povedeniia na osnove teorii funktsionalnykh sistem [Project "Brain animat": development of the model of adaptive behavior on the basis of the theory of functional systems]. keldysh.ru. Retrieved from: <http://www.keldysh.ru/pages/mrbur-web/index.html> [in Russian].
2. Vitlinskyi, V.V., Verchenko, P.I. (2000). Analiz, modeliuвання та upravlinnia ekonomichnym ryzykom [Analysis, modeling and management of economic risk]. Kyiv: KNEU. 292 p. [in Ukrainian].
3. Vitlinskyi, V.V. (2002). Ekonomichni ryzyk: ihrovi modeli [Economic Risk: Gaming Models]. Kyiv: KNEU. 446 p. [in Ukrainian].
4. Dybach, I.L. (2008). Osoblyvosti ekonomichnoi intehratsii nevelykykh pidpriemstv [Features of economic integration of small enterprises]. Nauk. pratsi Mykolaiv. derzh. humanit. un-tu: Nauk.-metod. zhurn. Serii: Ekonomichni nauky – Scientific works of the Nikolaev State Humanitarian University. Series: Economic Sciences, 89(76): 95–103 [in Ukrainian].
5. Stadnytskyi, Yu., Zahorodnii, A., Kapitanets, O., Tovkan, O. (2006). Ekonomichni vybir optymalnykh tekhnolohii: mikro- ta makroekonomichni aspekty: Monohrafiia [Economic choice of optimal
1. Анохин К.В. Проект "Мозг анимата": разработка модели адаптивного поведения на основе теории функциональных систем [Электронный ресурс] / К.В. Анохин, М.С. Бурцев, И.Ю. Зарайская, В.Г. Редько. – Режим доступа: <http://www.keldysh.ru/pages/mrbur-web/index.html>.
2. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
3. Вітлінський В.В. Економічний ризик: ігрові моделі / В.В. Вітлінський. – К.: КНЕУ, 2002. – 446 с.
4. Дибач І.Л. Особливості економічної інтеграції невеликих підприємств / І.Л. Дибач // Наук. праці Миколаїв. держ. гуманіт. ун-ту: Наук.-метод. журн. Серія: Економічні науки. – 2008. – Т. 89. – Вип. 76. – С. 95–103.
5. Економічний вибір оптимальних технологій: мікро- та макроекономічні аспекти: Монографія / Ю. Стадницький, А. Загородній, О. Капітанець,

- technologies: micro-and macroeconomic aspects: Monograph]. Lviv: ZUKTs. 320 p. [in Ukrainian].
6. Kasych, A.O. (2008). Rozvytok investytsiino-innovatsiinykh protsesiv v Ukraini: dzherela, otsinka, perspektyvy: Monohrafiia [Development of investment and innovation processes in Ukraine: sources, assessment, perspectives: Monograph]. Kremenchuk: Kremenchutska miska drukarnia. 406 p. [in Ukrainian].
7. Kyrychenko, O.A., Yerokhin, S.A. (2009). Investuvannia: Pidruchnyk [Investing: Textbook]. Kyiv: Znannia. 573 p. [in Ukrainian].
8. Illiashenka, S.M. (eds.) (2006). Marketynh i menedzhment innovatsiinoho rozvytku [Marketing and management of innovation development]. Sumy: Universytetska knyha. 728 p. [in Ukrainian].
9. Korolkov, V.V., Tikhovska, T.M. (2010). Otsiniuvannia proektiv: na shliakhu innovatsiinoho rozvytku naukomistkykh pidpriemstv [Project evaluation: on the way of innovative development of high-tech enterprises]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, Vol. 20.10, pp. 177–182 [in Ukrainian].
10. Yastremska, O.M., Ripka, D.O. (2011). Innovatsiina ekonomika: Navchalnyi posibnyk [Innovative economy: A manual]. Kharkiv, Kharkiv National University of Economics. 227 p. [in Ukrainian].
- О. Товкан. – Львів: ЗУКЦ, 2006. – 320 с.
6. Касич А.О. Развитие инвестиционно-инновационных процессов в Украине: джерела, оцінка, перспективи: Монографія / А.О. Касич. – Кременчук: Кременчуцька міська друкарня, 2008. – 406 с.
7. Кириченко О.А. Інвестування: Підруч. / О.А. Кириченко, С.А. Єрохін. – К.: Знання, 2009. – 573 с.
8. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку / За заг. ред. С.М. Ілляшенка. – Суми: Університетська книга, 2006. – 728 с.
9. Корольков В.В. Оцінювання проєктів: на шляху інноваційного розвитку наукомістких підприємств / В.В. Корольков, Т.М. Тіховська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.10. – С. 177–182.
10. Ястремська О.М. Інноваційна економіка: Навчальний посібник / О.М. Ястремська, Д.О. Ріпка; Харк. нац. екон. ун-т. – Харків: ХНЕУ, 2011. – 227 с.

УДК 658.15:330.341.1

Людмила М. Ганущак-Єфіменко

Київський національний університет технологій та дизайну

**МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
ЯК ОСНОВИ ЗБАЛАНСУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті викладено результати досліджень у сфері розвитку інноваційно-інвестиційних процесів як основи збалансування діяльності підприємств, запропоновано математичне моделювання економічних процесів з метою цілеспрямованого пошуку ідей, що слугують фундаментом для інновацій та враховують оптимальні умови їх реалізації, в першу черг, у фінансові і часові.

***Ключові слова:** інноваційно-інвестиційні процеси, інвестиційні ризики, технологічне оновлення, нематеріальні активи, прогресивні перетворення, нововведення, інновації.*

Людмила М. Ганущак-Ефименко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**МОДЕЛИРОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННЫХ
ПРОЦЕССОВ КАК ОСНОВЫ СБАЛАНСИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

В статье изложены результаты исследований в сфере развития инновационно-инвестиционных процессов как основы сбалансирования деятельности предприятий, предложено математическое моделирование экономических процессов для целенаправленного поиска идей, которые служат фундаментом для инноваций, а также учитывают оптимальные условия их реализации, в первую очередь, финансовые и временные.

***Ключевые слова:** инновационно-инвестиционные процессы, инвестиционные риски, технологическое обновление, нематериальные активы, прогрессивные преобразования, нововведения, инновации.*

Liudmyla M. Ganushchak-Yefimenko

Kyiv National University of Technologies and Design

**MODELLING OF THE INNOVATION-INVESTMENT PROCESSES' DEVELOPMENT
AS THE BASIS FOR ENTERPRISES' ACTIVITIES' BALANCING**

The article presents the results of the research on the development of innovation-investment processes as the basis for enterprises' activities' balancing. Mathematical modelling of economic processes is offered for targeted search for new ideas which may form the basis for further innovations. At that, optimal conditions for these innovations' must be taken into account, including first of all financial and time ones.

***Keywords:** innovation-investment processes, investment risks, technological renovation, intangible assets, progressive transformations, novelties, innovations.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Негативні тенденції до спаду обсягів інвестицій в наукову діяльність призводить до зниження престижу науки, інтелектуальної праці в широкому її розумінні. У суспільстві, в якому недооцінюється роль інтелекту і функцію науки в прогресивних перетвореннях, як правило, втрачається майбутнє нації.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Фундаментальні дослідження у світі [2, 5–9] доводять, що інвестиції у науку – найвигідніша справа. Вони гарантують економічний і соціальний ефект, надійну базу для технологічного оновлення і прогресу.

Невирішені частини дослідження Специфіка розробки і використання наукових ідей та технічних нововведень у виробництві характеризується відсутністю постійного економічного саморегулятора підтримки інноваційної діяльності. Вона зумовлена як недостатнім визначенням майбутніх результатів, змінами в організації наукових досліджень, так і невисокою рентабельністю інвестицій та довготривалим циклом науково-технічних впроваджень. Тому в більшості країн управління інноваційними інвестиціями та науковими дослідженнями – пріоритетний напрямок державної політики. Науковий потенціал України перебуває в депресивному стані. На сьогоднішній день спостерігається відтік спеціалістів із наукової сфери, основні причини якого – зниження престижу наукової діяльності та посилення попиту на висококваліфікованих спеціалістів у інших галузях.

Метою дослідження є дослідження моделювання інноваційно-інвестиційних процесів як основи збалансування діяльності підприємств.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Інноваційно-інвестиційні процеси складні, тому при побудові їх моделей слід відображати тільки характерні та важливі властивості активів підприємства.

Значну частину аспектів, що виникають у ході дослідження, можна формалізувати, використовуючи математичний апарат, тобто йдеться про широке застосування математичного моделювання економічних процесів.

Господарський механізм впливає на інновації певними прийомами і способами, що формують стратегію управління. Мета – цілеспрямований пошук ідей, що слугують фундаментом для інновацій. Поряд з цим значну увагу приділяють організації інноваційного процесу, тобто проведенню технічного комплексу робіт з перетворення ідеї на новий продукт – інтелектуальний капітал, об'єкт нематеріальних активів.

Суб'єкт господарювання може використати і наявний науковий потенціал для науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Такий підхід може зумовити потребу в менших капітальних затратах і водночас підвищення ризику як корисності результату, так і часу його отримання.

Для того, щоб визначити, що зумовлює розподіл ресурсів на діяльність зі «зміни технології», необхідно дослідити такі параметри, як затрати на НДДКР та зростання продуктивності, прибутковості. За даними умовами варто використовувати модель Цві Гріліхес [6].

У своїй моделі автор використовує змінну $\hat{K}$, під якою він розуміє обсяг економічно цінних знань, яку найчастіше прагнуть виміряти економісти. Ця величина введена таким чином, що в ній не враховується фактор старіння знань, на відміну від величини K , що використовується при оцінці нематеріальних активів. Цві Гріліхес вводить змінну R для вимірювання зусиль на збільшення обсягу економічно цінних знань, тобто $\hat{K}$. Під R автор розуміє такі реальні показники, як затрати на НДДКР та чисельність наукового персоналу. Оскільки наукова продукція – величина не завжди пропорційна до затрачених зусиль, тобто величина стохастична, то Гріліхес вводить змінну u і розглядає $\hat{K}$, обсяг економічно цінних знань, як функцію від R і u .

Через Z автор вводить такі величини, як продуктивність, дохідність, економічне зростання, що і зумовлюють реальну зацікавленість. Спільними характеристиками всіх цих параметрів є те, що всі вони «вихідні» та складні для вимірювання. Іншим «вихідним»

параметром, що доволі легко виміряти, ϵ P – кількість патентів. Найпростіша модель для визначення обсягу економічно цінних знань, за Гріліхесом, має такий вигляд:

$$\widehat{K} = R + u ; \quad (1)$$

$$P = \alpha \widehat{K} + v = \alpha R + \alpha u + v ; \quad (2)$$

$$Z = b \widehat{K} + e = bR + bu + e . \quad (3)$$

Перше рівняння у даній моделі відтворює процес «виробництва знань», в якому наявна випадкова величина u , а одиниці розмірності результату такі самі, як і у затрат, тобто у грошовому еквіваленті. Друге рівняння моделі показує зв'язок між кількістю патентів та затратами на НДДКР. Ця залежність не пропорційна, в рівнянні ϵ випадкова величина v . Третє рівняння – це залежність «вихідного» параметра Z від неспостережуваної величини $\widehat{K}$, ця залежність також не ϵ пропорційною за рахунок випадкової величини e . Враховуючи перше рівняння, залежність Z від $\widehat{K}$, можна вважати як залежність від R і при цьому рахувати незалежними змінними u , v та e .

1. «Якість» P як показника $\widehat{K}$ залежить від розмірів v , тобто від величини похибки. Якщо взяти її зміни як міру похибки і замінити в другому рівнянні $\widehat{K}$ на R , то можна побачити, що в умовах моделі «якість» залежності між P і R визначає нижню границю «якості» P як показника $\widehat{K}$.

2. Порівняльна якість P і R як показника $\widehat{K}$ залежить від зміни v і u . Якщо помилка вимірювання P велика відносно випадкових вимірювань $\widehat{K}$, то R може бути кращою змінною, якщо вона навіть не відображає u .

3. Якщо стохастичний компонент $\widehat{K}$ важливий і P справді його відображає, то до P потрібно додати деяку вартість, окрім R . Однак якщо похибка у вимірюванні P велика й обсяг вибірки малий то побачити його неможливо в результаті регресії, коли P врахований як додаткова змінна.

У наведеній моделі поряд з позитивними моментами наявні деякі недоліки. Один з таких недоліків – наявність багатьох випадкових величин, що впливають на достовірність отриманих результатів моделювання.

Актуального значення набувають питання моделювання оцінки, методів придбання нематеріальних активів, оптимізації виробничої програми, що ґрунтується на залученні нематеріальних активів та змішаного фінансування інноваційних проектів соціально-економічного спрямування. Відбір найбільш привабливих альтернативних рішень за економічним ефектом придбання об'єктів нематеріальних активів доцільно проводити за оптимізаційними моделями.

- Придбання нематеріальних активів (нововведень, розробок) можна здійснювати кількома альтернативними способами. При дослідженні даної проблеми доцільно виділити основні методи, серед яких: закупка у постачальника; розробка власним науково-дослідним конструкторським підрозділом; закупка за методом кредитування виконавця замовлення на час розробки; закупка за методом кредитування виконавця замовлення на час розробки з участю в його статутному капіталі, якими і обмежитись при розробці моделі.

При моделюванні інноваційно-інвестиційного процесу відбору доцільно враховувати, що незалежно від методу придбання підприємство має володіти фінансовими ресурсами, від вкладання яких воно отримуватиме економічну вигоду і в кінцевому результаті прибуток.

Для побудови моделі допускають припущення щодо постійної вартості інвестиційного капіталу, стабільного ринку та доходу від використання об'єктів нематеріальних активів при незмінній податковій політиці.

Моделювання побудови нової виробничої системи потребує врахування ряду чинників, серед яких: патентна ситуація проекту; обмеження і рекомендації щодо переліку можливих постачальників обладнання і технологій; наявність експортних та імпорتنних квот; обмеження щодо ринків збуту і постачання сировини, водо- й енергозабезпечення, транспорту, зв'язку; можливість утилізації відходів; екологічність технологічних процесів. Для побудови моделі оптимізації виробничої програми припускається, що нова виробнича система формується на основі інноваційного проекту, котрий визначає склад і кількість трудових, матеріальних та фінансових ресурсів, необхідні технології, ліцензії, розробки, нововведення й інші об'єкти нематеріальних активів.

- Досліджуючи питання моделювання інноваційно-інвестиційного процесу, доцільно також врахувати, що в окремих випадках самостійно профінансувати інноваційний проект за рахунок власного капіталу підприємство не завжди спроможне. У такій ситуації актуальним є питання моделювання змішаного фінансування. При побудові даної моделі припускається: реалізація інноваційного проекту економічно не вигідна за рахунок власних коштів підприємства, тобто віддача на одиницю вкладеного капіталу менша за одиницю; інноваційний проект має соціально-економічну цінність для регіону. Беручи участь у фінансуванні частини проекту, регіон ставить за мету отримання вигоди, що може виражатись як в економічному, так і в соціальному аспектах.

Проблеми управління інноваціями, зокрема нематеріальними активами, зумовили основні напрямки дослідження: оцінки нематеріальних активів; визначення обсягу фінансових ресурсів як власних, так і залучених для інноваційного проекту та вплив чинників на результати від впровадження нововведень; вибір оптимального методу придбання об'єктів нематеріальних активів; розрахунок виробничої програми в результаті впровадження нематеріальних активів з метою отримання максимально можливого прибутку; моделювання змішаного фінансування інноваційних проектів із гнучким параметром пайової участі.

Детерміновані моделі припускають існування функціональних зв'язків між змінними моделі, а стохастичні моделі допускають наявність випадкових дій на досліджувані показники, використовуючи як інструментарій методи теорії ймовірності та математичної статистики.

Для побудови як комплексу взаємозв'язаних економіко-математичних моделей, так і будь-якої окремої моделі розвитку інноваційно-інвестиційного процесу необхідна певна сукупність принципів, що дають змогу здійснювати процес формалізації зазначених процесів.

Загальні основи економіко-математичного моделювання впливають із системного аналізу, тому в якості загальних положень економіко-математичного моделювання доцільно взяти такі принципи: достатності та інваріантності використаного інформаційного забезпечення, наступності та ефективності реалізації систем моделей.

При моделюванні інноваційних процесів щодо нематеріальних активів залишається наявним деяке поле невизначеності показників. Ця невизначеність зумовлена діями конкурентів, які не можуть бути повністю прогнозованими, нестачею інформації, необхідної для розрахунків, а також розвитку у майбутньому станів економічного середовища. Якщо йдеться про довготривалий період, на який приймається рішення, то послуговуються технікою дисконтування. У цій ситуації об'єктом максимізації є дисконтовані величини прибутку, які отримують в різні періоди.

Важливим при таких розрахунках є визначення норми дисконту r , за допомогою якої співставляються різночасові доходи, витрати та економічну вигоду. В такому разі для проведення фінансових розрахунків інноваційних проектів щодо нематеріальних активів важлива роль належить науково-обґрунтованій нормі (ставці) дисконту. Під нормою дисконту прийнято розуміти норму доходу на альтернативні та доступні на ринку інноваційні можливості з приблизно таким самим рівнем ризику. Високий ризик вкладання капіталу зумовлює високу ставку дисконту, а малий ризик – низьку дисконтну ставку.

Для оцінювання дисконтних ставок використовуються такі принципи [7]:

- 1) з двох майбутніх надходжень вищу дисконтну ставку має те, що надійде пізніше;
- 2) чим нижчий сподіваний рівень ризику, тим нижчою має бути ставка дисконту;
- 3) якщо загальні відсоткові ставки на ринку зростають, то зростають і дисконтні ставки.

Доволі часто в економічній літературі обґрунтовують доцільність визначення ставки дисконту r методом додавання до ставки (норми) безризикової віддачі r_F , так званої «премії за ризик» [6, 9].

Розглянемо вплив таких чинників, як інфляція та ризик, на норму відсотка (норму дисконту). При цьому врахуємо, що згідно з класичною теорією норми відсотка Ірвінга Фішера, врівноважує попит та пропозицію на ринку капіталу реальна норма відсотка. Номінальна норма відсотка – це скоригована реальна норма відсотка на інфляційну премію та премію за інфляційний ризик.

Вищезазначене можна подати у вигляді:

$$r = r_r + r_i + r_{ir}, \quad (4)$$

де r – номінальна норма відсотка;

r_r – реальна норма відсотка;

r_i – інфляційна премія;

r_{ir} – премія за інфляційний ризик.

Оскільки розглядаються інноваційні процеси щодо нематеріальних активів, то рівень норми відсотка необхідно скоригувати на ризик інноваційного проекту щодо нематеріальних активів. Тобто:

$$r = r_r + r_i + r_{ir} + r_{pn}, \quad (5)$$

де r – рівень норми відсотка;

r_{pn} – ризик інноваційного проекту щодо нематеріальних активів.

Обчислення рівня норми відсотка можна проводити, використовуючи модель рівноваги ринку капіталів за умови, що є змога оцінити коефіцієнт β . Він виражає «ринкову чутливість» інновацій, тобто характеризує зміну доходів від капіталовкладень залежно від змін ринкової ситуації. Якщо $\beta = 1$, то це означає, що зміни доходності точно повторюють зміни ринкової ситуації. Значення $\beta < 1$ характерні для проектів з низьким рівнем ризику і стабільністю доходів щодо ринкових змін. Якщо $\beta > 1$, то це свідчить, що на доходи проектів суттєво впливають навіть незначні зміни ринкової ситуації.

З урахуванням вищезазначеного отримаємо:

$$r = r_F + \beta(r_M - r_F), \quad (6)$$

де r – необхідна норма відсотка;

r_F – безпечна норма відсотка;

β – коефіцієнт систематичного ризику пов'язаний з даним видом інноваційних проектів щодо нематеріальних активів;

r_M – середньоринкова норма відсотка.

Використовуючи формулу І. Фішера [7], отримуємо:

$$r = r_r + i + ir_r, \quad (7)$$

де i – прогнозований темп інфляції.

Використовуючи формулу (7), одержимо [7]:

$$r_M = r_{rM} + i + ir_{rM}, \quad (8)$$

$$r_F = r_{rF} + i + ir_{rF}, \quad (9)$$

де r_M – номінальна середньоринкова норма відсотка;

r_{rM} – реальна середньоринкова норма відсотка;

r_F – номінальна безпечна норма відсотка;

r_{rF} – реальна безпечна норма відсотка.

Підставляючи формули (8) і (9) в (6), одержимо:

$$r = r_{rF} + i + ir_{rF} + \beta(r_{rM} - r_{rF}) + \beta i(r_{rM} - r_{rF}). \quad (10)$$

В науковій літературі розглядають і спрощену формулу [7]:

$$r = r_{rF} + i + \beta(r_{rM} - r_{rF}). \quad (11)$$

Обчислення за формулою (11) при малих темпах інфляції дають результати, наближені до реальних.

Враховуючи вищезазначене, ризик при інноваційних процесах щодо нематеріальних активів можна враховувати шляхом коригування норми відсотка при дисконтуванні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Економіко-математичні моделі самі собою не створюють нових і не змінюють існуючих принципів та методологічних основ інноваційно-інвестиційного розвитку. Спираючись на них, моделі змінюють способи їх дослідження для всебічного кількісного та якісного аналізу закономірностей і взаємозв'язків інноваційних процесів.

Проблеми розвитку інноваційно-інвестиційних процесів потребують пошуку розробки і впровадження економіко-математичних методів та моделей підтримки прийняття рішень щодо нематеріальних активів, оптимізації існуючих методів та їх модифікацію.

References

1. Ansoff, I. (1999). *Novaia korporativnaia strategiiia* [New Corporate Strategy]. Translation from English. Eds. Iu.N. Kapturevskogo. St. Petersburg: Piter. 416 p. [in Russian].
2. Dodgson, M., Rothwell, R. (eds.) (2001). *Handbook of Industrial Innovation*. Edward Elgar Publishing. Incorporated.
3. Freeman, H. (1974). *The Economics of Industrial Innovation*. Hammond Sworth; Penguin.
4. Dodgson, M., Rothwell, R. (eds.) (2001). *Handbook of Industrial Innovation*. Edward Elgar Publishing. Incorporated.
5. Porter, M.E. (1998). *Clusters and the New Economics of Competition*. Harvard Business

Література

1. Ансофф И. *Новая корпоративная стратегия* / И. Ансофф; Пер. с англ.; Под ред. Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Издательство «Питер», 1999. – 416 с.
2. *Handbook of Industrial Innovation* / Eds. M. Dodgson, R. Rothwell. – Edward Elgar Publishing. Incorporated, 2001.
3. Freeman H. *The Economics of Industrial Innovation* / H. Freeman. – Hammond Sworth; Penguin, 1974.
4. *Handbook of Industrial Innovation* / Eds. M. Dodgson, R. Rothwell. – Edward Elgar Publishing. Incorporated, 2001.
5. Porter M.E. *Clusters and the New Economics of Competition* / Michael E.

Review, November-December, pp. 77–90.

6. Ivanov, Iu.V. (2001). Sliianiia, pogloshcheniia i razdelenie kompanii: strategiia i taktika transformatsii biznesa [Mergers, Acquisitions and Separation of Companies: Strategy and Tactics of Business Transformation]. Moscow: Alpina Publisher. 244 p. [in Russian].
7. Kosachev, Iu.V. (2004). Ekonomiko-matematicheskie modeli effektivnosti finansovopromyshlennykh struktur [Economic and mathematical models of the efficiency of financial and industrial structures]. Moscow: Logos. 248 p. [in Russian].
8. Porter, M. (1993). Mezhdunarodnaia konkurentciia [International competition]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia. 580 p. [in Russian].
9. Posibnyk z klasternoho rozvytku [Cluster Development Guide]. Retrieved from: <http://www.sme.ukraine-inform.org.ua> [in Ukrainian].
10. Tretiak, V.P. (2006). Klasteri predpriiatii [Clusters of enterprises]. Moscow: Avgust-Borg. 132 p. [in Russian].

Porter // Harvard Business Review. – 1998. – November-December. – P. 77–90.

6. Иванов Ю.В. Слияния, поглощения и разделение компаний: стратегия и тактика трансформации бизнеса / Ю.В. Иванов. – М.: Альпина Паблишер, 2001. – 244 с.
7. Косачев Ю.В. Экономико-математические модели эффективности финансово-промышленных структур / Ю.В. Косачев. – М.: Логос, 2004. – 248 с.
8. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. – М.: Международные отношения, 1993. – 580 с.
9. Посібник з кластерного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sme.ukraine-inform.org.ua>.
10. Третьяк В.П. Кластеры предприятий / В.П. Третьяк. – М.: Август-Борг, 2006. – 132 с.

УДК 330.322

Наталія В. Геселева, Тетяна І. Гнідковська
Київський національний університет технологій та дизайну
АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

У статті висвітлено основні аспекти інвестиційної діяльності в Україні, досліджено сучасний стан інвестиційного середовища та проблеми інвестиційного клімату в Україні. Запропоновано шляхи активізації інвестиційної діяльності в Україні, що сприятимуть досягненню економічної стабілізації та розвитку економіки. Надано пропозиції щодо удосконалення правової та організаційної бази покращення інвестиційного клімату України.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційний клімат, розвиток, економіка, інвестиційна діяльність, інвестор, інвестиційний ринок, інвестиційні показники.*

Наталья В. Геселева, Татьяна И. Гнедковская
Киевский национальный университет технологий и дизайна
АНАЛИЗ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ В УКРАИНЕ

В статье освещены основные аспекты инвестиционной деятельности в Украине, исследованы современное состояние инвестиционной среды и проблемы инвестиционного климата в Украине. Предложены пути активизации инвестиционной деятельности в Украине, способствующие достижению экономической стабилизации и развития экономики. Даны предложения по совершенствованию правовой и организационной базы улучшения инвестиционного климата Украины.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционный климат, развитие, экономика, инвестиционная деятельность, инвестор, инвестиционный рынок, инвестиционные показатели.*

Nataliya V. Geseleva, Tatiana I. Hnidkovska
Kyiv National University of Technologies and Design
THE ANALYSIS OF INVESTMENT ENVIRONMENT IN UKRAINE

The article considers the basic aspects of investment activities in Ukraine along with presenting a research on the current state and problems in the investment environment and investment climate in Ukraine. The ways to enhance the investment activities in Ukraine contributing to achieving economic stabilization and further economic development are offered. The proposals to improve the legal and organizational framework for encouraging the investment climate in Ukraine are provided.

Keywords: *investment, investment climate, development, economy, investment activities, investor, investment market, investment indicators.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Успішне реформування економіки України в нових умовах господарювання вимагає широкомасштабних трансформаційних процесів у всіх сферах суспільного життя. Спрямовані на економічне зростання України суттєві структурно-технологічні зрушення передбачають потужне фінансове забезпечення. Інвестиційна діяльність є запорукою ефективної економічної діяльності в країні, оскільки заходи з боку держави, спрямовані на економічне зростання, потребують потужного фінансового забезпечення. Питання про місце і роль України у світовому ринку інвестицій має першочергове й визначальне значення у подальшому зростанні національної економіки, для чого важливо визначити рівень, умови, форми і способи інтеграції країни у світове господарство й міжнародний ринок капіталу.

Тому для ефективного залучення інвестицій у пріоритетні сфери та напрями соціально-економічного розвитку країни необхідною є скоординована та науково-обґрунтована економічна політика активізації інвестиційної діяльності та формування сприятливого інвестиційного клімату, відповідно до перспектив структурної трансформації економіки й довгострокової стратегії розвитку держави на інноваційній основі.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Проблеми інвестування в Україні висвітлено в працях багатьох вітчизняних вчених-економістів, серед яких: Л.М. Борщ [1], В.Ф. Мартиненко [8], А.С. Музиченко [10], А.А. Пересада [14], В.Г. Федоренко [15], що висвітлили у своїх працях аспекти формування інвестиційного ринку та теоретичні засади інвестиційної діяльності.

Питанням формування ефективної стратегії залучення інвестицій в економіку України і поліпшення її інвестиційного клімату присвячено, зокрема, праці А.П. Гайдуцького [2] та Б.В. Губського [5].

Невирішені частини дослідження. Не зважаючи на велику кількість робіт, присвячених дослідженню інвестиційного середовища та вивченню інвестиційної діяльності, в сучасних складних соціально-політичних умовах в Україні потребує подальшого дослідження проблема активізації інвестиційної діяльності та покращення інвестиційного клімату як запоруки економічної стабілізації та розвитку економіки України.

Метою дослідження є визначення та наукове обґрунтування економічної сутності інвестиційного процесу, удосконалення системи понять, які використовуються в інвестиційній діяльності та дослідження впливу інвестиційних процесів на ступінь економічного розвитку країни, а також розробка шляхів активізації інвестиційної діяльності в Україні та покращення інвестиційного клімату.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Термін «інвестиції» може бути визначений як вкладення капіталу в різних формах з метою подальшого його збільшення. При цьому прибуток від інвестицій повинен компенсувати інвесторові відмову від використання коштів в поточному періоді, винагороджуючи його за ризик і відшкодовуючи втрати від інфляції. Інвестиції як економічна категорія виконують низку найважливіших функцій, без яких неможливий поступальний розвиток економіки будь-якої держави. Визначальним джерелом нової якості економічного росту є інноваційні інвестиції, що втілені в новий технологічний уклад і обумовлюють конкурентоздатність економіки [6]. Інвестиції, будучи найважливішою економічною категорією, відіграють вагомую роль як на макро-, так і на мікрорівні, в першу чергу для простого і розширеного відтворення, структурних перетворень, максимізації прибутків і на цій основі вирішення багатьох соціальних проблем [13].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів);
- рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);

- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності [6].

Вказані цінності та майнові права складають об'єкти інвестиційної діяльності. В законодавчому визначенні даного поняття враховано динамізм інвестицій, який розкривається через їх взаємозв'язок, процес перетворення інвестиційних ресурсів у вкладення.

Інвестиційною діяльністю відповідно до вищезазначеного Закону України є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність здійснюється на основі:

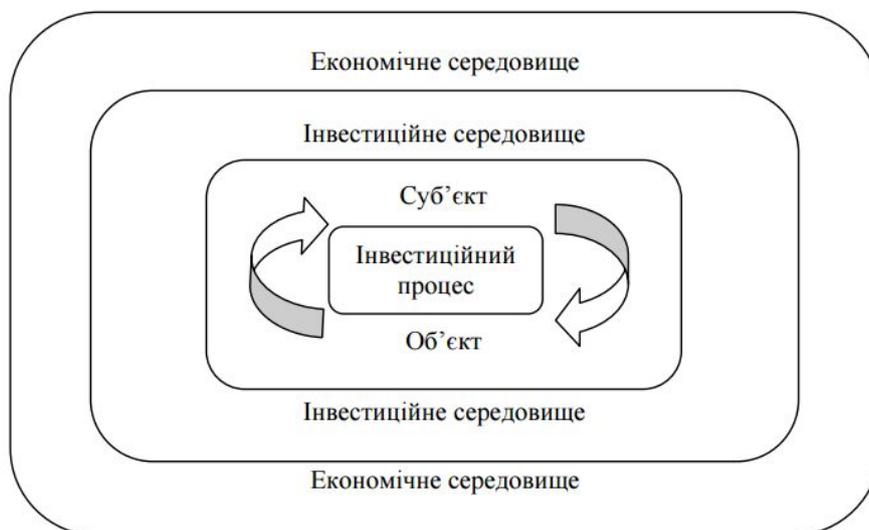
- інвестування, здійснюваного громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;
- державного інвестування здійснюваного органами державної влади за рахунок коштів бюджетів, позабюджетних фондів і позичкових коштів, а також державними підприємствами і установами за рахунок власних і позичкових коштів;
- інвестування, здійснюваного органами місцевого самоврядування;
- іноземного інвестування, здійснюваного іноземними громадянами, юридичними особами та державами;
- спільного інвестування, здійснюваного громадянами та юридичними особами України, іноземних держав.

Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей.

До основних суб'єктів інвестиційного процесу належать: держава, населення, підприємства, банківські установи та інші фінансові інститути, а також іноземні інвестори, що зацікавлені у вкладенні коштів в національні проекти. Інвестиційна діяльність – це такий процес організації інвестування, який відповідає потребам реально існуючих в країні умов господарювання та має на меті досягнення максимального ефекту. Таке визначення, на нашу думку, найбільш ширше розкриває дане поняття, оскільки інвестиційна діяльність, що підпорядковується певній інвестиційній стратегії економіки або ж окремої галузі, повинна передбачати перш за все доцільність спрямування інвестиційних ресурсів на основі чіткого розрахунку вигод від її здійснення. На макрорівні інвестиційний процес являється результатом інвестиційної діяльності окремих суб'єктів, що призводить до змін інвестиційного середовища в напрямку досягнення бажаного рівня економічного розвитку. Основною метою інвестування як цілісного процесу є досягнення максимальної економічної вигоди для суб'єкта інвестування і для суспільства в цілому. Як зазначалося вище, дослідження інвестиційного процесу як цілісної економічної системи можливе через відображення її складових елементів (суб'єкта, об'єкта інвестування), взаємодії між ними (інвестування з метою отримання інвестиційних вигод) і середовища, в якому ці елементи взаємодіють (інвестиційного середовища) (рис. 1).

Інвестиції повинні стати основним акумулятором позитивних зрушень в економіці. При плануванні та регулюванні інвестиційної діяльності доцільно провести аналіз сучасного стану, який склався, виявити найбільш проблемні зони та кризові моменти, а також діагностувати причини, що призвели до такої ситуації. При такому аналізі важливо переходити від різностороннього аналізу стану за окремими напрямками інвестиційної політики до комплексного взаємопов'язаного аналізу інвестиційної діяльності в країні в цілому. З цієї точки зору проблеми активізації інвестиційної діяльності та аналіз

інвестиційної ситуації в країні є актуальним питанням для дослідження. У сучасній літературі поняття «інвестиції» є одним із найчастіше вживаних, що відображає динаміку процесів, пов'язаних із переміщенням фінансових ресурсів на внутрішніх і зовнішніх ринках.

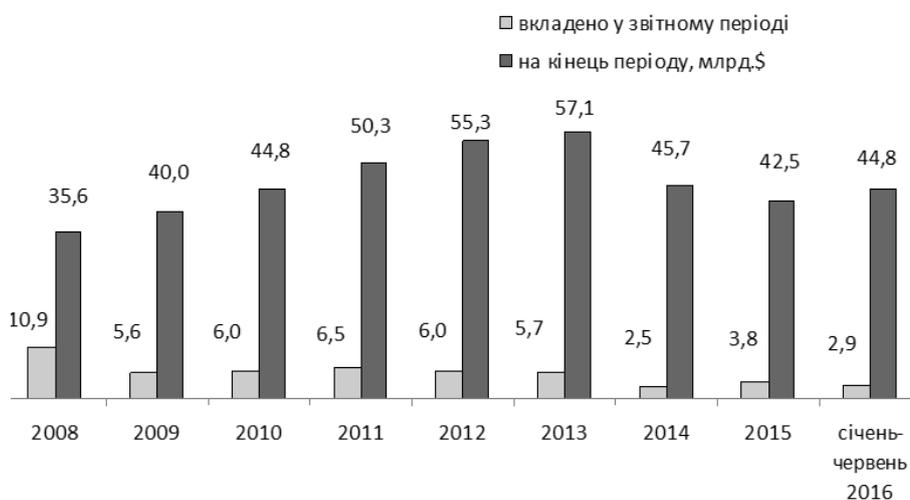

Джерело: [9].

Рис. 1. Інвестиційний процес в системі економічних відносин

За даними Державної служби статистики України у січні-червні 2016 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2859,1 млн дол. США та вилучено 330,1 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), у січні-червні 2015 року – 1042,4 млн дол. США та 351,3 млн дол. США відповідно [11; 12].

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 01.07.2016 року становив 44790,7 млн дол. США (рис. 2). Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. На підприємствах промисловості зосереджено 29,6% загального обсягу прямих інвестицій в Україну, в установах фінансової та страхової діяльності – 29,4%.

Джерело: [11; 12].

Рис. 2. Обсяг прямих інвестицій, млрд. доларів США

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,5% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11091,7 млн дол. США, Нідерланди – 5769,0 млн дол. США, Німеччина – 5447,4 млн дол. США, Російська Федерація – 4740,4 млн дол. США, Австрія – 2629,8 млн дол. США, Велика Британія – 1969,0 млн дол. США, Віргінські Острови (Брит.) – 1719,5 млн дол. США, Франція – 1526,0 млн дол. США, Швейцарія – 1476,5 млн дол. США та Італія – 964,9 млн дол. США.

До десяти регіонів: Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей та до м. Київ надійшло найбільше всього інвестицій – 94,1% всіх залучених прямих іноземних інвестицій. Таке спрямування прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку.

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у січні-червні 2016 р. складають 119,8 млрд грн [12]. Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами залучення капітальних інвестицій, у січні-червні 2016 р. залишаються: промисловість – 33,4%, будівництво – 13,7%, сільське, лісове та рибне господарство – 14,5%, інформація та телекомунікації – 4,8%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 10,0%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 6,8%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 2,3%.

Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні. У рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass за 2015 рік, опублікованому компанією BDO, Україна за рік піднялася на 20 позицій. Україна в рейтингу розташовується на 89 місці і входить до переліку країн, що показали найкраще зростання за рік, нарівні з Білоруссю і Латвією. У 2014 р. наша країна займала 109 місце. У рейтингу легкості ведення бізнесу, що його укладає Світовий банк, Україна посіла 83 місце і покращила свої позиції на 4 пункти порівняно з минулим роком.

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Ряд позитивних кроків у цьому напрямі вже здійснено, а саме:

1. На сьогодні в Україні створене правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

Також, здійснюються кроки, що сприятимуть стабільному розвитку економіки України та активізації інвестиційної діяльності, а саме, здійснюється робота за наступними напрямками захисту прав інвесторів та розвитку державно-приватного партнерства, а саме: створено більш ефективні механізми для співробітництва між державою і територіальними громадами та приватними партнерами в рамках державно-приватного партнерства, впроваджено міжнародну практику підготовки проектів державно-приватного партнерства в частині визначення механізмів справедливого розподілу ризиків між державним та приватним партнерами тощо.

Інвестиційний процес володіє всіма ознаками системи: у ній завжди присутній суб'єкт (інвестор); об'єкт (об'єкт інвестицій); зв'язок між ними (інвестування з метою отримання інвестиційного доходу); середовище, в якому вони існують (інвестиційне середовище) [7]. При цьому зв'язок виступає системоутворюючим чинником, оскільки об'єднує решту всіх елементів в одне ціле.

Таким чином, слід зазначити, що особливим учасником інвестиційних процесів виступає держава. Вона на цьому терені виконує дві найважливіші функції в національній економіці. Перша функція держави – це функція арбітра, що задає «правила гри» і контролює (або не контролюючого) їх виконання. Друга, не менш важлива роль держави в інвестиційних процесах – це її участь як інвестора, тобто фактично гравця. Визначення напрямів інвестиційної політики держави здійснюється шляхом оцінювання інвестиційної привабливості видів економічної діяльності [5]. В українських умовах інституційними пріоритетами держави як суб'єкта інвестиційних процесів можуть бути: традиційний кредит довіри населення державі в порівнянні з приватними інвесторами, у тому числі і іноземними; володіння державою свідомо більшою інформацією про пріоритети макроекономічного розвитку національної економіки в порівнянні з рядовими інвесторами; можливості держави привертати для інвестицій державні кошти; здатність держави до прямого і непрямого впливу на інвестиційну діяльність всіх суб'єктів інвестиційних процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інвестиції – це запорука зростання економічного розвитку будь-якої країни, тому заходи щодо активізації інвестиційних процесів, які є найголовнішою складовою національної економіки, повинні проводитися на всіх рівнях суспільного життя. Тільки узгоджені та взаємодоповнюючі дії зможуть привести до підвищення рівня активності інвестиційної діяльності нашої держави. Визначальним чинником у забезпеченні ефективного здійснення інвестиційної діяльності в державі є: забезпечення справедливого судочинства в Україні; реалізація права власності шляхом забезпечення реєстрації майнових прав; спрощення роботи банківської системи України в частині отримання інвестором інвестиційної винагороди.

Усвідомлення нагальності і важливості зазначених питань, а також визначення перспективних напрямків й об'єктів інвестування, які відповідали б державним інтересам і буде сприятимуть досягненню економічної стабілізації та розвитку України.

References

Література

1. Borshch, L.M. (2002). Investytsii v Ukraini: stan, problemy i perspektyvy [Investments in Ukraine: state, problems and prospects]. Kyiv: Znannia, KOO. 318 p. [in Ukrainian].
2. Haidutskyi, A.P. (2004). Metodolohichni aspekty investytsiinoi pryvablyvosti ekonomiky [Methodological aspects of the investment attractiveness of the economy]. Rehionalna ekonomika – Regional economy, 4: 81–86 [in Ukrainian].
3. Heseleva, N.V., Redko, M.V. (2013). Vyznachennia napriamiv investytsiinoi polityky derzhavy shliakhom otsiniuvannia investytsiinoi pryvablyvosti vydiv ekonomichnoi diialnosti [Determination of directions of investment policy of the state by estimating the investment attractiveness of economic activities]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn
11. Борщ Л.М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Борщ Л.М. – К.: Знання, КОО, 2002. – 318 с.
12. Гайдуцький А.П. Методологічні аспекти інвестиційної привабливості економіки / А.П. Гайдуцький // Регіональна економіка – Regional economy. – 2004. – № 4. – С. 81–86.
13. Геселева Н.В. Визначення напрямів інвестиційної політики держави шляхом оцінювання інвестиційної привабливості видів економічної діяльності / Н.В. Геселева, М.В. Редько // Формування ринкових відносин в Україні (Київ) – Formation

- v Ukraini (Kyiv) – Formation of market relations in Ukraine, 10(149): 68–72 [in Ukrainian].
4. Heseleva, N.V. (2008). Innovatsiini investytsii – osnova formuvannia novykh tekhnolohichnykh ukkladiv [Innovative investments are the basis for the formation of new technological developments]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu tekhnolohii ta dizainu – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design*, 5(43): 122–127 [in Ukrainian].
5. Hubsnyi, B.V. (1998). Investytsiini protsesy v hlobalnomu seredovyschi [Investment processes in the global environment]. Kyiv: Naukova dumka. 391 p. [in Ukrainian].
6. Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy [About investment activity: Law of Ukraine], 18 September, 1991 No 1560-XII. Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy – The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. *Zakonodavstvo Ukrainy – Legislation of Ukraine*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> [in Ukrainian].
7. Levchynskiy, D.L. (2011). Sut ta ekonomichna pryroda investytsii i investytsiinoho protsesu [The essence and economic nature of investment and investment process]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky – Mechanism of regulation of the economy*, 2: 131–139 [in Ukrainian].
8. Martynenko, V.F. (2003). Pryroda investytsiinoho protsesu v transformatsiinii ekonomitsi [The nature of the investment process in the transformational economy]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia – Bulletin of the National Academy of Public Administration*, 3: 234–241 [in Ukrainian].
9. Moskal, I.I. (2013). Investytsiinyi protses v Ukraini yak vyznachalny chynnyk ekonomichnoho rozvytku [Investment process in Ukraine as a determinant of economic development]. *Nauka y ekonomika – Science and Economics*, 4(2): 299–303 [in Ukrainian].
10. Muzychenko, A.S. (2005). Investytsiina diialnist v Ukraini: navch. posibnyk dlia stud. vyshchych navch. zakl. [Investment activity in Ukraine: manual]. Kyiv: Kondor. 406 p. [in Ukrainian].
11. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
12. Ofitsiinyi sait Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Official site of the Ministry of market relations in Ukraine]. – 2013. – № 10(149). – С. 68–72.
14. Геселева Н.В. Інноваційні інвестиції – основа формування нових технологічних укладів / Н.В. Геселева // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. – 2008. – № 5(43). – С. 122–127.
15. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі / Б.В. Губський. – К.: Наукова думка, 1998. – 391 с.
16. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII: [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
17. Левчинський Д.Л. Суть та економічна природа інвестицій і інвестиційного процесу / Д.Л. Левчинський // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 2. – С. 131–139.
18. Мартиненко В.Ф. Природа інвестиційного процесу в трансформаційній економіці / В.Ф. Мартиненко // Вісник Національної академії державного управління. – 2003. – № 3. – С. 234–241.
19. Москаль І.І. Інвестиційний процес в Україні як визначальний чинник економічного розвитку / І.І. Москаль // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 4(2). – С. 299–303.
20. Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / А.С. Музиченко. – К.: Кондор, 2005. – 406 с.
21. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
22. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі

- of Economic Development and Trade of Ukraine]. Retrieved from: www.me.gov.ua [in Ukrainian].
13. Papp, V.V., Boshota, N.V. (2013). Rol investytsiinykh protsesiv u sotsialno-ekonomichnomu rozvytku krainy [The role of investment processes in the socio-economic development of the country]. Retrieved from: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/16.pdf> [in Ukrainian].
14. Peresada, A.A. (2002). Upravlinnia investytsiinym protsesom [Investment process management]. Kyiv: Libra. 472 p. [in Ukrainian].
15. Fedorenko, V.H. (2002). Investoznavstvo: pidruchnyk [Investing: a textbook]. 2nd ed. Kyiv: MAUP. 408 p. [in Ukrainian].
- України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.me.gov.ua.
23. Папп В.В. Роль інвестиційних процесів у соціально-економічному розвитку країни: [Електронний ресурс] / В.В. Папп, Н.В. Бошота – Режим доступу: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/16.pdf>.
24. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом / А.А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 472 с.
25. Федоренко В.Г. Інвестознавство: підручник / В.Г. Федоренко. – 2-е вид. – К.: МАУП, 2002. – 408 с.

УДК 658.15:330.341

Ірина М. Гончаренко

Київський національний університет технологій та дизайну

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПРОЦЕСУ ТОВАРНОЇ ІННОВАЦІЇ В ПІДПРИЄМНИЦТВІ

У статті викладено результати досліджень у сфері розвитку процесу товарної інновації в підприємстві. Визначено основні вектори розвитку даного процесу, що дозволять створити умови підтримки партнерства між суб'єктами товарної інновації та підвищити ефективність комунікацій між ними. В подальшому це гарантуватиме належний рівень конкурентоспроможності у підприємстві.

Ключові слова: інноваційно активні підприємства, інноваційний процес, товарні інновації, нематеріальні активи, товарно-інноваційні розробки, інновації, підприємство.

Ірина Н. Гончаренко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ВЕКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПРОЦЕССА ТОВАРНОЙ ИННОВАЦИИ
В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ**

В статье изложены результаты исследований в сфере развития процесса товарной инноваций в предпринимательстве. Определены основные векторы развития данного процесса, которые позволят создать условия для поддержки партнерства между субъектами товарной инновации, а также повысят эффективность коммуникаций между ними и гарантировать надлежащий уровень конкурентоспособности в предпринимательстве.

Ключевые слова: инновационно активные предприятия, инновационный процесс, товарные инновации, нематериальные активы, товарно-инновационные разработки, инновации, предпринимательство.

Iryna M. Goncharenko

Kyiv National University of Technologies and Design

**DEVELOPMENT VECTORS FOR THE PROCESS OF PRODUCT
INNOVATION IN ENTREPRENEURSHIP**

The article presents the results of the research concerning the development of product innovation process in entrepreneurial context. Key vectors in the course of this process are determined, they enable the creation of proper conditions for supporting the partnership among the subjects of product innovation. This would also allow increasing the efficiency of their communication so that to guarantee the appropriate level of competitiveness in the entrepreneurship sector.

Keywords: innovatively active enterprises; innovation process; product innovations; intangible assets; development of a product innovation; innovations; entrepreneurship.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Інноваційний процес – це системний процес, що перебуває в діалектичній єдності з процесами повсякденної виробничої діяльності підприємства і є зв'язком з налагодженою діючою системою виробництва та збуту продукції. Водночас він відкриває частково або абсолютно нові особливості виробничих та соціальних відносин, зміни в яких суттєво впливають на ефективність господарського механізму. Він є єдиним процесом, який поєднує науку, техніку, бізнес та управління, тобто завдяки йому відбувається перетворення наукових знань у фізичну реальність, здатну якісно змінити суспільство.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Різні аспекти формування і розвитку процесу товарної інновації в підприємстві досліджували закордонні та українські дослідники-фахівці А.А. Динкін та Н.І. Іванова, С.М. Ілляшенко, З.О. Коваль, О.М. Ляшенко, Д.В. Райко, А.Ю. Яковлева та багато інших.

Невирішені частини дослідження. Об'єктивною необхідністю процесу товарної інновації є визнання прав на об'єкти інтелектуальної власності, до яких відносять не самі новинки, а права на їх використання протягом певного часу. У нашій сучасній господарській практиці особливості процесу товарної інновації враховуються вкрай недостатньо, що й знижує інноваційну культуру. Важко долати міжгалузеві бар'єри, причинами яких є антиінноваційна практика, інерційність виробництва, надмірна концентрація й монополізм, вузька предметна спеціалізація і слабка диверсифікованість.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування векторів розвитку процесу товарної інновації.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Становлення інноваційних міжсуб'єктних відносин потрібно розглядати через призму сучасної філософії підприємництва – створювати нове, необхідне споживачу. Вона віддзеркалює нові суспільні потреби й стан ринку, до якого необхідно прийти через переосмислення існуючих відносин у сфері застосування інтелектуальних продуктів.

Аналіз процесу товарної інновації як необхідної умови забезпечення переваг підприємства дає підстави обґрунтувати наступне.

Лінійно-послідовна модель інноваційного процесу дедалі менше гарантує забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності підприємства через: тривалість передачі розробок; жорсткість організації інноваційної діяльності та поставленої мети; обмеженість бачення, вузькість отриманих результатів; складність їх поширення.

Процес товарної інновації – це єдність створення (або отримання від інших суб'єктів) та комерціалізація товаро-інноваційних розробок із метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Комерціалізація ідей, розробок нових чи вдосконалених товарів є елементом трансферу, за якого підприємство-замовник виплачує винагороду власникові (який може і не бути розробником) нової розробки товару у формі та розмірах, визначених на основі договору.

В Україні з поглибленням ринкових засад у регулюванні відносин у сфері наукової діяльності та з визнанням продуктів інтелектуальної діяльності товаром починає формуватися ринок товаро-інноваційних розробок. Це створило умови до утворення ринково-комунікаційної моделі товарної інновації здатної забезпечити конкурентоспроможність промислових підприємств на внутрішніх і зовнішніх ринках [1].

Необхідною умовою забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є здійснення товарної інновації за ринково-комунікаційною моделлю, яка піддається «суб'єктному» програмуванню, точному адресуванню товаро-інноваційних розробок і застосуванню сучасних маркетингових методів.

Розгляд товарної інновації через призму зв'язків між суб'єктами інноваційного процесу дає змогу здійснити крок у сходженні від абстрактної до конкретної її характеристики та визначити належну роль у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства.

Явище товарної інновації завжди передбачає єдність об'єктів та суб'єктів, тому й поєднання об'єктного та суб'єктного підходів до його характеристики. Якщо об'єктний підхід у цій єдності акцентує увагу на інноваційній розробці, її техніко-економічних, технологічних, організаційних аспектах, то суб'єктний, не ігноруючи єдності, повинен

фокусувати увагу дослідника на тому комплексі економічних, організаційних, правових та інших відносин, який виникає між учасниками процесу товарної інновації [4].

Варто підкреслити, що до останніх років як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній науці домінував об'єктний підхід. За останні роки зміни у параметрах та умовах конкуренції, поглиблення процесів глобалізації, розвиток віртуальних аспектів товаро-комерціалізаційних зв'язків і, взагалі, становлення нової економіки актуалізували саме суб'єктний аспект проблеми товарної інновації. Гострішими стали питання інноваційних комунікацій. Відбувається перехід від лінійної до ринково-комунікаційної моделі інноваційного процесу здатної підвищити конкурентоспроможність промислових підприємств на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Реалізація суб'єктного підходу потребує, перш за все чіткої класифікації учасників процесу товарної інновації. Зокрема, суб'єкта-розробника пропонується назвати креейтером товарної інновації. Суб'єкта, що вперше застосовує новинку, матеріалізуючи ідею креейтера, передає, постачає товарну новинку фірмам-імітаторам, пропонуємо назвати провайдером товарної інновації.

Імітатором товарної інновації варто назвати суб'єкта, що наслідує провайдера і поширює ідею креейтера завдяки масовому виробництву. Назва «імітатор» закріпилася в науковому обороті, але її інтерпретація не бездоганна. Основний недолік полягає у тому, що даний термін трактують зазвичай таким чином, що він не дозволяє розмежовувати того, хто справді, лише імітує товарну новинку (імітатор) і хто вперше її впроваджує. Дане розмежування має суттєве значення, тому що фірма-провайдер, на відміну від імітатора, завдяки своїм піонерним діям, змушена долати всі перешкоди інвестиційного ризику, тому гідна, отримати особливу форму надлишкового над нормальним прибутку, який ми пропонуємо назвати інноваційною рентою. Коли продукування товарної новинки завдяки зусиллям імітатора стає масовим і територіально експансованим, лінія попиту на графіку ринкової рівноваги товаро-інноваційної розробки зрушується, наближаючись до горизонталі, кут її нахилу збільшується, коефіцієнт заміненості цього товару різко зростає, виробники втрачуть риси монополіста, а інноваційна рента просто зникне. Саме на цій підставі вважаємо за необхідне у класифікації суб'єктів товарної інновації виділяти як провайдерів, так й імітаторів товарної новинки [5].

Звичайно, провайдер товарної новинки може виконувати і функції імітатора, але в цьому випадку в одній особі будуть представлені два різні суб'єкти товаро-інноваційного процесу. Окремими суб'єктами інноваційної діяльності є також інвестор і споживач товарної інновації, якими може бути й держава.

Відомо, що необхідною складовою процесу товарної інновації є трансферт новинок у виробництво. Трансферт – це інформаційний процес, форма й швидкість якого, залежать, головним чином, від потужності комунікаційних каналів між суб'єктами товарної інновації. За умов глобалізації світової економіки роль технологічного трансферу значно актуалізується [4].

У країнах із розвинутою ринковою економікою інноваційні процеси мають характер партнерства та кооперації, коли одна зі сторін є організатором інновацій, а функції щодо створення та просування товарної новинки розподіляють між іншими суб'єктами інноваційного процесу.

Однією з головних умов існування системи інноваційних комунікацій є формування ринку інтелектуальної продукції, який має обслуговувати товарообіг і бути привідним механізмом, що дасть змогу здійснити управління процесом товарної інновації та цілеспрямовано впливати на його суб'єктів. Поступове визнання інтелектуальної продукції товаром, правова та економічна ідентифікації новинок у процесі включення їх в економічний

оборот дозволить створити найголовніші інноваційні комунікації, які забезпечать просування знань у виробництво і значно підвищать конкурентоспроможність промислових підприємств.

Особливістю ринку інтелектуальної продукції є те, що для нього не прийнятна система штучного чи непрямого цінового регулювання. Регламентовані ціни на товарні новинки (коефіцієнти дольової участі, ставки роялті та ін.) можуть штучно сформувати таку структуру інноваційної пропозиції, яка не відображатиме об'єктивну необхідність у них. Іншими словами, втручання у механізм ринку товарних новинок через штучний вплив на обсяг пропозиції змістить точку ринкової рівноваги. Тому виникає необхідність у побудові такої комунікаційної системи, в якій ціни на новинки завжди б віддзеркалювали їх об'єктивну цінність, а ринкова рівновага досягалася б лише шляхом природних, а не штучних змін у характері та масштабі інноваційної пропозиції.

Ринок новинок повинен розвиватися як ринок замовлень. Це принципово змінить саму систему відносин між продавцями й покупцями та перетворить її на систему інноваційних комунікацій, завдяки якій знизяться ризики і створяться специфічні товари із тривалим циклом виробництва під гарантії замовника. Сама природа ринку новинок, де інтелектуальний товар, спрямований на конкретного покупця, дасть змогу побудувати інноваційні комунікації, головним принципом яких, було б високоякісне виконання фірмами-к্রেєйтерами замовлень, що надходять від провайдерів товарної інновації.

У процесі товарної інновації комунікаційні зв'язки мають вигляд розгалуженої системи відносин, тому що в ньому бере участь велика кількість господарюючих суб'єктів: креєйтери, провайдери, імітатори, інвестори та держава [7].

Аналізуючи функції кожного суб'єкта системи інноваційних комунікацій, можна дійти до наступних висновків. По-перше, кінцевим продуктом діяльності креєйтера є товарні новинки, що формують інноваційну пропозицію на ринку інтелектуальної продукції. Креєйтери здійснюють прикладні дослідження, дослідно-конструкторські роботи, демонструють розробки нових товарів на власній дослідній базі або на виробничих потужностях потенційного споживача, учасника ринку новинок та ін. Склад суб'єктів, які формують інноваційну пропозицію, – неоднорідний. У результаті конкуренції між креєйтерами постійно будуть розвиватися якісно нові комунікації (субпідряд, кооперація, партнерство), які ґрунтуватимуться на науковому та комерційному інтересі.

По-друге, фірмами-провайдерами товарної інновації є, як уже було відзначено, підприємства або фірми будь-якої форми власності, які займаються впровадженням новинок у виробництво незалежно від того, хто був їх автором – працівники даної організації чи зовнішні агенти (банки, представники органів влади, науково-дослідні організації, інші підприємства та ін.). Найчастіше провайдер виступає в ролі замовника товарної інновації, як майбутній власник і користувач результатів нововведення, оскільки він є суб'єктом, де вперше реалізується новинка, тобто організаційною структурою, що перебуває в центрі процесу товарної інновації. Але в багатьох випадках замовником може виступити інвестор.

По-третє, функцією фірми-імітатора є розповсюдження отриманої від провайдера інноваційної розробки, її територіальна експансія. Якщо фірма-провайдер – піонер у продукуванні й тиражуванні розробки креєйтера, тому вимушена долати всі інвестиційні ризики, то фірма-імітатор – послідовник провайдера. Вона рухається протореним шляхом, забезпечуючи ринок масовим виробництвом уже випробуваної й визнаної споживачем товарної новинки.

По-четверте, інвестор є одним із суб'єктів товарної інновації, який вкладає власні, залучені або позичені кошти у вигляді цільових реальних інвестицій. У процесі товарної інновації вони можуть виступати не тільки в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а й здатні заміщувати будь-якого іншого учасника даного процесу. Інвестори можуть,

наприклад, виступати в ролі замовника інновацій, або іншими словами – бути провайдерами товарної інновації. Головною особливістю інвестора як суб'єкта товарної інновації є його універсальність, яка дає йому змогу брати активну участь на ринку новинок у ролі як покупця, так і продавця. Серед спеціалізованих інвестиційних інституцій можна виділити інвестиційні банки і компанії, інвестиційні фонди, страхові компанії та державу [7].

Варто зауважити що суб'єктом інноваційних комунікацій може бути і держава. Вона здатна виступити безпосередньо як інвестор при реалізації пріоритетних інноваційних проектів. Залежно від бюджетних можливостей і значимості конкретних товарних інновацій для економіки в цілому держава може включатися в систему інноваційних комунікацій як замовник креєйтерських перспективних і фундаментальних розробок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Наведений підхід до вивчення товарної інновації, як необхідної умови забезпечення конкурентоспроможності підприємств, вимагає усвідомлення багатоваріантності її розв'язку, тобто віртуалізації даного процесу. Адже наукова ідея в процесі розвитку трансформується у множину можливих об'єктів-новинок не тільки за рахунок обмеженого саморозвитку, а й у результаті приросту нової інформації, яку отримують завдяки існуванню інноваційних зв'язків між суб'єктами, що оперують у цьому просторі. Лише досконале вивчення та оцінка всіх можливих зв'язків в інноваційному просторі, дасть змогу знайти єдиний стратегічний вектор у складному лабіринті господарських зв'язків, яку ми називаємо інноваційною комунікацією.

Досвід створення конкретної товарної інновації підказує, що сутність її не можна задавати як об'єкт, тобто прямий опис того, що таке інновація, а необхідно окреслити категоріальний простір, в якому вона може бути усвідомлена. Кожна координата такого простору вказує на підходи й методи опису комунікації. Таким чином, комунікації, описані в нашому категоріальному просторі, – це не стільки лінії зв'язку в інноваційному процесі, скільки сутність комунікації або взаємозв'язок підходів і методів, які можна застосовувати при аналізі ефективності комунікації, яка забезпечується результативністю кожного її етапу, швидкістю переходу від попереднього етапу до наступного. Від взаємодії учасників товарної інновації залежать динаміка, результати створення й реалізація нововведень, що гарантують конкурентоспроможність підприємств на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Аналіз явища товарної інновації через призму відносин між її суб'єктами як необхідної умови забезпечення конкурентоспроможності підприємства дає змогу зробити такі висновки.

Товарна інновація як явище передбачає поєднання об'єктного та суб'єктного підходів до її характеристики. Актуалізація суб'єктного аспекту проблеми товарної інновації викликана змінами у параметрах та умовах конкуренції за останні роки, поглибленням процесів глобалізації, розвитком віртуальних аспектів товаро-комерціалізаційних зв'язків і, становленням «нової економіки».

Найповніша комунікація суб'єктів товарної інновації виникає там, де учасники інновації вступають у ринкові відносини та обмінюються інформацією щодо предмета й об'єкта нововведення, а також поділяють майбутній результат і зазнають ризиків, пов'язаних із ним, тобто на етапах активації та освоєння. З'ясовано, що найтривалішими комунікаціями у процесі товарної інновації є відносини між інвестором та провайдером. Інвестор може бути партнером провайдера на п'яти основних стадіях процесу товарної інновації. Створення умов для підтримки партнерства між цими суб'єктами товарної інновації підвищить ефективність комунікацій, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності промислових підприємств на вітчизняних та світових ринках.

References

1. Koval, Z.O. (2011). Otsiniuvannia efektyvnosti vartisno-orientovanoho upravlinnia pidpriemstvom v ekosystemi innovatsii [Estimation of efficiency of the value-oriented enterprise management in the ecosystem of innovations]. nbuv.gov.ua. Retrieved from: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2011_714/53.pdf [in Ukrainian].
2. Krauzova, E. Andrei Vvedenskii, RVK: razvitie ekosistemy innovatsii tormozit "emotcionalnost" igrokov na venchurnom rynke [Andrey Vvedenskiy, RVC: development of the innovation ecosystem hinders the "emotionality" of players in the venture market]. computerra.ru. Retrieved from: <http://www.computerra.ru/69653/andrey-vvedenskiy-rvk-razvitie-ekosistemyi-innovatsiy-tormozit-emotsionalnost-igrokov-na-venchurnom-ryinke> [in Russian].
3. Liashenko, O.M. (2010). Yevropeiska model valoryzatsii innovatsii [European model of valorisation of innovations]. Mizhnarodne naukovotekhnichne spivrobitnytstvo: pryntsy, mekhanizmy, efektyvnist: Materialy VI (XVIII) Vseukr. nauk.-prakt. konf., Kyiv, 11–12 bereznia 2010 r.: Tezy dopovidei [International scientific and technical cooperation: principles, mechanisms, efficiency: Abstracts of reports]. Eds. V.H. Herasymchuk et al. Kyiv: NTUU «KPI». P. 75 [in Ukrainian].
4. Iliashenko, S.M. (esd.) (2008). Marketynh innovatsii i innovatsii v marketynhu: Monohrafiia [Marketing of innovations and innovations in marketing: Monograph]. Sumy: Universytetska knyha. 615 p. [in Ukrainian].
5. Raiko, D.V. (2003). Ekonomichna otsinka spozhyvatskoi pryvablyvosti innovatsiinykh tovariv: Avtoref. dysertatsii [Economic estimation of consumer attractiveness of innovative goods: Abstract of dissertation]. Kharkiv: NTU «KhPI». 19 p. [in Ukrainian].
6. Rodzhers Everett, M. (2009). Dyfuziia innovatsii [Diffusion of Innovations]. Translation from English V. Starka. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy. 591 p. [in Ukrainian].
7. Shmyrgin, V.M. (2008). Potrebnosti i ikh vliianie na ekonomiku: Monografiia [Needs and their impact on the economy: Monograph]. Odesa. 119 p. [in Russian].
8. Dediu, I.I. (1990). Ekologicheskii entsiklopedicheskii slovar [Ecological encyclopedic dictionary]. Preamble V.D. Fedorov. KishinevHome

Література

1. Коваль З.О. Оцінювання ефективності вартісно-орієнтованого управління підприємством в екосистемі інновацій [Електронний ресурс] / З.О. Коваль. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2011_714/53.pdf.
2. Краузова Е. Андрей Введенский, РВК: развитие экосистемы инноваций тормозит «эмоциональность» игроков на венчурном рынке [Электронный ресурс] / Е. Краузова. – Режим доступа: <http://www.computerra.ru/69653/andrey-vvedenskiy-rvk-razvitie-ekosistemyi-innovatsiy-tormozit-emotsionalnost-igrokov-na-venchurnom-ryinke>.
3. Ляшенко О.М. Європейська модель валоризації інновацій // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: Матеріали VI (XVIII) Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 11–12 березня 2010 р.: Тези доповідей / Редкол.: В.Г. Герасимчук (відпов. ред.) та ін. – К.: НТУУ «КПІ», 2010. – С. 75.
4. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: Монографія / За ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми: Університетська книга, 2008. – 615 с.
5. Райко Д.В. Економічна оцінка споживачької привабливості інноваційних товарів: Автореф. дис. ... канд. екон. наук / Д.В. Райко; НТУ «ХПІ». – Харків, 2003. – 19 с.
6. Роджерс Еверетт М. Дифузія інновацій / М. Роджерс Еверетт; Пер. з англ. В. Старка. – К.: Києво-Могилянська академія, 2009. – 591 с.
7. Шмыргин В.М. Потребности и их влияние на экономику: Монография / В.М. Шмыргин. – Одесса, 2008. – 119 с.
8. Дедю И.И. Экологический энциклопедический словарь / И.И. Дедю; Предисл. В.Д. Федорова. –

-
- Edition, Moldavian Soviet Encyclopedia. 406 p. [in Russian].
9. Mochernyi, S.V. et al. (eds.) (2000). *Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh* [Economic Encyclopedia: In 3 vols.]. Kyiv: Akademiia; Ternopil: Academy of National Economy. Vol. 1. 863 p. [in Ukrainian].
10. Dynkin, A.A., Ivanova, N.I. (eds.) (2004). *Innovatcionnaia ekonomika* [Innovative economy]. 2nd ed. 352 p. [in Russian].
- Кишинев: Гл. ред. Молд. сов. энцикл., 1990. – 406 с.
9. Економічна енциклопедія: У трьох томах / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. дім «Академія»; Тернопіль: Академія народного господарства, 2000. – Т. 1. – 863 с.
10. Инновационная экономика / Под ред. А.А. Дынкина, Н.И. Ивановой. – 2-е изд. – М.: Наука, 2004. – 352 с.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Київський національний університет технології та дизайну видає з 1999 року періодичний науковий економічний журнал «Вісник КНУТД», серія «Економічні науки».

Журнал визнаний ВАК України фаховим з економічних наук. З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, економіці, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку економіки в ринкових умовах. Активна участь в наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків економічних наук, посиленню впливу економіки на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних та інших проблем розвитку суспільства, входженню України в міжнародні економічні союзи.

Журнал є дуже цікавим для науковців, аспірантів, студентів, фахівців національного господарства, державних службовців.

Рубрики журналу «Вісник КНУТД», серія «Економічні науки»:

- **ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**
- **МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ**
- **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ**
- **ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА**

Періодичність видання – 6 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації – українською, російською і англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування з боку членів редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою Київського національного університету технології та дизайну до друку.

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 252
тел./факс: +38 (044) 256-29-86

**Інформаційна довідка
ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ
«Вісник Київського національного університету технологій та дизайну»
серія «Економічні науки»**

Редакційна колегія журналу «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну» приймає до розгляду наукові статті авторів за матеріалами досліджень і науково-технічних розробок. Подані статті розглядаються редакційною колегією журналу «Вісник КНУТД» і після отримання позитивної рецензії приймаються до публікації.

ПРАВИЛА ПОДАННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ

Для публікації автори подають в редакцію журналу:

1. **Рукопис статті** з анотаціями російською та англійською мовами, які розміщуються після тексту статті (роздрукований з електронного варіанта статті (файлу), підписаний авторами, в **2 (двох) примірниках**). Один примірник передається для редакторської роботи та рецензування.

2. **Електронний варіант статті** з анотаціями російською та англійською мовами, які розміщуються після тексту статті (файл на CD- або CD-RW-дисках). Файл статті повинен мати таку назву (англ. мовою): П.І.Б. (автора статті англ. мовою) Stat. **Наприклад: Karpenko Stat**

3. **Електронний файл та роздрукований варіант інформації про автора** (-ів) подається українською, російською та англійською мовами. Фото авторів обов'язкове, розмір 3x4, формат файлу jpg. Файл інформації повинен мати таку назву (англ. мовою): П.І.Б. (автора статті англ. мовою) Inform_engl. **Наприклад: Karpenko Inform_engl**.

Алгоритм оформлення авторських даних такий:

Алгоритм оформлення авторських даних:

	Англійською мовою	Українською мовою	Російською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові			
Науковий ступінь			
Учене звання			
Посада			
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)			
ID (у системі наукової ідентифікації)			
ORCID (http://orcid.org/)			
ResearcherID (http://www.researcherid.com)			
Адреса надсилання видання			
Телефон			
Електронна адреса			
Фото авторів			

4. **Рецензія** на статтю, підписана доктором наук за напрямом наукової діяльності (підпис рецензента повинен бути засвідчений установою).

5. **Оригінал платіжного документу**, який засвідчує оплату за публікацію. **Оплата здійснюється після рецензування та прийняття статті до друку.**

6. **Договір** з підписами авторів про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до інших видань.

7. **Заява на друк.**

Вимоги до структури та оформлення матеріалів:

– прізвище, ім'я та по-батькові автора (співавторів) – повністю, без скорочень, вчене звання, вчена ступінь, точна назва посади та місця роботи (повна назва кафедри або іншого структурного підрозділу, без абревіатур), робоча та домашня поштові адреси з індексами, електронна адреса (дуже бажано особиста, а не кафедральна), робочій, домашній та мобільний номери телефонів, основні наукові інтереси (найчастіше – тематика дисертаційного дослідження);

– анотація трьома мовами (укр., рос., англ.); ключові слова – теж трьома мовами, 5-6 позицій;

– структура тексту статті: **постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх публікацій по проблемі; невирішені частини дослідження, мета дослідження, виклад основних результатів та їх обґрунтування; висновки та перспективи подальших досліджень;**

– всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом;

– всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;

– всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;

– посилання на підручники та науково-популярну літературу є небажаними;

– посилання на власні публікації є не бажаними і допускаються лише в разі нагальної потреби;

– якщо в огляді літератури або далі по тексту Ви посилаєтесь на прізвище вченого – його публікація має бути у загальному списку літератури після статті;

– вторинне цитування не дозволяється! Якщо Ви цитуєте Адама Сміта – то посилання має бути саме на Сміта, а не на автора, який читав Сміта;

– інтервал – 1,15; шрифт – 12 пт. Поля – по 2 см з кожного боку. Лише Microsoft Word, doc, docx. Шрифт – TimesNewRoman. Всі нетекстові об'єкти мають бути побудовані із застосування засобів Microsoft Word (MicrosoftExcelChart, MicrosoftEquationтощо). При побудові графіків майте на увазі, що журнал є чорно-білим;

– у формулах – лише найрозповсюдженіші символи із стандартного набору;

– таблиці мають бути пронумеровані, кожна повинна мати назву;

– всі малюнки та графіки мають бути пронумеровані та мати назву;

– список джерел – не менше 10 позицій, мовами оригіналу, оформляється згідно з ДСТУ 8302:2015. У тексті рукопису посилання на літературу ставляться в квадратні дужки.

Окремо подається **References** списку літератури оформленого за вимогами:

транслітерація с укр – <http://www.slovnkyk.ua/services/translit.php>;

транслітерація с рус – <http://www.fotosav.ru/services/transliteration.aspx>.

Структура реферату англійською мовою (до 250 слів), що складаються з наступних розділів:

Вступ і мета дослідження: слід чітко описати логічне обґрунтування для проведення дослідження, виходячи з попередніх робіт по відношенню до досліджуваної. Цей розділ повинен закінчуватися твердженням конкретного питання, що вирішується або висунутою гіпотезою.

Далі слід вказати мету дослідження.

Методи дослідження: слід перерахувати використовувані методи, не вдаючись у великі методичні подробиці і позначити найбільш важливі результати.

Результати: слід перерахувати основні результати без вступу. У дужках слід додавати тільки основні статистичні дані. Не потрібно приводити **висновки**.

Висновки: необхідно надати ключові висновки якомога чіткіше. Можна включати короткий, більш загальне тлумачення результатів та/або конкретні рекомендації для подальших досліджень.

Редакція лишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи при тому головні висновки та авторську стилістику.

**СТАТТІ, ОФОРМЛЕНІ БЕЗ ДОТРИМАННЯ ЗАЗНАЧЕНИХ ВИМОГ,
РОЗГЛЯДАТИСЯ НЕ БУДУТЬ!**

Остаточний висновок щодо публікації схвалює редакційна колегія журналу та повідомляє автора (-ів) телефонним дзвінком або повідомленням по електронній пошті.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 01011, м. Київ-11, вул. Немировича-Данченка, 2,
корп. №1, кім. 1-0252, (044) 256-29-86

Електронна адреса редакції: vistnuk@knutd.edu.ua.

Статті приймаються на поштову скриньку: econ-vistnyk@knutd.edu.ua.

Банківські реквізити журналу «Вісник КНУТД» для перерахування оплати за публікацію наукової статті (вартість 1 стор. формату А4 коштує 45 грн):

Одержувач: Київський національний університет технологій та дизайну

Код ЄДРПОУ отримувача: 02070890

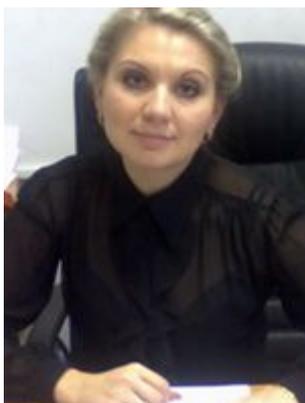
Банк отримувача: ДКСУ у м. Києва

Код банку отримувача: 820172

Розрахунковий рахунок: 31259228203551

Призначення платежу: П.І.Б. (автора (-ів) публікації) – за публікацію у журналі «Вісник КНУТД» Серія Економічні науки

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ганущак-Єфіменко Людмила Михайлівна

доктор економічних наук, професор, декан факультету підприємництва та права Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0002-4458-2984>

Researcher ID: Q-2309-2016

E-mail: glm5@ukr.net

Герасимчук Наталія Андріївна

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва і бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0002-3931-5320>

Researcher ID: P-9826-2016

E-mail: 90999nag@gmail.com

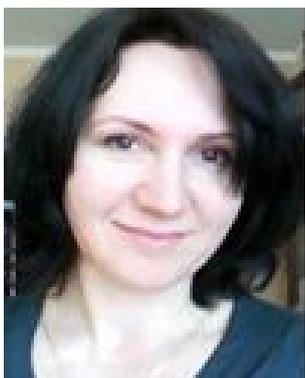

Геселева Наталія Валеріївна

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0001-9188-9738>

E-mail: gesnata@ukr.net

Гончаренко Ірина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0002-5033-9833>

Researcher ID: Q-6115-2016

E-mail: ig75dv@gmail.com

Єршова Олена Олександрівна

аспірант кафедри економіки і маркетингу
Харківського національного технічного
університету сільського господарства
ім. П. Василенка

Кірієнко Дар'я Олександрівна

науковий співробітник відділу економіки вищої
освіти Інституту вищої освіти Національної
академії педагогічних наук України

E-mail: dakir@ukr.net

Паризький Ігор Володимирович

кандидат юридичних наук, докторант Національної
академії управління, м. Київ

Мірзоєва Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри економіки підприємства ім. проф. І. Н.
Романенка Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

E-mail: mirzoeva2005@rambler.ru

Тарасенко Ірина Олексіївна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0003-3626-4377>

E-mail: irataras@ukr.net

Тарасенко Олексій

аспірант Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0003-3024-1385>

Шевченко Олег Олександрович

старший викладач кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

<http://orcid.org/0000-0003-0431-7307>